Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum



Semiha Berksoy'un Anıları

Nâzım Hikmet ve Fikret Mualla ile Mektuplaşmaları

FÜSUN ÖZBİLGEN

BİROY

SANA
TÜTÜN VE TESPİH
YOLLUYORUM

FÜSUN ÖZBİLGEN

BROY YAYINLARI: 4
üçüncü basım: ekim 1997

FÜSUN ÖZBİLGEN

Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum

SEMİHA BERKSOY'un
anıları
NÂZIM HİKMET
ve
FİKRET MUALLÂ SAYGI
ile mektuplaşmaları

BROY YAYINEVİ

SEMİHA BERKSOY KİMDİR

Semiha Berksoy ilk Türk opera sanatçısıdır, yüksek dramatik sopranodur, operet yıldızıdır, tiyatrocudur, ressamdır, öykü yazarıdır, sinema aktristidir.

Semiha Berksoy; Fikret Muallâ'nın arkadaşı, Nâzım Hikmet'in sevgilisi; Atatürk'ün ve İran Şahı'nın önünde sergilenen ilk Türk operasının başrol oyuncularından biri; cumhurbaşkanlığı döneminde İsmet İnönü'nün "Semiha'yı dinlemeye geldim" diyerek sık sık operada dinlediği büyük ses; Almanya'daki Wagner festivallerine davet edilen, Viyana'da konserler veren, kendini yurtdışında da kabul ettirmiş önemli bir müzik elçimiz...

Semiha Berksoy; 1930'larda Şehir Tiyatrosu'nda başladığı sanat yaşamını, sanatın çeşitli dallarında sürdürmesini bilmiş; en son, 1982 yılında Atatürk Kültür Merkezi'nde açtığı resim sergisi için "Ülkemizde kırk yılda bir karşılaştığımız olağandışı bir sanat olayı yaşandı" dedirtmiş sanatçıdır.

Semiha Berksoy, bir annedir. Adını Nâzım Hikmet'in koyduğu Zeliha Berksoy'un annesi. Bir tiyatro ustası Vasıf Öngören'in Asiyc Nasıl Kurtulur *oyununun Halk Oyuncuları tarafından sergilenişinde kızı Zeliha "Asiye"yi oynarken, anne rolünde adını bir kez daha belleklere kazımış bir tiyatrocudur.*

Semiha Berksoy, Ankara'da operanın yıldızı iken Çankırı Hapishanesi'ne Nâzım Hikmet'i ziyarete giden, kendisine hesap soran vali Nevzat Tandoğan'a "ben Nâzım'ı seviyorum" diyen bir yürek; Paris'teki Fikret Muallâ'ya mektupları ile moral veren, sucuk ve tütün göndermeyi ihmal etmeyen bir dosttur.

Hasılı, aramızdan biridir, bir "insan"dır.

Yıl: 1934 — 1935 — 1936

İstanbul'da Tepebaşı, Gül Apartmanı.

Üç arkadaş, üç sanatçı, üç yürek, üç insan burada sıkça bir araya geliyor:

Semiha Berksoy: Billur gibi bir ses, şakıyor.

Nâzım Hikmet: Büyük şair, mısraları hançer gibi batıyor.

Fikret Muallâ: Renge ahenk katıyor.

Biri müzik, biri şiir, biri resimde üç büyük isim.

O yıllarda Nâzım piyes yazıyor, Semiha bu piyeste sahneye çıkıp şarkılar söylüyor, Fikret Muallâ piyeste rol alıyor.

Semiha operet yıldızı. Nâzım, operetin şarkı sözlerini yazıyor; Fikret Muallâ, Semiha'nın sahne giysilerinin eskizlerini hazırlıyor.

Semiha'nın gönlü Nâzım'a düşüyor, Fikret Muallâ'nın gönlü Semiha'ya. Semiha, Nâzım'a aşkının öyküsünü yazıyor, Fikret bu öyküye desenler çiziyor.

Sanatlarını olduğu gibi yüreklerini de paylaşmayı bilen bu üç dostun, üç arkadaşın isimleri yıllar yılı büyüyor, sınırları aşıp yurtdışına taşıyor.

Yaşam, üçünü de ayrı yönlere savuruyor. Nâzım önce hapisten hapse dolaşıyor, sonra yurdundan uzak düşüyor, "memleketim, memleketim" diye şiirler yazıyor.

Fikret Muallâ, akıl hastanelerinden Paris kaldırımlarına, ucuz şarapçı Cafe'lerine doğru yol alıyor.

Semiha Berksoy, Almanya'da Wagner festivallerinde başrollere layık görülürken, Ankara'da "üçüncü sınıf korist" kadrolarına sürülüyor.

Üç arkadaş, üç sanatçı, üçü de ayrı acılar, hasretler, yoksunluklar çekiyor.

Üçü de umut etmesini, sevmesini; yüreğini sanatına işlemesini biliyor.

Ayrı düşseler de, hasretlik çekseler de dostlukları, mektuplaşmaları, alışverişleri ölene dek sürüyor.

Bugün bu üç arkadaştan, üç sanatçıdan hayatta kalan; ölen dostlarının anılarını, mektuplarını, resimlerini, sımsıkı saklayan — Semiha Berksoy.

O billur sesli primadonna yıllar yılı hapisteki Nâzım'a kitap, çiçek, plak, şeker, üzüm, sigara, tespih yolluyor.

Moskova'ya kitap, tespih, memleket kokusu gönderiyor.

Paris'teki Muallâ'ya tütün, rakı, lokum, sucuk postalıyor.

"Sana tütün ve tespih yolluyorum" diye yazıyor mektuplarında.

Sana yüreğimi yolluyorum.

AĞZIMDAN TEK SÖZCÜK ÇIKTI: ONU SEVİYORUM

«O günlerde Nâzım, Çankırı Hapishanesi'nde kalıyordu. Nâzım Hikmet, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı, birlikte, aynı yerdeler. Nâzım Hikmet sevgilim ya, ben de onu ziyarete giderken süslenip püsleniyorum. Üzerimde Avrupa'dan aldığım kürküm, takıma kirpiklerim, başımda gösterişli bir şapka. Çankırı ise köy gibi bir yer. Az gelişmiş, yoksul bir Anadolu kenti.

«Çankırı'da hapishaneye giderken çocuklar peşime düşüyorlar, "Tango, Tango" diye arkamdan bağırıyorlar.

«Ben hiç aldırmıyorum. İçim içime sığmıyor. Sevgilimi göreceğim. Nâzım, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı bir küçücük köhne hapishane odasında karşılıyorlar beni. Orta yerde minicik, dört köşe bir masa var. Üstüne pembe bir kâğıt sermiş ve süslemişler böylece masayı. Oturup konuşuyoruz. Dört tane yumurta kırmışlar bir sahana. Orta yere getiriyorlar. Bir de çilek reçeli var. Küçücük bir fincanda. Onu Nâzım'la benim arama koyuyorlar. Ben de —yahu ne anlayışsızımışım— sanki hiç reçel yememiş gibi, Nâzım'la birlikte o reçeli yiyorum. Bendeki akla bak! Giderken bir şeyler götürsene! Onlar sıkıntı, açlık ve kaba saba urbalar içinde. Ben kürkler içinde.

«Ankara'ya döndüğümde peşimde bir adam! Sürekli beni izliyor... Sonunda bir gün çağırdılar, Birinci Şube'ye gittim. Neden Çankırı Hapishanesi'ne gittiğimi sordular. Pek bir şey söylemedim. Bir iki gün sonra Ankara valisi beni çağırdı. O yılların meşhur valisi Nevzat Tandoğan. Ben de, Devlet Operası'nda yüksek dramatik soprano. Tosca'yı oynuyorum ve devrin milli şefi İsmet İnönü beni dinlemeye geliyor.

«Nevzat Tandoğan beni karşısına aldı.

«— Semiha Hanım, siz Çankırı'ya gidip Nâzım Hikmet'le görüşmüşsünüz. O rezil adamı niçin gidip gördünüz?

«Ben valinin yüzüne baktım. Ne diyeyim? Ağzımdan iki sözcük çıktı:

«— Onu seviyorum.

«Vali Tandoğan, benden hiç böyle bir karşılık beklemiyordu galiba, çok şaşırdı.

«— Ne! O komünisti mi seviyorsunuz? O adi, rezil adamı...

«Ben, hiç gözlerimi kırpmadan yüzüne bakıyor ve biteviye aynı sözleri tekrarlıyordum:

«— Onu seviyorum. Onu seviyorum.

«Vali bunun üzerine bir süre düşündü ve sonra şöyle dedi:

«— Peki Semiha Hanım, madem öyle, istediğiniz zaman gidip görün onu, ama bari giderken bizim haberimiz olsun...

«Meğerse o zamanlar benim Nâzım'ı görmeye gittiğimi, "aşkını" reddettiğim Ferit Alnar ihbar etmemiş mi? Bunu da, Birinci Şube'de polisler söyledi bana.»

Semiha Berksoy, o günleri yeniden yaşayarak, tüm içtenliği ile anlatıyor anılarını. Onu dinlerken bir devrin insanları, olayları, kinler, sevgiler, dostluklar ve nefretler perde perde canlanıyor. İnsanlar, insanlar... Sevgileri, ihtirasları, korkuları, coşkuları, kalleşlikleri, yücelikleri ve alçalışları ile insanlar...

Semiha Berksoy, Türk operasının gelmiş geçmiş en büyük sesi. Tiyatroda kalıcı bir isim; ilk sesli Türk filminde başrol oynamış bir aktrist; resimde kendini kabul ettirmiş, Paris'te, Almanya'da sergiler açmış bir sanatçı. Çok yönlü bir sanatçı.

Bugün yetmiş beş yaşında. Hâlâ dinç, mücadeleci, dinamik ve sevecen. Hâlâ yaşamını dolduran tek uğraşı sanat.

«Müzik konusunda Atatürk'ün attığı adımlar bugün geri götürülüyor. Atatürk'ün hakkı yeniyor. O, Türkiye'de opera inkılabını yapan kişidir. Müzik devrimini yapmıştır. Bunu yazın, bu gerçek herkes tarafından bilinmeli.» derken, inandığı müzik anlayışının mücadelesini inatla sürdüren bu kişiliği ilgiyle izliyorum. Nâzım Hikmet'e duyduğu aşkı nasıl lirik bir dille anlatıyorsa, sanat yaşamını ve müzik anlayışındaki mücadelesini de inatçı, kararlı ve hırslı bir dille açıklıyor.

Sanat, aşk ve mücadele, kişiliğinin üç temel taşı. Anılarda kalan mektupları, yazışmaları, belgeleri, fotoğrafları, desenleri

hatta posta "alındı" makbuzlarını dahi özenle saklamış. Bu belgelerle geçmişine sarıldığı gibi, bunları geleceğe aktarma görevinin ve sanat tarihçilerine kaynak oluşturmanın da bilincinde. Yaşamını yazmak, bir devrin anılarını yeniden canlandırmak istediğimi öğrenince çok seviniyor. Günlerce oturup konuşuyoruz. Bir bavul dolusu mektup, belge, fotoğraf taşıyor evime.

Mektuplar, yazışmalar, resimler, günlük tutulmuş notlar. Bir gece sabaha kadar ilgiyle, heyecanla okuyorum bunları. Günün ilk ışıkları Boğaz Köprüsü'nün ardından pencereme vurmaya başladığında, Nâzım Hikmet, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı'nın Çankırı Hapishanesi'nden yazdıkları ortak bir mektup geçiyor elime. Sözünü ettiği Çankırı anısının yaşandığı günlerde yazılmış. Mektuba önce Kemal Tahir başlamış eski yazıyla, ardından aynı kâğıda Nâzım Hikmet yeni alfabeyle ve "aldı sazı Nâzım Hikmet" diye devam etmiş. Daha sonra mektubu Hikmet Kıvılcımlı yine eski yazıyla tamamlamış...

Mektuba, eski yazı ile yazılmış bölümleri yeni yazı ile daktilo ederek iğneleyip saklamış. 45 yıl önce yazılmış mektubu okurken bir hüzün sarıyor ortalığı:

> «Güzel, merd ve sanatkâr dostumuz.
>
> «Size bu mektubu Çankırı'dan yazıyorum. Burası gazetelerde sık sık okuduğunuz tabirle "şirin bir vilayet merkezimiz"dir. Buraya yağmurlu bir gece yarısı vasıl olduk. Manzara kapalı ve romantikti. Peronda çamur ve uykulu insanlar vardı. Biz üç arkadaş. Nâzım, doktor Hikmet ve ben, beklenmeyen bir seyir olduk. İki şişman zat, bizi jandarmaların arasında daha yakından görmek için kocaman seslerle, büyük bir fedakârlık yapar gibi gazete aldılar. Sivil bir polis neferi, dünyadaki bütün belediye reislerine yetecek kadar ciddi, etrafımıza toplanan köylü çocuklarını ve hamalları dağıttı. Ayaklarımızı sabırsız beygirler gibi çamura vurarak bagajları bekliyoruz. Şehirde tek tek elektrik yanıyor. Sabahleyin birdenbire karşılaşmak pek meraklı. Çankırı galiba çukurda kurulmuş. Elektrik "pavlekasının" kalın ve hamarat sesi tepelerde akis yapıyor. Ampuller ya pek küçük, ya pek yukarı asılmış, ışıkları karanlığı aralayarak toprağa kadar inemiyor. Ayak

yordamıyla yürüdük. Jandarma karakolunda bir müddet istirahat...

«Onbaşıyı uyandıracaklar. Ortada üstü muşamba örtülü bir masa var. Masanın üzerinde iki sürahi, iki bardak, iki dane de boş çiçeklik duruyor. Yer toprak.

«Jandarmalar yatakhanesinden, iç çekmeye daha benzeyen, derin ve yorgun nefesler işitiliyor. Duvarda zorla parlatılmış bir dane eski mavzer tüfeği dayalı. Şehrin elektriği tam 12'de sönermiş. Henüz yarım saatimiz aydınlık geçecek. Karakol nöbetçisi, eşya dersleri kitaplarında görülen madencilere mahsus grizu lambalarına benzer iki fener yakdı. Biz bu gece nerede yatağını bilmeyen üç kişiyiz.

«Çok şükür jandarma onbaşısı uyanmış. Fakat bulunduğumuz yere gelmek külfetine katlanmadı. Bizi huzuruna çağırtdı. Hamalları savdığımıza iyi etmemişiz. Yatakları bizzat yüklendik. Laf arası, "insan çok sıkışsa hamallık eder geçinir" diye söz savurulur. Sakın inanmayın. Epi müşkül bir zenaat.

«Kapısının üstünde "emniyet odası" diye yazılı bir aralıkta yatacakmışız. Emniyet odasında neler bulunur? Tahmin edemezsiniz. Duvar dibine sıralanmış beş numaralı gaz lambası. Dolu ve boş gaz tenekeleri. Eski paçavralar.

«Elektrik söndüğü için bir lamba yaktılar. Denkleri acele acele açtık. İki gün iki geceden beri ilk defa yatağa yatacağız. Odanın dışarıya penceresi yok. ---Malum ya— "emniyet odası". İki penceresi de bir başka odaya açılıyor. Bu pencereler de camsız. Baktıkları oda jandarmaların yemekhanesi. İki masa ve bir sürü yaramaz çocuğun şimendifercilik oynamak için dizdiklerini zannettirecek şekilde arka arkaya sıralanmış iskemleler.

«Derhal yattık. Kapıyı kilitledik. Dışarda nöbetçinin öksürüğü. Nalçalı ve sert ayak sesleri. Çamurlu bir kasaba şehri. Odanın ismi (emniyet), ama tavanı yok. Gökyüzünü görüyoruz. Bulutların arasında unutulmuş bir yıldızı seyrederek uyuduk. Sabahleyin daha yorgun uyanmışız. Camsız pencerelerden yemekhaneye baktık. Duvarlarda resimler var: Galiba Budapeşte'nin Tuna üzerinden alınıp, taş basmasıyla basılmış, yeşili ve mavisi bol bir resmi. İnhisarlar idaresinin sofra tuzu ilanı, yerli mallar ve iktisat cemiyetinin "aman durub dinlenmeden süt içiniz" diye haykıran büyük bir propaganda afişi. İki tane karpuz resmi, bir küçük çerçevede kollarını göğsüne

karpuz resmi, bir küçük çerçevede kollarını göğsüne kavuşturmuş, sivil rubasıyla merhum Atatürk'ün fevkinde ay yıldızlı Türk sancağı.

«Soluna doğru, kavanozdaki balıklara hayran hayran bakan kedi yavruları. Köşede bir diğer kapı. Üstünde "dershane" levhası. Yan köşelerde alçıdan yapılmış ve yaldızla boyanmış Atatürk büstü. Yanında yine yaldızla yazılıp basılmış büyük sözü: "Ey Türk genci! Türkiye Cumhuriyeti'ni gençliğe emanet ediyorum. Onu müdafaa etmek kudreti damarlarındaki asil kanda mevcuttur" vecizesi. – Çok şükür buralarda cumhuriyetten bahsetmek serbest ve cezayı müstelzim değil

«Ayak üzeri kahvaltı ettik. (Jandarma kumandanı ile müddei umumi bey sizi istiyor) dediler. Tekrar vahşi hayvan seyri başladı. Küçük bir sorgu. Derhal derdimizi anlattık, hataya kurban gittiğimizi yanık yanık hikâye ettik. (Vah vah) dediler. Propaganda yapıp yapmayacağımızı sordular. (Pekala yapmayız) dedik. Rahat nefes aldılar ve der'akeb cigara takdim ettiler.

«Bizim için mahbushanenin ser gardiyanlık dairesini tahsis etmişler. Yıkanıb temizleniyormuş. Bekledik. Jandarma kumandanı eşyalarımızı jandarmalara taşıttı. Odaya geldik. Dört metre genişliği ve dört mere uzunluğu olan ve tavanı on metre yüksek, tıpatıp kuyuya benzeyen bir ikametgâh. İki penceresi var. Biri dışarıya, diğeri avluya bakıyor. Avlu, odalarımızdan daha küçük, duvarları o kadar yüksek ki başımızı güneşe arz etmek için birkaç dane kuvvetli iskemleyi üst üste yerleştirib yükselmek lazım gelecek. Dışarda bir meydan, iki üç taş bina ve sabahleyin yorgun vilayet memurlarının öksürerek işe gittikleri bir sokak duruyor. Uzakta bir minare ve bir saat kulesi gördüm. Bu saat kulesi gecenin içinde kederli ve korkunç seslerle bitmez tükenmez saatleri çalıyor. Daha arkada çırılçıplak bir tepe. Tepede siyah ağızlarını esniyor gibi alabildiğine açmış, irili ufaklı mağaralar mevcut. Anlaşılan Çankırı yalnız "şirin bir vilayet merkezimiz" değil, tarihi asarla dopdolu bir hazine.

«Odamız o derece rutubetli ki, havası ıslak bir tülbent gibi insanın yüzüne yapışıyor. Üç dane karyola verdiler. Ortada iki kişinin ayakta durabileceği kadar yer kaldı. Köşeye bir sac soba kurduk. Duvarların altına (süslü dursun) diye kırmızı boya sürmüşler. Elbiselerimizin etekleri, ellerimiz, yüzümüz kıpkırmızı oldu.

«Mazallah dostlarımız görse (işte zamirleri yüzlerine vurdu) diyecekler. Çaresiz, kırmızı kâğıtlar alarak, süs boyaların üstünü çepeçevre kapatdık. Size son gün oradaki odamızı tarif etmişdim. Şimdi burayı da anlatayım.

«Hemen iki kitap rafı yaptırarak duvara çiviledik ve resimler asdık. İki minyatür, Leonardo Davinçi'den iki portre, bir danesi Jakond ve sizin resminiz.

«Size bu mektubu yazarken saat gecenin on biridir. Nâzım'la doktor tekrar duvarlara hücum ettiler. Yeni resimler asıyorlar. Bir minyatürle yerli bir peyisajın arasına İtalyan klasiklerinden birinin kadın portresini koydular. Bir köşeye altı dane minare çivilendi. Yan yana iki afiş asdılar. —Laf aramızda, bizim oda, az bir gayretle yukarda tarif ve tasvir ettiğim jandarma yemekhanesi duvarına benzeyecek—

«Ev eşyalarımızın noksanlarını süratle tamamlıyoruz. İki teneke ibrik ve iki gaz tenekesi satın aldık. Küçük bir tahta dolab yapdırdık. Bize üç masa ile bir iskemle verdiler. Masaların üstünü kırmızı kâğıtlarla kapladık. —Hep böyle konuşuyorum, fakat bütün işleri yapanlar Nâzım'la doktor'dur. Onlara sorarsanız tembellik ediyormuşum, halbuki böylece çalıştığıma kani olduğum için vicdanen müsterihim.—

«İlk ve mühim karar: Tıraş olmamağa ahdettik. Sakal bırakıyoruz. Burada ziyaretçimiz olmayacak. Medeniyet ve icabları artık uzakta kaldı... Biz birbirimize hürmet etmeği her sabah suratımızda jilet gezdirmekten ibaret saymıyoruz.

«— Şimdi ben bu satırları yazarken Nâzım yattığı yerden teklif ediyor: Yahu burada fotoğrafçı yok mudur? Birer resim çıkaralım.— Yarın tahkik edeceğiz. Resim dediler de cesaretle aklıma geldi. Galiba son çıkardığımız fotoğraflardan bir danesini bana vermeği vaad etmişdiniz. Eğer mevcut varsa, o tebessüm eden resminizden bir dane gönderin. Size baktıkça göynümüz ferahlayacakdır. Buraya gramafon getirtmek istiyoruz. Eğer çok sevdiğiniz plaklardan bir dane gönderirseniz, sizi ve sesinizi hatırlayıp gözlerinizi ve arkadaş yüreğinizi düşünerek çalarız. Plağı Nâzım'ın annesine verseniz, o, göndermenin kolayını bulurdu.

«Acaba, diyoruz, Ankara'ya yerleşmeniz daha münasip olmayacak mı? Bahara ve yazın, Ankara ile Çankırı arasında günü

birliğine tenezzüh trenleri işliyormuş, bizi görmeğe gelirdiniz. Ben hasdalanacaktım da Pazartesi günü odamızı görmek için mahpushaneye girecektiniz. Sizi eğlendirecek bir fırsatı kaçırdığım için hem mahzun hem de mahcubum. Kusura bakmayın.

«Adam başına bir buçuk sahife yazacaktık. Hakkımı şımarıkça tecavüz ettim. Aldı kalemi Nâzım, bakalım ne söyledi:»

Aldı Sazı cle Nâzım:

«Kemal'in yazdıkları içinde en akla yakını, sizin fırsat bulup ziyaretimize gelmenizdir. Kemal'e resminizi vadetmişsiniz. Doktor Hikmet de istiyor. Ona da gönderin. Kara gözleriniz iki eski arkadaşı kanlı bıçaklı yapmasın. (Doktor da istiyorsa kendisi yazar sana ne) demeyin. O mahcub delikanlıdır. Yahut Kemal'in yanında mahcub sayılır. Ben sizin eski ağbeyiniz olduğumdan aklıma geleni yazabilir, ortalığa fitne girmemesi için tedbir alabilirim.

«Anneme ara sıra uğrarsanız sizi seven kadıncağız memnun olur. Bize eliniz değerse Fransızca okuyacak roman filan gönderin.

- Yalnız aşıkane ölmasın. Aşk kitabta çekilmez şeydir.

Hikmet Kıvılcımlı bakalım nasıl sürdürüyor:

«İyi yürekli artist arkadaş,

«O gece mektub triyo olacak denildi. Sonra Kemal Tahir'in kemençesi melodram üslubu ile fazla romantizme kaçtı. Nâzım'ın sazı beni o kadar mahcup mevkiye düşürdü ki, Türkiye'nin opera kraliçesi önünde konuşmak için bir hayli boğazımı ayıklamağa ve kendime çekidüzen vermeğe mecbur kaldım denilebilir.

«Bu mektubun hakim psikolojisini şu sebeblerde görüyorum: İstanbul'dan Çankırı'ya kadar uzun ve müzmin tren malzemesiyle geldik. Gece zelzeleden yeni kurtulmuş gibi tavanı sahici yıldızlarla süslü bir karanlık odaya sığındık. Ve nihayet sabahleyin ansızın yer yarıldı ve biz toprağın içinde rutubetli bir mahzene düştük. Orada gömülüp kalacak mıyız? Hayır.

«İçimizde porfir taş duvarlara karşı beşeri yüreğin her şeyi eriten yumuşak ihtilali ayaklandı. (Bu duvarlar bizi öldüreceğine biz onları yere sereceğiz) dedik. Renkli kâğıtlar, tablolar, fotoğraflardan ibaret silahlarımızla hücuma geçtik. O zaman güzel



Semiha Berksoy'un, Çankırı Hapishanesi'ndeki arkadaşlarını ziyaretten sonra yaptığı resim

sanatın gayet pratik, gayet konkret bir zaferine şahit olduk. Duvarları yenmiş, duvarları öldürmüştük. İsyan bizim doğuştan meşrebimizdi. Fakat bu manevi ve dilsiz ihtilalde bizim zafer levhalarımızı kalın zindan duvarlarına çakan vasıta ve silah sizdendi. Bütün resimleri siz getirmiştiniz. Biz, ölüm kadar soğuk duvarlarda güzel sanatın zaferini bir sanatkârın hediyeleri sayesinde okumuştuk ve o sanatkâr sizdiniz.

«Böylece, güzel sanatın gıdasını burada, hatta bir yeraltı mahzeninde biz öbür dünya insanları arasında bile peynir ekmek kadar zaruri ihtiyaç şeklinde görünce niçin daha ilerisine gitmeyelim? Niçin güzel sanatın en kütlevi, en sari tecellisini, sesin zaferini de istemeyelim? Niçin sizin sesinizi de dinlemeyelim?

«Her ne kadar haddim değilse de —demmendi Kemal Tahir'le, sazlı şair Nâzım ol ciheti unutmuş olduklarından— müsadenizle ben külli mahcu-biyetimle beraber kardeşane gözlerinizden öperim.»*

Semiha Berksoy'un Nâzım Hikmet, Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı'dan 16 Eylül 1940'ta aldığı bu mektubu itinayla katlayıp dosyasına koyduğumda güneşin yükseldiğini fark ediyordum. Boğaz'ın sularında güneşin ışıltıları oynaşıyordu. Geceden beri okumaktan ve uykusuzluktan kızarmış gözlerimi ovuşturuyorum. Usuldan bir uyku bastırıyor gözlerime, ama birden bir başka dosya geçiyor eline.

Fikret Muallâ...

Bir mektup. "Kanun-i sani, sene 1382" tarihini taşıyor. Yani 1962. Fikret Muallâ Paris'ten yazıyor. Kime? Tüm yaşamınca sevdiği bir kadına, bir dostuna: Semiha Berksoy'a...

«Sevgili Semiha'cığım» diye başlıyor Muallâ mektubuna. Şöyle sürdürüyor.

«Sevimli kartını, mektubunu ve dostların selâmlarını tebriklerin sevinçle muhabbetle okudum. 32 seneyi devriyeni tebrik ederi şimdiden. Nâzım Prag'da imiş yazıyorsun, fakat

* Mektuptaki yazım biçimi ve isimlerin yazılışı aslının aynıdır.

adresini bilemiyoruz. Rusya'nın işgal ettiği yerlere "rideau de fer" perdesi diyorlar. Yani bu taraflardan oralara mektup hem yazmak yasak, hem de mektuplar gitmiyor ve gelmiyor.

«Yeni seneleri tebrik ederim. Yeni seneler... Yani bende kalmayan şeyler... ihtiyarlık, boru değil...

«Çalışıyorum. Zengin bir amatör hatunum var, beni su üstünde tutuyor... Batırmamaya çalışıyor...»

Fikret Muallâ'nın mektubu böylece sürüp gidiyor. Ama ben galiba 1940'lardan başlayıp 1962'lere atladım. Anıları, belgeleri, mektupları karmakarışık ettim. En iyisi bunları bir düzene koyup baştan başlamak. Kişileri, olayları, anıları sırasıyla aktarmak. Yani taaa başa dönmek. Semiha Berksoy'un doğumundan başlayıp sanat hayatına atılışı ve sonra geçen yılları, mektupları, belgeleri sıraya koyarak 75 yıllık bir yaşama, insanlara, olaylara ve Türkiye'nin bir dönemki sanat evresine ışık tutacak anıları başından almak.

BABACIĞIM, BENİM RUHUMU SANAT AŞKI SÜRÜKLÜYOR

«Benim gerçek doğum tarihim 1910 yılıdır. Ama şimdiye kadar her yerde 1913 olarak geçti. Nüfus kâğıdım eski yazıdır, yeni yazıya geçerken nüfus memuru doğum tarihimi yanlış yazmış. Doğrusu ben de sesimi çıkarmadım. Siz madem benim yaşamımı yazıyorsunuz. Ben her şeyin doğru olarak tarihe geçmesini istiyorum. Doğum tarihimi de olduğu gibi yazın.»

En ufacık kadınlık hilesini bile itiraf ederek dürüstçe başladı Semiha Berksoy anılarını anlatmaya.

1910 yılında Çengelköy'de doğmuştu. Babası Merkez Bankası mensuplarından Ziya Cenap Berksoy, annesi resim ve müzikle haşır neşir ince ruhlu bir kadın: Fatma Saime Hanım. Annesinin genç yaşta ölümünü çok aydınlık bir anı olarak hatırlıyor ve anlatıyor. Küçücük bir kız çocuğu iken annesinin kendisine rontlar öğrettiğini ve birlikte şarkılar söyleyerek dans ettiğini 7-8 yaşlarının anısı olarak saklıyor.

Semiha Berksoy'un güzel sesi yörük atalarından geliyormuş. Genç kızlık çağlarında Kadıköy'de oynanan tiyatroları, operaları ilgi ile izliyor ve evde kendi kendine parlak yaldızlı elbiseler giyip dans ederek oyuncuları, kantocuları taklit ediyor. Giderek Amerikalı meşhur film artisti Colleen Moore'a benzetiyor kendini. Colleen Moore'un ve kendisinin o yıllarda çektirdiği fotoğraflarını gösteriyor. Gerçekten çok benziyor. Saçlarını da Moore gibi taramış. Bir gün oturup Colleen Moore'a bir mektup yazıyor. Ona benzeyen bir fotoğrafını da yolluyor. Yıl 1928. Semiha Berksoy 18 yaşında. Colleen Moore'dan yanıt ve imzalı resim gelince bir mektup daha yazıyor. Henüz ne tiyatro, ne film, ne de opera ile tanışıklığı var. Ama hepsini hayalinde yaşatıyor. Mücadeleci karakteri ile sonraki yıllarda bu hayallerini gerçekleştiriyor da. O yıllarda henüz İstanbul Kız Lisesi öğrencisi ve yeni yeni İstanbul Konservatuvarı Nimet Vahit Şan sınıfına yazılmış bir öğrenci. Colleen Moore'a yazdığı mektubun örneğini saklamış. Mektup şöyle

«21.10.1929

«Aziz muhibbem, mis Colleen Moore,

«*Çapkın Kız* ismindeki filmimi yakında Amerika'da göreceksiniz. Muvaffakiyetlerimi bana lütfen bildiriniz.

«İkinci filmim *Şeytanın Bacakları*'dır.

«Rejisörüm Ertuğrul Muhsin'dir. Bir iki sene içinde Amerika'ya geleceğim. Hollivut'ta iki ve üç seneden ziyade kalmayacağım. Çünkü Münih Operası'nda bu zaman zarfında bulunmam lazımdır.»

Tabii ortada ne bu filmler var, ne opera, ne Amerika yolculuğu, ne Münih Operası!

Henüz yaşamında hiç opera görmemiş bir kızın, ABD'de meşhur bir film aktiristine yazdığı bu hayal dolu mektuptaki özlem birkaç yıl sonra gerçekleşecek ve Semiha Berksoy "Hollivut"a gidip film çevirmese de gerçekten ilk sesli Türk filminde başrol oynayacak; filmin çekimi için Paris'e gidecek ve 10 yıl sonra Almanya'da başarılı bir opera sanatkârı olarak temsiller verecektir.

Neyse, biz dönelim 1928 yılına. Semiha Berksoy o yıl İstanbul Kız Lisesi öğrencisi. Bir gün bir arkadaşından duyuyor ki, İstanbul Konservatuvarına sesi güzel olanları öğrenci olarak alıyorlar. Elinde okul çantası ve önlüğü ile Konservatuvara gidiyor. Nimet Vahit Hanım, sesini şöyle bir dinliyor ve derhal kaydını yapıyor. Daha sonra Nimet Vahit Hanım ile birlikte Atatürk'ün karşısında ilk Türk operasında başrol oynayacağından habersiz o yıllarda. Nimet Vahit Hanım'dan şan dersleri almaya başlıyor ve liseyi bırakıveriyor. O yıllarda resim yapmağa da meraklı. Bir gün resimlerini Güzel Sanatlar Akademisi'ne götürmeyi düşünüyor ve Akademi müdürü Namık İsmail Bey'e gidiyor. Müdür, resimleri görüp çok beğenince Namık İsmail atölyesine kabul ediliyor. Ama bu atölyeyi pek fazla yürütemeyecek ve resim yapmaya 1957 yılına kadar ara verecektir. Okulunu asmış; konservatuvarda şan derslerine başlamıştır.

Yıl 1929. Semiha Berksoy konservatuvara devam ediyor. Halazadesi Feriha Tevfik ise güzellik kraliçesi seçilmiş,

Kaçakçılar filminde rol almış. Semiha sık sık gidip filmin çekim sahnelerini izliyor. Kendisi de film çevirmeye müthiş bir özlem duyuyor. Bu sıralarda babası, Semiha'nın davranışlarına kızıyor. Düzenli olarak okuldan evine gidip gelen bir öğrenci olmasını istiyor. Ama Semiha'nın ruhunu sanat aşkı sarmış. Bir gün aynı evde oturdukları halde, babasından, odasındaki masasının üstüne konmuş bir mektup alıyor.

«Semiha evladım,

«Babanın şu mektubunu, dalgınlığını bir tarafa bırakarak, kâmil-i ciddiyetle oku. Bundan kimse haberdar değildir. Kızım ben senin hem baban hem de ananım, sekiz yaşında Allah'ın cilvesi olarak her hukuku bana intikal eden seni bu yaşa kadar nasıl düşündüğümü bilemezsin. Emin ol ki senin için ağlamak lazım gelirse yalnız ben, gülmek sevinmek lazım gelirse yalnız ben sevineceğim. Kimsenin umuru değildir. Senin her arzunu tatbik edemiyorum. Ne yapayım yok. Bana da babam ayakkabı alamaz, vapur parası tedarik edemezdi de mektebe muntazaman gidemezdim. Hatta tahsilim de bundan dolayı noksandır. Memuriyete girdim. Bugüne kadar kendimi sürükledim. Ben kocaman bıyıklarım çıkıncaya kadar ezandan sonraya sokakta kalamazdım. Babamdan ağabeyimden ödüm patlardı. Senin baba ve ana sinsilenin, kanında ve senin meziyetinde namussuzluk olmadığı için o hiçbir zaman hatırıma gelmez. Lakin, tuttuğun yol yari ağlatacak, ağyarı güldürecek şekildedir. Sen cahilsin, bilemiyorsun. Bana ve sana yakışmayacak şekillerde ihtarlarda bulundum, anlamıyorsun, aldırmıyorsun. Gece saat 12'de Feriha'lardan (Feriha Tevfik) geliyorsun. Kapı açılmıyor. Bağırıyorsun. Komşular işitiyor. Senin nereden geldiğini ne bilecekler. Ne söylemezler. Sabahleyin erkenden fırlayıp gidiyorsun, gece 9.5'ta geliyorsun. Kızım benim ya bir tarafıma inecek, veyahut muazzam bir fenalık olacak. Hayatını intizama koy kızım. Bu halin devamı senin felaketini intaç edecektir. Çünkü piliç gibi genç bir kızsın. Baban pişmiş ve neler görmüş ve neler yapmış adamdır.

«Ben zamanı taktir edenlerdenim. Fakat böyle suistimal derecesinde değil. Sen mektebi, yani tahsilini ev hayatını bütün bütün terk ettin. Adeta bir sokak serserisi oldun. Bu halin çok gücüme gidiyor. Sen tahsil görmüş bir kızsın. Sana yazık oluyor evladım, yazık oluyor. Aklını başına topla. Muntazam suret ve şekillerde gideceğin yerlere ablanı veya Daime'yi kandır, beraber git. O da arada sırada. Böyle sabahleyin kapıyı vur git, gece 10'da geli, artık bu hale netice ver kızım. Yoksa felaketimiz muhakkaktır. Eğer bir emelin, bir arzun ve seni arzu eden varsa, ve mantıki ise, makul ise, bana yaz, derhal kabul ederim. Ama meşru bir şekilde, ciddi bir şekilde. Sen bayağı, aşağı bir ailenin evladı değilsin. Kendini pespaye ediyorsun. Sana ve bana yazık oluyor. Kızım uzatmayalım. Şu mektubu okuduğun dakikadan itibaren hayatını, muamelatını intizama koyarsın, gezmeni ve arkadaşlarını ziyaretini meşru bir şekle sokarsın, evinde fazlaca meşgul olursun, ciddi ve tendürüs olursun. Ablana ve bana ve her kim olursa olsun, sana hürmet edilecek şekilde muamele edersin. Biraz ev hanımı olursun. Sen takdirlere layık bir kızsın. Fakat kendini berbat ediyorsun.

«İşte sana (inşallah son olur) ihtarım. Yook, baba ben gene bildiğimi yaparım diyecek olursan, kızım beni bütün bütün terk eder, başının çaresine bakarsın. Zira artık tahammül edemeyeceğim. Muazzam bir fenalık olacak, beni de asacaklar: Bak düşün taşın evladım.

Baban Ziya»

Semiha da bu mektuba bir mektupla karşılık veriyor:

«Sevgili babacığım;

«Sana bu mektubu yazarken gözlerimden şıpır şıpır yaşlar akıyor. Gene benim izzeti nefsime çok dokundun. Belki beni henüz giyaben tanıdığından olacak. Dalgınlığı bir tarafa bırakarak bütün hislerimi düşüncelerimi bir mantık dairesinde anlatacağım. Fakat bu ilk ve ciddi anlatışım olacak. Şu dakikadan itibaren kızını tamamıyla görmüş ve tanımış

olacaksın. Kocaman bir kız oldum. Seneler geçtikçe, boyumla aklımla beraber ruhumdaki birçok şeyler de filizlenmeğe başladı. Tabiatın önüne geçmek imkânsızdır değil mi? Yapamayacağım, ve o yolda yürüyorum. Seni çok, hem pek çok sevdiğimi bilirsin. Çünkü bende sana ait sekiz yaşımdan beri iki muhabbetin mahlutu vardır. Ciddi ve güzel konuşmak istiyorum baba. Bende sanata, sanat hayatına, sanatkârlığa karşı büyük bir istidat, büyük bir meyil var. Bunu sen de tasdik ediyorsun. Çünkü, hiçbir kuvvetin beni korkutmadığının farkındasın. Senin saadetini de dünyada benim kadar düşünen yoktur. Erkek evladın olmadığı için ihtiyarlığında seni rahata erdirecek ancak ben olacağım. Seni bizim evin içinde benim gibi düşünen yoktur. Sen de bana sevgini hep ispat ettin. Hiç paramız olmadığı halde senin sayende mektebe gidip gelirken senin paranı kullanırken, vapurda, tramvayda, dersanede her zaman senin gümrük kapılarında karlı fırtınalı havalarda çalışarak emeli kızının yarınki mektep parasını düşünen zayıf hayalini görürdüm. Ben iki senedir vicdan azabı çekiyor, kıvranıyor ve ölüyorum. Tahsilim beni Darülfünun tahsiline hazırlamış bir halde...

«Onu ancak senin sayende kazandım. Orta mektebi ikmal ettikten sonra sana çok yalvarmıştım. Beni Sanayi-i Nefise'ye (Güzel Sanatlar Akademisi) gönder demiştim. Gözümün önünde birçok insan portreleri canlanıyordu. İstidadım çoktu. Belki bu sahada iyice yükselirim demiştim. Sen dünyayı benden çok yaşamış adam olduğun için hayır dedin. Hakkın vardı. Tahsilini kazanmış bir insan, hayatını kazanmış demektir. Uzun zaman kasketimi önüme koydum. Bunları birer birer düşündüm. Boğularak çalışma hayatına devam ediyorum. Senin tasavvur ettiğin ve bana her zaman methettiğin arkadaşlarının kızları gibi evinde kendi çamaşırını kendi yıkayan, soküğünü diken, ortalık süpüren, bulaşıkları yıkayan, sabahleyın mektebe koşan, akşam eve gelen ve nihayet günün birinde çıkacak kısmetime... O da çıkmazsa çalışacak, memuriyet köşesine 60 liralık bir kâtibe veya daktilo hanımlığına intizar

ediyordum. Açıkça söyleyeyim ki galebe çalamadım babacığım.

«Yaptım, uzun zaman iki sene aynı sistem üzerinde yürüdüm, yapamadım. Bugün liseden hatta darülfünûndan mezun olan efendiler senin zekân sayesinde tutunduğun gümrükte, onlar tahsilleri ile ancak barınabiliyorlar. Daha muhtelif memuriyetlerde, hatta polislikte pek çokları görülüyor. Yukarıda senin istediğin kâtibe hanım vaziyetinde kalsaydım, rakı içtiğin vakit bana her zaman tekrar ettiğin gibi (senin mürvetini görmek isterim) dersin.

«Ben ancak bu gibi polis karısı veya kâtip karısı olabilirdim. Kızları mezbul bir aileyiz biz. Bunları herhalde benden iyi görüyorsundur. Çünkü beni başka daha yüksek bir kimse alamazdı.

«Babam da ne bir Kemal Cenap beydi [Profesör olan amcası] ne bir paşa, ne de bir tüccar. Namuslu, orta halli bir aile olmamıza rağmen gene namuslu orta halli bir aile ile yaşayabilirdik. Eski bir tabir vardır. (Eski hamam eski tas) derler. Malum ya hiç tahammülsüz yaşayacağım, barınacağım bir hayat yolu.

«Kendim mesut olmadığım gibi seni mesut etmeme de imkân hasıl olmaz. Ölmek daha evladır babacığım. Küçük olmama rağmen belki düşünce-lerimde yanılabilirim. Fakat müştereken düşünelim. (Saadetim yalnız sana ait değil, çoğu da bana ait olan bir haktır) bu hakkı koruyabilmek selahiyeti günler geçtikçe benliğimde yer tutuyor. Bir çare düşündüm ve düşündükten sonra müştereken mesut olmak, bir daha size kendi hakkımda bir şey söylemeyeceğim. Mümkün olduğu kadar açıkça konuşuyorum:

«Benim ruhumu sürükleyen, bende alev haline geçen bir şey var. O da (Sanat aşkı)dır. Bunu biliniz babacığım. Bunu yapmadan ölsem bile mezarımda biten selvi ağaçları söyler... Ben bunu dünyada yaşadığım müddetçe idame ettireceğim. Gözlerim daima sanat aleminden, onu yaşayan muhitlerden katiyen ayrılmayacak. Belki ilerde, her şeyi feda edip oralara gideceğim. Her zaman bana bu ruhi meziyetleri

aşılayan kadına rahmet, yaşayan erkeğe dua edeceğim. Sesimi ve resim yapmak hislerimi o ölen zavallı kadından, zekâmı da babamdan kaptığımı inkâr etmeyeceğim.

«Her nerede olursa olsun tavrı hareketime gelince:

«Namus, ciddiyet aşılarını damarlarıma bırakan ana ve baba tarafı ailelerine emniyetim var. Korkmayacağım. Dünyada hiçbir şeyden kormayacağım . Zavallı ablamı da çok fazla sevdiğim için [üvey annesi] ailesini mesut etmeye çalışacak bir genç kız olacağım. Evet namussuz değilim. Çalışma hayatını yoluna koyduktan sonra babamın saadeti ve benim selametim için evleneceğim. Belki 10-12, 13 sene sonra. Çünkü çok gencim. Bu senelerimi kaybetmek benim için büyük ziyandır. Mektebi belki bitirmeyeceğim. Fakat konservatuvara muhakkak devam edeceğim. Bir iki sene sonra Almanya'ya gidip orada hayatımı kazanmak için 5-6 sene kalacağım. Aynı zamanda sinema sanatı için de birçok teşebbüslerde bulunacağım. İnatçı bir kız değilim. Ahlakım dürüsttür. Baba va ana sözü dinlerim fakat beni bu sanat hayatından ayırmamamk ve her iki tarafın saadet ve selametini temin etmek için müsaade ediniz babacığım sizinle baş başa verelim. Belki yakında bir film çevirmek ihtimalim yüzde yüz vardır. Sizi Ertuğrul Muhsin Bey'e götüreceğim, tanıştıracağım. Saatlerimi tayin edeceksiniz. Ve ben muntazam bir surette çalışma hayatımı idame ettireceğim.

«Bunları benimle her zaman yanınıza çağırıp konuşmalısınız.

«Şan derslerim: Pazartesi saat 11'den 12'ye kadar Nimet Apartmanı, 104.

«Konservatuva tatil münasebetiyle program böyledir. Teşrinievvel 1'de açılıyor. Dersler başlar. Programı aldığım zaman size vereceğim. Hemen hemen haftada her gün oradayım.

«Perşembe, saat 9.5'tan 6'ya kadar İstanbul Konservatuvarındayım. Sair günler: Ertuğrul Muhsin Bey tarafından çağrılırsam saatini ve vaktini anlamak şartıyla o gün film nerede çekiliyorsa oradayım. Yanıma ablam veya başka biri de gelebilir.

Semiha»

Yaşamını da kazanması gereklidir. 1930 yılında İstanbul Belediyesi'ne bağlı olarak açılan Muhsin Ertuğrul'un yönettiği "tiyatro mektebi imtihanı"na girer. Shakespeare'in *Hırçın Kız* dramından bir parça okur, sınavı kazanır ve okulun öğrencisi olur. Bu okulda okurken 50 lira maaş alacaktır. Semiha Berksoy, Tiyatro Okulu'nda, yaşamı boyunca seveceği Nâzım Hikmet'le tanışıyor. Nâzım Hikmet, o sıralar kendi yazdığı *Kafatası* piyesinin sahnelenmesi ile uğraşmakta ve oyunda yer alan şiiri okuyacak bir sanatçı aramaktadır. Muhsin Ertuğrul, Semiha Berksoy'u önerir. Semiha'yı çağırırlar. Muhsin Ertuğrul, Nâzım'a şöyle der:

«Semiha Cenap Hanım talebemdir. Bir de o okusun şiiri. Çok iyi okuyacağından şüphem yoktur.»

Semiha Berksoy, ilk karşılaşmada Nâzım'la ilgili izlenimlerini şöyle anımsıyor:

«Kocaman, dağınık sarı saçlı bir adamdı. Birlikte üst kata çıktık. Okulun bir odasına girdik. *(Sinyorina, Kara Gözlü Sinyorina)* tangosunu önce kendisi okudu bana. Sonra benim okumamı istedi. Ben de güzelce okudum. Hiç sesini çıkarmadan dinledi. Sonra bir kez daha okuttu. "Güzel, çok güzel" dedi.»

Semiha o zaman *Kafatası* piyesinde sahneye çıkarak bu tangoyu okuyor. Kuliste karşılaştıkça Nâzım'ın kendisini derin derin süzdüğünü anımsıyor. Semiha da yavaş yavaş bu sarı kıvırcık saçlı "kocaman" adamdan hoşlanmaya başlıyor. Ama henüz Nâzım Hikmet'e âşık değildir. İşte bu sıralarda, 1931 yılında, ilk sesli Türk filmini çevirmek üzere Paris'e gidiyor ve yabancı film operatörüne yakın bir ilgi duyuyor. İlk flörtünü yaşıyor.

HİÇBİR ERKEKLE KONUŞMAYACAKSIN

Semiha, tiyatro mektebinde öğrenci iken Muhsin Ertuğrul kendisine ilk sesli Türk filminde oynayacağını müştuluyor. Sesinin güzelliği ile dikkat çeken Semiha, Paris'te sesli çekimleri yapılacak olan *İstanbul Sokaklarında* filminin çevrilmesi için seçilmiştir. Semiha filmde oynayacağına sevindiği kadar, radyodan dinleyip de o zamana kadar hiç görmediği Opera'yı da Paris'te seyredebileceğini düşünerek mutlu oluyor. İpek film stüdyosunda fotoğraflar çekiliyor. Bir iki gün sonra Semiha, Muhsin Ertuğrul'un eşi Münire Hanım (Neyire Neyir) ile karşılaşıyor. Münire Hanım, Semiha'ya "Hiç fotojenik değilmişsin, seni götürmeyeceğiz" diyor. Semiha bu sözlere çok üzülüyor. Koşa koşa Muhsin Ertuğrul'un odasına gidiyor. Makamında bulamayınca bir not yazıp bırakıyor:

«Muhsin bey,

«Size bu mektubu yazarken kendimi ölmüş bir insan addediyorum. Çünkü herkes, kendi ihtisas sahası dahilinde yükselmek ister. Benim de dünyada yegâne gayem kendi şubem dahilinde hakiki bir varlık göstermekti. Maalesef, bugün onun en mühim bir uzvunu kaybetmiş bulunuyorum. Emin olunuz Muhsin Bey, bütün emellerim sönmeye müheyya kırık bir kandile döndü. Katiyyen filme gitmediğimi bir yerden haber aldım. Beni Paris'e götürmekten tamamıyla sarfınazar ettiğinizi hissediyorum. Zarar yok. O güzel operaları bir an evvel değilse de elbette hayatımın bir gününde gidip işitirim. Fakat bu filmde değilse başka filmde oynarım ihtimali dünya yüzünden kalkarsa kendimi nasıl ölmüş bir insan addetmem Muhsin Bey. Bu "katiyyen" kelimesi beni çok sarstı. Üç gündür uyku uyuyamıyorum. Rica ederim söyleyiniz, bir sene sonra uğradığım inkisar-ı hayal acaba ilelebet mi? Filme yakışmak çaresi yok mu? Tiyatroya geldim, sizi bulamadım. İşlerinizin

çok olduğunu bildiğim halde bu mektubu bırakmaktan kendimi alamıyorum, kusurumu affediniz. Ellerinizden hürmetle sıkarım.

Bu notu yazdıktan bir iki gün sonra tiyatroda kendisi hakkındaki kararın değiştiğini ve filmde oynayacağını öğreniyor. O günlerde tuttuğu günlük defterinden olayı gerisini okuyorum.

«Paris'e gideceğimi öğrenince sevinçten koşa koşa tiyatroya indim. Muhsin Bey odasının loş bir köşesindeki koltuğundan bana gülümsüyor. "Seni Paris'e götürüyorum Semiha" diyor.

«Odada yüzü gazetesinin arkasına saklanmış bir kadın, devamlı gazetenin kenarlarını yolan asabi parmakları ile bize kulak kabartıyor. Muhsin Bey mütebessim devam ediyor. Şimdi gazete yerine geçen hain, parlak, kıskanç bir çift gözle karşılaşıyorum. Kadın odadan ökçelerini vura vura çıktı gidiyor. Münire Hanımefendi'nin (Neyire Neyir) bu hareketine hayret ediyorum.

«Muhsin Bey, "Semiha, otur karşıma" diyor.

«—Senin her türlü meziyetin beni memnun ve tatmin ediyor. Sana filmde iyi bir rol verdim, gelecek yıl mevsimde de seni ahaliye figüran olarak çıkarmayacağım. Sen de buna karşılık hiçbir erkeğe bakmayacaksın. Geçen gün seni sokakta birisi ile giderken görmüşler.

«Düşünüyorum. "Evet bizim arkadaşlardan birisi olsa gerek" diyorum.

«—Dikkat et ha, katiyyen hiçbir erkekle konuşma-yacaksın.

«—Muhsin Bey, diyorum, ne tuhaf bir tecelli. Babam beni evlendirmeyi ve mesut bir yuva kurmamı temenni ederdi.

«— Ne? diye bağırıyor. Evlenmek mi? Bu lafı bir daha senin ağzından işitmeyeceğim. Ağzını kulaklarına kadar ayırırım.

«Gülüyorum. O kızarıyor, sonra gülüyor. İstikbalden, istikbalimin parlaklığından bahsediyor.

«— Ben yarın gidiyorum, seni Münire'ye emanet ediyorum. Yarın sabah ona gidersin, filmdeki elbiselerin için terziye gidecekseniz, diyor.

«Odadan ayrılıyorum. Ertesi sabah Münire Hanım'ın kapısını çalıyorum. Kapıyı açıyor. Kısa antreden odaya girer girmez, elleri belinde:

«— Kızım, diyor, şunu çok iyi bil ki seni sesin var diye Paris'e götürüyorlar. Yoksa hiç fotojenik değilsin.

«Bunları söylerken kaşlarını çatmış sert sert konuşuyor. "Ben bile paramla gidiyorum. Anla, bulunmaz bir seyahat doğrusu, bulunmaz bir talih, anlıyor musun, ben bile kendi paramla gidiyorum, halbuki sen hiç fotojenik değilmişsin. Eh işte sesin var diye götürüyorlar, anlıyor musun, sesin var diye!"

«Şaşırıyorum ve gülüyorum.

«— Evet, talih doğrusu, diyorum.

«— Yarın sabah onda gelirsin, terziye gideceğiz.

«Ondan ayrıldığım zaman bu kadının benden hiç hoşlanmadığına tamamen emin bulunuyordum»

Semiha Berksoy'un o günlerde tuttuğu günlükte, birlikte yaptıkları yolculukta geçen olaylar da yazılmış. Sesli film için Paris'e gidilmesinin nedeni de o yıllarda Türkiye'deki stüdyolarda henüz sesli film çekmek için gerekli teknolojinin bulunmayışı.

Muhsin Ertuğrul'un tüm tembihlerine karşın Semiha Berksoy, Paris'te yaşamının ilk flörtünü yaşıyor. Bu flörtün başlangıcı da beklenmedik bir hastalık. Semiha Hanım bu olayı şöyle anlatıyor:

«Paris'te bavulumun içini elimle süpürüp temizlerken elime bir kıymık batmıştı. Tetanoz oldum. Elim koluma kadar şişti. Yapılan iğnelerden sonra üzerine basamadığım sağ ayağımla yürümek mümkün olmuyordu. O günlerde filmin operatörü Macar asıllı Fenön Farkasch, beni stüdyo içinde bir köşeden bir köşeye taşıyor, oynayacağım sahnelere kucağında götürüp oturtuyor. *İstanbul Sokakları* adındaki ilk sesli Türk filminin çekiminde ben "Hancının Kızı" rolünü, Rahmi Bey de benim sevgilim rolünü oynuyordu. Şarkılı bir filmdi bu. Rahmi Bey benim sevgilim kör dilenci rolündeydi. Rahmi Bey ile merdiven üzerindeki aşk sahnesine de film operatörü Fenön Farkasch, beni kucağında götürüp merdivene oturtmuştu. Farkasch, gayet uzun boylu, güzel ve sanatkâr bir adamdı.»

Semiha Berksoy'un anlatımına göre, o günlerde Farkasch ile aralarında bir flört başlıyor. Bir akşam Farkasch, Semiha'yı arkadaşları ile birlikte stüdyonun üst katında düzenledikleri bir eğlenceye çağırıyor. Semiha da biraz çekiniyor ama gitmezlik edemiyor. Farkasch'ın yabancı iki arkadaşı daha var odada. Birlikte konuşup eğleniyorlar. Bir ara, Hazım Körmükçü de bu odaya geliyor. Sonra Farkasch, Semiha'yı evine davet ediyor. Semiha arabaya biniyor ama Champs Elysee (Şanzelize)'den geçerken birden ağlamaya başlıyor. Farkasch telaşlanıp niçin ağladığını soruyor. Semiha yabancı bir şehirde yabancı bir adamla birlikte olmaktan müthiş korkmuş. Kendisini kaldığı pansiyona götürmesini rica ediyor. Farksch, derhal Semiha'yı pansiyonuna götürüp bırakıyor. Daha sonra bu olay Türk ekibinde duyuluyor ve Semiha eleştiri konusu oluyor.

Semiha'nın niçin ağladığını çok merak eden Farkasch ise olayı Ferit Alnar'a anlatarak, Semiha'nın bu davranışının nedenini soruyor. Alnar, Türk kızlarının evlenmeden bir erkekle beraber olmadıklarını, bunun görgü ve geleneklerimize aykırı olduğunu anlatıyor.

Semiha Berksoy'un Paris anılarında kendisine yapılan teklifler ve ilk dinlediği opera da var:

«Farkasch, Paris'te kalmamı istedi. Fakat ben vatanımın sahnesinde çalışmak istediğim için Türkiye'ye döneceğimi söyledim. Bu arada meşhur Fransız komiği Andre Berley de Paris'te kalmamın beni sinemada yücelteceğini söylüyordu. Berley, çalıştığımız stüdyonun yanındaki stüdyoda, Rène Claire yönetiminde film çeviriyordu. Paris'te idealim olan operayı ilk defa Grand Opera'da büyük bir locadan Wagner'in *Die Walküre*'sini seyrederek dinledim. Beethoven'in *Fidelio* Operası kadar sevdiğim Wagner'ın *Niebelungen Ring* Operası'ndaki bu karşımda canlanan "Brünhilde" rolünü hayranlıkla seyreder ve dinlerken günün birinde Berlin'de (1939) Wagner'in eserlerini taganni edeceğimi ve "Ariande" rolünü oynayacağımı bilemiyordum.»

İlk kez operaya o günlerde film için Paris'te bulunan ve

kendisine kur yapan Ferit Alnar ile birlikte gitmiş. Daha doğrusu Alnar, Semiha'nın opera merakını bildiği için operaya bilet alarak onu davet etmiş. Alnar'ı şöyle değerlendiriyor:

«Paris'te operaya Ferit Alnar'la gittim. Walküre'den sonra Opera Komik'te *La Boheme* ve *Palyaço* operalarını, ikisini aynı gece verdiklerinden bir arada görmüştüm. Ferit Alnar bana kur yapıyor, fakat fiziği ve kişiliği beni çekmiyordu. Kendisine karşı bir normal ve terbiyeli sanatkâr vaziyetinde kalıyorum. Yıllar sonra Ankara'da orkestrada şef olunca, benimle üçüncü sınıf korist kontratı yaptılar. Bu gibi sanat idarecileri sanattan evvel kompleksleri ile hareket eden birtakım insanlardır. Erkek olarak istediklerini elde edemeyince sanatı yere vuruyorlar.»

Paris'te çevrilen ilk sesli Türk filmi öğrenebildiğim kadarıyla arşivlerde yok. Yanmış gitmiş. Bu filmin konusunu 15 Aralık 1931 tarihli *Darülbedayi* Dergisi'nde buluyorum. Filmle ilgili gazete ve dergilerde çıkmış bir iki sararmış resmi de Semiha Berksoy saklamış. Bu filmde Hazım Körmükçü, Talat Artemel, Rahmi Bey, Galip Arcan, Behzat Budak gibi isimler yer alıyor. Rejisörlüğü ise Muhsin Ertuğrul yapıyor. Ayrıca Mısır'lı sanatçı Azize Emir de ilk sesli Türk filminin kadrosunda. Filmin konusu *Darülbedayi* Dergisi'nde şöyle anlatılıyor:

> «Orta vaziyette bir aileye mensup olan iki kardeş mesudane bir hayat sürüyorlardı. Talat bir tüccarın yanında çalışır, Rahmi de bankada kasadardır. Bu hayat, mesut bir şekilde devam ederken Rahmi bir muganniyeye aşık oldu. Bu kadının eskiden Talat'la da münasebeti vardı, buna rağmen Rahmi onu çıldırasıya seviyor ve onun için bütün aylığını Beyoğlu'nda sarf ettikten sonra bir de mühim miktarda borca giriyordu. Hatta o kadar ki bankanın parasına bile bir vakitler el attı. Bir gün banka bu hareketi haber alıyor ve Rahmi'yi mecburen istifa ettirerek 5000 liralık bir de tazminat verdiriyor. Zaten ailenin biriktirdiği para bu miktarı geçmediğinden, vaziyet



Eski Fransız üyelerinden

DELİ DOLU

3 Perde

Yazan: Ekrem Reşit — Besteleyen: Cemal Reşit

Kadın — Bir
Kadın — Kadın
Mürüvvet — Semiha
Perihan — Perihan
Köşeli — Semiha
Dilsiz Hacı — Semiha
Hamal Ali — Vasfi
Polis — Bekir
Hamal — Hamal
Kütüphaneci — Vasfi
İhtiyar — Mümtaz
Garson — Ş. Emin
Cemal — Sait
Hamid — Ekrem Reşit
Muhasebeci — Mümtaz
Garson — Kamil

Orkestrayı idare eden: Hasan Ferit ayrıca Cemal Reşit
Dekorları hazırlayan: Cevat

İkinci Perde [illegible] gece [illegible]

Bütün [illegible]

BU BİR RÜYADIR

Operet 3 perde

Yazan: Selma Mühtar — Besteleyen: Ferdi

Roller.

Fatma — Semiha
Adviye — Bedia Ferdi
Memiş — Beyhan
Ahmet — Hakkı
Mecit — Vasfi Riza
Fuad — Behçet Hilmi
Asım — Muhittin Reşa
Faruk — Refik Kemal
Eşref — Muammer
Çavuş — Kâzım

Orkestrayı idare eden: Hasan Ferit

Yukarıda kullanılan Bronz eşyalar Bronz işleri fabrikası mamulatındır. Depo: [illegible] Taksim Cumhuriyet Âbidesi karşısında 3 numaralıdır.

Darülbedayi dergisinde, Semiha Berksoy'un da rol aldığı müzikallerin duyurusu

fenalaşıyor ve fakirhane bir hayat yüz gösteriyor. Bunu haber alan Talat, fakirliklerine sebep olan Bar'a gidiyor ve Rahmi ile muganniyeyi sarhoş bir halde buluyor. Muganniyenin şeriki olan bar garsonu, Rahmi'yi dolandırmak için bardağına uyutucu ilaçlar atıyor. Bu vaziyeti gören Talat asabi bir şekilde Rahmi'nin masasına saldırıyor, birkaç dakika sonra iki kardeş arasında gittikçe ilerleyen kavga ve boğuşma başlıyor; bu döğüş esnasında Talat, kardeşinin gözüne içi dolu şampanya bardağını atıyor... Bu hareketi acı bir feryatla karşılanıyor... Zehirli içki Rahmi'nin gözüne geliyor... Rahmi âmâdır... Şimdi Talat panik içinde, onu teselli etmek isteyerek bardan dışarı çıkarıyor. Mesut'un aile hayatı artık sönmüştür. Doktorlar büyük bir miktar paralar mükabilinde onu iyi edeceklerini söylüyorlar. Müteessir valide iki oğlunu dünyada bırakarak vefat etti. Talat şimdi para bulmak için her tarafa başvuruyor. Bir ümidi var: Bursa'ya gidip zengin dayısının yanına iltica etmek. Fakat bir kaza neticesinde dayıları ölüyor ve serveti olan tek evi de yangında yanıyor.

«İki kardeş Bursa'da dayılarının adamlarından olan Halil Ağa tarafından misafir ediliyorlar. Aynı gece, bir hırsız Halil Ağa'nın parasını çalıyor, fakat Talat yetişerek ondan parayı alıyor. Vaziyetlerinin fena olduğunu gören Halil Ağa, onları yanında alıkoyuyor. İki sene geçiyor. Halil Ağa'nın kızı Semiha, Rahmi'nin âmâ olmasına rağmen ona aşık oluyor. Bir gün, bir misafir, hana geliyor. Bu misafir, eski hırsızdır. Ve Talat'tan intikam almak için geliyor. Ve kancıkça "kardeşine senin için 5 lira verdim" diye Rahmi'yi kandırıyor. Rahmi parayı istediği zaman Talat afallıyor ve bunu bir münakaşa takip ediyor ve Talat kardeşini memnun etmek için bir yolcudan 5 lira çalıyor. yolcu polise haber veriyor. Polis de Talat ve Rahmi'yi arıyor. Bunu gören Halil Ağa onları kovuyor. Talat hemen Rahmi'den parayı geri alarak kardeşini kurtarmak için polise teslim oluyor. O zaman Rahmi kardeşinin fedakârlığını anlıyor.

«Yalnız, fakir, âmâ, bütün vaktini şarkı söylemekle geçiriyor. Birkaç gün sonra Talat da hapisten kurtularak kardeşine iltihak ediyor... Bu mevzu, İstanbul'a gelmiş Mısır'lı

muharrir Semira Hanım'ı meşgul etmeğe başlıyor. Hemen Rahmi'yi tedavi ettiriyor ve iyileştiriyor. Artık kardeşine kavuşabilmiştir. Acaba eski saadetlerine de kavuşabilecekler mi? Ve bir ziyarette Semira Hanım Rahmi'yi davetlilere takdim ediyor. Bu esnada ziyarete kucağında bir çocukla bir genç kız geliyor. Bu Semiha'dır, çocuk da Rahmi'nin öz evladıdır. Artık Semira Hanım düşüncede; fakat vazifesini sonuna kadar ifa etmek istediğinden onları birleştirir ve bunu romanına mevzu yaparak Mısır'a döner. İşte *Istanbul Sokakları.*»

(*Darülbedayi* Dergisi, Sayı 23, 15 Aralık 1931)

«Paris'te Farkasch'la flörtümüz ve onun beni kucağında taşıması Münire Hanım için taraftarlarını toplayacak yeni dedikodu konusu oluyor. Bu taraftarlara Feriha ve Nebahat Hanım'lar da dahil.

«"Aman pansiyonda bu kızdan çektiğimiz" diye beni ayrıca Muhsin Bey'e şikâyet etmişler.

«Paris'te Enghier'de bir göl kenarında bulunan pansiyon villanın en üst çatı kısmında, duvarları çiçekli kâğıtlarla kaplı bir odada Feriha Tevfik ile beraber yan yana bitişik büyük bir çift karyolada yatıyorduk. 1929 güzellik kraliçesi Feriha Tevfik benim halazademdir. Sessiz çevrilen *Kaçakçılar* filminin bazı sahnelerini seslendirmek üzere Paris'e gelmiş bulunuyordu.

«Bu şikâyetleri birkaç ay sonra İstanbul'da işittim. Benim yokluğumun hazırlanması için Feriha Hanım tiyatroya alınıyor; Münire Hanım, İstanbul'da hararetle "sesinin harikulade güzel olduğundan" bahsediyor. Onun operette müstakbel bir yıldız olacağını söylüyor.

«Münire Hanım, o yıl fazla artistlerin tiyatrodan çıkarılacağını, kulis aralarında bağıra bağıra söylüyor. Yedi sekiz sene daha, koltuk değnekleri ile dahi olsa tiyatroya geleceklerini ve rollerini kimseye vermeyeceklerini haykırıyor. Bir gün iş sormak bahanesiyle Muhsin Bey'in odasına gitmek ve ona açılmak istiyorum, hatta karısının bana yaptıklarını anlatacağım, ama yapamıyorum.»

...Ve o günlerde bir haber; 15 Temmuz 1931 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinden:

> *«Darülbedayi'de bir yıldız doğuyor — Artist mektebinde çok muvaffak olan kız.*
>
> « Geçen sene artist yetiştirmek için Darülbedayi'de

tesis olunan artist mektebine sekiz talebe devam etmiştir. Bu talebenin sene nihayetinde yapılan imtihanlarında dördü muvaffak olmuş ve dördü de muvaffak olamadıkları için çıkarılmışlardır. Muvaffak olan talebelerden biri Semiha Hanım isimli bir Türk kızıdır. Diğerleri de Sabih, Necati ve Sami (Ayanoğlu) Beylerdir. Bu dört artist namzedi bu sene de mektepte okuyacaklardır. Bu talebenin artık muvaffak olmamasına imkân görülmediğinden gelecek seneden itibaren Darübedayi sahnesine intisaplarına muhakkak nazarı ile bakılmaktadır. Esasen bu talebeler, bu seneden itibaren ufak roller alarak sahneye çıkmaya başlayacaklardır. Bilhassa Semiha Hanım'ın aynı zamanda sesi de güzel olduğundan sahnede büyük muvaffakiyet göstereceği ümit edilmektedir. Darülbedayi bu seneden itibaren ara sıra küçük operetler oynayacağı için Semiha Hanım bu operetlerde rol alacaktır. Bu genç kıza, Darülbedayi'nin müstakbel bir yıldızı nazarıyla bakılmaktadır.»

Tiyatro mektebinde öğrenciliği sürerken, haberde de belirtildiği gibi, Semiha tiyatro sahnesine çıkmaya başlıyor. *Yaşayan Kadavra'da* ilk kez sahneye adım attıktan sonra Nâzım'ın *Kafatası* oyununda "*Sinyorina, Kara Gözlü Sinyorina*" şarkısını söylüyor. Fikret Muallâ da bu sırada her zamanki gibi "yolsuz". Ona da küçük bir rol veriyorlar ve bu piyeste sahneye çıkıyor. Ancak piyesin başarısı kısa sürüyor ve hemen yasaklanıyor.

Nâzım Hikmet, *Kafatası* piyesini, yıllar sonra Moskova'da sahne oyunlarına ilişkin anılarını yazarken geniş geniş anlatıyor. Muhsin Ertuğrul, kendisinden, bir hafta içinde verirse sahneye koyabileceğini söyleyip bir piyes isteyince Nâzım düşünmeye başlar:

«Bir hafta içinde ne yazabilirim diye düştündüm. Aklıma polisin eline geçip yitirilmiş Kafatası piyesimin konusu geldi. Yalnız maddi değil, manevi değerleri de mal yapıp pazara çıkaran kapitalizm...

«Dolaryanda denen bir Ülkede Dalbanezo isimli çok fakir bir profesör verem aşısı buluyor, daha doğrusu, aşının

nazariyesini. Verem sanatoryumları tröstü telaşlandırıyor. Profesöre şöyle bir teklif yapıyor: Aşınızı gençleştirmek için parayı, laboratuvarı biz size sağlayacağız. Ama siz belirli bir süre, aşınızı bir yana bırakıp ineklerimizi tedavi edeceksiniz. Profesör razı olmuyor buna ilkönce, ama sonra boyun eğiyor. Ağır verem kızını da alıp, belirli bir süre inekleri tedavi etmek için sanatoryumlardan birinin laboratuvarına yerleşiyor. Fakat kontrattaki süreyi bekleyemiyor, aşıyı gerçekleştirip kızını kurtarması lazım. Aşıyı gizlice istihsal ediyor, ama kızına yapamadan yakalanıyor ve konturatoyu bozduğu, tazminati veremediği için hapse atılıyor. Çıkıyor. Sirkte figüranlık ediyor. Ölüyor. Morgta kafatasını bile satıyorlar.

«Ana çizgisini anlattığım bu piyes ancak üç gece oynanabildi İstanbul'da. Dördüncü günü Ankara'nın emriyle yasak edildi. Bahane diye de baytarların protestosu öne sürüldü. Piyeste profesörün "ben baytar değilim ineklere bakamam" diye bir repliği var. Ama asıl sebep, prömiyerden sonra seyircilerin, —büyük çoğunluğu gençlik ve işçiydi— yaptıkları gösteri. Salondan bir saat çıkmadılar. Bizi hesapsız kere sahneye çağırdılar. Nihayet ben arka kapıdan çıktım, ama sokak ağız ağıza insan doluydu. Beni ortalarına aldılar ve bir cemimi gafir halinde geceyarısı İstiklal Caddesi'ne çıktık. Aynı şey üç gece tekrar etti. Sonra dedim ya, yasak.

«*Kafatası*, Türkiye'de, Meyerhold okulunun kimi prensipleriyle sahneye konmuş ilk piyestir sanıyorum. Dediğim gibi, bu okulun bütün prensipleriyle değil, kimi prensipleriyle.

«Bu, piyesi 951'de sanırsam, Moskova radyosu birkaç kere oynadı. Birkaç yıl önce de Gence Dram tiyatrosunda seyretmek nasip oldu. Ekber Babayef ve Azerbaycanlı romancı ve dram yazarı Memi Hüseyin'le seyrettik. Üstat beğendi; hem oynanışı, hem piyesi. Ben oynanışı beğendim, piyesi yazdığıma pişman değilim ama piyesi beğenmedim.»

Nâzım Hikmet, oyunlarına ilişkin bu yazısında kendisini

"üçüncü sınıf bir dram yazarı" olarak nitelemekten de geri kalmıyor. İstanbul'da Muhsin Ertuğrul'un sahnelediği diğer oyunları ile ilgili olarak da şunları anlatıyor:

«İstanbul'da Muhsin Ertuğrul iki piyesimi sahneye koydu. 930 yıllarında. *Bir Ölü Evi*'yle *Unutulan Adam*'ı. *Bir Ölü Evi*'nin ikince varyantını Leningrat'ta Komisarjevski tiyatrosu oynadı dört beş yıl önce. Adını değiştirdim: *Bayramın İlk Günü*.

«*Bir Ölü Evi*'nın konusu, klasik burjuva miras davası. Dört gün oynandı ancak. Hayır, hükümet yasak etmedi. Seyirci gelmedi. Sebebini anlatayım:

«*Kafatası* denemesini göz önünde tutarak —sonradan anlaşıldı ki gereğinden çok göz önünde tutmuşuz bu denemeyi— yeni piyesin yasak edilmemesi için yazarının adını değiştirdik. Bundan dolayı da piyese gelen çoğunluk benim okuyucularım değil, burjuva, küçük burjuva seyircilerdi. Birinci perdenin ortasında haykırmaya başladılar: Bu ne rezalet. Mukaddesatımız tahkir ediliyor. İkinci perde açıldığında salon yarı yarıya boştu, üçüncü perdenin ortasında, galeri kalabalıkçaydı ama, salonda dört beş kişi kalmıştı. Dedim ya böyle parlak bir prömiyerden sonra piyes ancak dört gün tutunabildi. Bundan ötürü Muhsin, öteki piyesi adımla sanımla sahneye koydu. Başrolü de kendisi oynadı. *Unutulan Adam*'ı 933'te yazmıştım, hapislerimden birisinden çıktıktan sonra. Kısaca konusu: Genç bir asistanı olan ve genç bir kadınla evli, çok ünlü bir operatör, ününün ve burjuva ahlak telakkilerinin esiridir. Karısının, kendisini asistanla aldattığını bildiği halde ses çıkarmaz. Dile düşmekten, ününü zedelemekten korkar. Kızı, evli bir erkekten gebedir. Rezaleti önlemek için kızının çocuğunu kendisi düşürmeye razı olur, kız ameliyat masasında ölür, profesör hapse düşer. Hapisten çıktığı zaman unutulmuştur bütün cemiyetçe. Gideceği tek yer vardır: Unutulan adamların barınağı sabahçı kahveleri. Piyeste insanlar biraz daha çok yönlü; böyle burda anlattığım gibi kabataslak değil sanıyorum.»

Semiha Berksoy, *Kafatası* piyesinde sahnede okuduğu Nâzım'ın şiirini halen unutmamış. O günlerden söz ederken birden şarkı söylemeğe başlıyor:

Sinyorina, kara gözlü sinyorina,
Gözlerinden yanağına düşen beni görmeyelim.
Ört yüzüne yelpazeni sinyorina.
Kara gözlü sinyorina,
Gelelim mi kollarına sinyorina,
Sinyorina, sinyorina, sinyorina,

Semiha Hanım şarkıyı söylerken hızlı hızlı şarkının sözlerini not alıyorum. Öyle ya bugüne kadar hiç yayınlanmamış bir şarkısı bu Nâzım'ın. Daha sonra şiir kitaplarını karıştırırken Nâzım'ın bu oyundaki nakarat'ı *Bir Şehir Berberi* adlı şiirinde kullandığını görüyorum. Şiir şöyle:

BİR ŞEHİR BERBERİ

Ben ne tarih hocasıyım
ne de coğrafya.
Beni ancak
dört köşe bir taş ambar
kadar
alakadar
eder
Ayasofya!
Beni Şişli'de yalnız
bıraksanız
Maçka'nın yolunu bulup gidemem,
yani demem
o demek ki,
sanmayın ki elinize
ala Bedeker
her rehber
vereceğim.

Hayır
ben
size
dört başlı bir şehrin içinden
haber vereceğim
Bu şehrin
basılır hep aynı şekilde
coğrafya kitaplarında resmi.
Dört çeşit yazılır fakat
bu resmin altına ismi:
Konstantaniyye, Konstantinopol
Dersaadet. İstanbul.
Çalsın Maksimbarın cazbant kolu
Çal bre kara köpoğlu,
anlatayım Konstantinopolu,
Yüzük, bilezik, gerdanlık, küpe,
muslin, krepdöşin, tül,
ipek
— Şu herif de karıma sersemce kur yapıyor pek.
Pudra, lavanta, lavanta, pudra, kozmatik,
tarak
— Kocam bakıyor beni bırak
— Haniya
Şampanya?
— Kuzum kızım bir daha iç...
Bakara, poker, bakara, poker
briç
Bir
iki
üç
Bir
iki
üç
Bir
iki
üç

Vaaals. Vals...
Sinyorina kara gözlü Sinyorina
gözlerinden yanağına düşen beni
görmeyelim ört yüzüne yelpazeni
Sinyorina
kara gözlü
Sinyorina
gelelim mi
kollarına
Sinyorina...
Sinyorina. Sinyorina. Sinyorina
Çalsın Maksimbarın cazbant kolu
Çal bre köpoğlu
anlatayım
Konstantinopolu...

Yalova Türküsü,bir Fransız oyunundan İ. Galip Arcan'ın adapte ettiği müzikal komedi. Şarkı sözlerini Nâzım Hikmet yazıyor, Ferit Alnar da bu sözleri besteliyor. Semiha ise sahnede söylüyor. Bugün şarkıların sözleri sadece Semiha Berksoy'un belleğinde yaşıyor.

"Bu şarkıyı söyler misiniz Semiha Hanım?" diye soruyorum. Heyecanla söylemeğe başlıyor. Teybimin tuşuna basıyorum:

Çalar armonikler, inler gitar
Ruhumuzda dönen sinyoritalar
girer gibi suda yayılan aya
bırakalım kendimizi tangoya...

Sesler ışık olur, renk olur gelir
Seslerin rüyasıdır tango, tango
Bir masal rüyasıdır tango, tango...

50 yıl önceki piyesin şarkısını 50 yıl önceki sesten, yine de güzel bir söyleyişten dinlemenin keyfine varıyorum. Semiha bir başka şarkıya giriyor:

Yalova suyuna girenin
Ateşler tutuşur kanında
Haltetmiş Voronof aşısı
Yalova suları yanında,
Yalova, yemyeşil Yalova
Güneş ve Gençlik ülkesi
Yalova yemyeşil Yalova
Cennetin toprakta bir eşi...

Semiha Hanım şarkıyı söyledikten sonra o günleri yaşamaya başlıyor. Biraz hırslı şimdi. Anlatıyor:

«Bu oyunun başrollerine ben ve Feriha Tevfik çıkacaktık. Ama Bedia Muavvit ile Neyire Neyir çıktı ilk gece. Sesleri güzel olmadığı halde onları çıkardılar. Biz revü kısmına çıktık. Benim için (o tiyatrocu değil) dediler. (Biz oynayacağız) dediler. İlk gece çıkamadım, ama sonradan ben çıktım Sevim rollerine. Partnerim de Muammer (Karaca) idi.»

Semiha, 1933'te tiyatro mektebini başarı ile tamamlıyor. Bu okulun mezun ettiği tek kız öğrenci. Okulu bitirdikten sonra Schiller'in *Hile ve Sevgi* dramında başrole çıkıyor. Luise Müller rolünü oynadığı promiyerden sonra heyacan ve yorgunluktan ağzından kan boşanıyor. Çok ince ve zayıf bir kız o günlerde.

Bu sıralar kısa bir nişanlılık dönemi geçiriyor. Nişanlısı, Necati adında bir gençtir ve Semiha'nın sahne hayatına karşı çıkmakta, kıskançlık sahneleri yaratmaktadır. Semiha, nişanlısına yazdığı bir mektupta, "Niçin tiyatro artisti oldum, kendimi aleme teşhir etmek için mi? Niçin Nimet Vahit şarkı söylerken, Cemal (Reşit) bir opera söylerken kalbim takdirle çarpıyor, ahlaksızlığımdan mı? Ruhumun büründüğü bu kisveyi değiştirmeğe imkân yok. Ben esir ve köle vaziyetinde kalamam." diyor. Bir süre sonra da nişanı atıyor.

Bu sıralarda Şehir Tiyatrosu'nda *Üç Saat* opereti başlıyor. Muhsin Ertuğrul, Semiha'yı "Kadroda yer yok" diyerek tiyatrodan uzaklaştırıyor. Bu kararda bir miktar kendisini kıskanan eşi Münire Hanım'ın rolü olduğu kadar, Semiha'nın nişanlanmasının da rolü olsa gerek. Çünkü Muhsin Ertuğrul, evlenen kadınların sahne hayatından çekildiğini düşünerek sanatçıların evlenmesini pek istemiyor. Semiha anlatıyor:

«İşsiz ve üzüntülüydüm. O sıralarda İstanbul'da Süreyya Paşa Opereti özel bir operet olarak hayli ilgi çekiyor. Baş oyuncu Suzan Lütfullah ölmüş. Süreyya Paşa Opereti beni angaje etti.»

Semiha Berksoy, Süreyya Paşa Opereti'nde *"Emir", "Çardaş Förstin", "Maskot", "Şen Dul", "Leblebici Horhor"*

gibi operetlerde başrollerde oynamaya başlıyor. Kısa sürede bu operetler ve Semiha Berksoy İstanbul'da ün yapınca tüm dikkatler üstüne toplanıyor. Sesinin güzelliği de ayrıca dikkatleri çekiyor.

O günleri anlatırken, bir yandan da dosyaları karıştırıyor, içinden bazı eskizler çıkarıp gösteriyor. Birden afallıyorum. Hepsinin altında "Copyright by Muallâ" yazılı. Fikret Muallâ'nın çizdiği eskizler. Bunları Semiha'ya moda desinatörlügü yaparak sahnede giymesi için çizmiş. Değişik sahne kostümlerinin eskizleri.

Fikret Muallâ; Semiha Berksoy için çizdiği sahne kostümlerini İngilizce, Fransızca ve Türkçe karmakarışık kelimelerle renklendirmiş. Bir kostümde şapkanın üstünde "gold" yazılı, alt kısmında "Rouge" ve siperlikte "altın."

Kostümün yakasında "altın" sözcüğü yer alıyor; kollar üç parça, "gold, rouge ve gold". Pantolon gibi bol ama parça parça inen paçalar, Fikret tarafından sıcak renklere belenmiş. Elyazısı ile her parça işaretli: "Gold, rouge, gold, altın, gold, rouge, gold, altın".

Kostüm deseninin bir köşesine kurşun kalemi ile şöylece yazıvermiş:





Semiha Berksoy için Fikret Muallâ'nın yaptığı
kıyafet eskizleri

"Copyright by Muallâ"
"Semiha'ya Fikret Muallâ"

Bir diğer kostüm deseninde baş açık bir kadın; yine gold ve rouge hâkim renk. Yan tarafta ayrıca bir kadın yüzü ve bu yüzün üstüne şapka oturtulmuş. Şapkalı veya şapkasız oynasın diye. Yanında yine "Semiha'ya" diye imzasını atmış, altına da özenle yazmış, "Copyright by Muallâ".

Daha başka bir desende şimdilerde moda olan bir kostüm giydirmiş Semiha'ya. Bu elbiseyi ayrı ayrı renklendirmemiş de yan tarafına yazıvermiş. "Eldiven ve kumaş gold".

Semiha esmer, siyah iri gözlü bir kız olduğu için, anlaşılan Fikret Muallâ onu sarı, kırmızı sıcak renklerle bezemek istemiş.

Sonraki buluşmamızda bü üçlü dostluğu soruyorum Semiha Hanım'a. Nâzım, Semiha ve Fikret arasındaki arkadaşlığı...

«Evet» diyor. «O sıralarda ben Gül Apartmanı'nda kalıyordum. Nâzım'a aşıktım, Fikret Muallâ da bana. Benim Nâzım'a olan aşkımı bilirdi. Hatta, ben Nâzım için o hikâyeyi yazdığımda bunu Fikret Muallâ resimlemişti. O hikâyenin öyküsünü daha sonra anlatacağım...»

Semiha Berksoy'un anıları beni Fikret Muallâ ile ilgili konulara çekiyor. Doğrusu ya ben Fikret Muallâ'nın resimlerini üç buçuk bilirdim ama yaşamının gelişimini, onu Paris'e sürükleyen etkenleri pek bilmezdim. Fikret Muallâ ile ilgili anıları araştırmaya başlıyorum. Niçin Bakırköy Akıl Hastanesi'ne kapatılmıştı. Nasıl çıktı? Semiha Berksoy'u sevdiği yıllarda neler yapıyordu. Semiha niçin Fikret'i değil de Nâzım'ı seviyordu (bu pek de merak edilmez ya)?

Fikret Muallâ, Bakırköy'e "Atatürk'e hakaret ettiği" gerekçesiyle kapatılmıştı. Bu olayı Berk ve Koloğlu şöyle anlatıyorlar:

> «1938 yılı sonlarıydı. Fikret Adil bir makale yayınlamış, devlet dairelerine Atatürk'ün şişirme fotoğraflarını yüksek fiyatlarla satarak zengin olan bir fotoğrafçıdan söz ederek bunların yerine yağlıboya tablolar konulsa bu yolla ressamlarımıza büyük

imkânlar sağlanabileceğini belirtmişti. Bu fikir, birçok sanatçı gibi Fikret'i de ilgilendirdi. Beyoğlu'ndaki fotoğrafçıların vitrinlerine daha dikkatli bakmaya başladı. Başı açık, kasketli, şapkalı, fraklı, üniformalı, çoğu aceleye getirilmiş, rötuşları insanın gözünü rahatsız eden bir sürü şişirme portre yer alıyordu bu resimlerde. Hele bir tanesi özellikle onu sinirlen-diriyordu. Atatürk başını hafifçe yana çevirmiş, böylece tatlı şehlalığı göze batan bir şaşılığa dönüşmüştü.

«Yıllar geçti, hayaller gerçekleşmedi. Bu arada Fikret'in kafasında, kapanan umut kapısı ve çirkin bir portrenin görüntüsü yer etti. Bir ressama bu portreye verilen para kadar paranın bile layık görülmemesini, gerçek sanatçıya Türkiye'de değer verilmemesini hazmedemiyordu... Bir gün yeni kadehlerin başında kafayı tütsülerken o resimle ve o fotoğrafçının imzasıyla karşı karşıya geldi. (Bak şu şaşkaloza) demekten kendini alamadı ve elindekileri fırlattı vitrine.

«İhbar, şahitler, polis, karakol, savcılık.

«Fotoğrafçıya değil, resimdekine hakaret edildiği ileri sürülmeseydi, bu hareketi adi bir sarhoşluk olayı olarak unutulup gidecekti. Ama işe politika karışınca iki durumdan birini tercih etmesi gerekiyordu. Ya bir siyasal dava açılacak (Fikret'in kişiliğini bilenler, emniyet ilgilileri bunun yetersizliğini fark ediyorlardı), ya da akıl hastanesine gönderilecek, böylece olay bir süre unutulacaktı.»

Bu öyküyü Semiha Berksoy'a sordum. Yılların ötesinde uzun uzun düşündü ve ilginç bir hikâye hatırladı Fikret'in anlatımıyla.

Fikret Muallâ, bu olaydan sonra Bakırköy Akıl Hastanesi'nde Neyzen Tevfik ile karşılaşmış; Neyzen de Bakırköy'de kalıyor. Fikret Muallâ, Bakırköy'den çıkmak için çırpınıyor, Neyzen'den akıl danışıyor. Neyzen ona bir öykü ile yanıt veriyor. Muallâ'nın sonradan Semiha Berksoy'a aktardığı öykü şöyle:

«Karganın birinin bacağı kırılmış. Bir türlü iyileşmiyor. Karga gidip bilgin ve feylesof leyleğe akıl danışıyor. Acaba ne etse de bacağını iyileştirse. Leylek diyor ki kargaya: "Git öyle bir toprak bul ki, hiç pisletilmemiş, tertemiz bir toprak olsun. Onunla bacağını

sar. Kısa zamanda iyileşecektir." Karga uçup gidiyor temiz bir toprak aramaya. Sonra geliyor leyleğin yanına. "Yarama merhem olsun diye temiz toprak aramadığım yer kalmadı. Ama her yanı öylesine bir pisletmişim ki, bir katre temiz toprak bulamadım." yanıtını veriyor.»

Neyzen Tevfik, bu öykü ile Fikret Muallâ'ya «Sen de insanları öyle kırmışsın ki, sana kim yardımcı olabilir» demek istemişti anlaşılan. Fikret Muallâ'nın o hırçın kişiliğini yıllar yılı Paris'ten Semiha Berksoy'a yazdığı mektupları okurken daha iyi kavrıyorum. Sonra Semiha Berksoy'un kişiliğinde düğümlenen bir üçgeni çözümlemeğe çalışıyorum. Dünyaya boşvermiş çılgın bir ressam, yaşamı kavrayıp özümsemiş devleşen bir şair ve operada yükselmeğe azmetmiş kara gözlü, güzel ve duygulu bir genç kız. Ben Semiha'nın yerinde olsam, çılgın ressamı mı, yoksa yüce şairi mi seçerdim acaba? Yoksa Semiha'nın yaptığı gibi her ikisine de gönlümde ayrı yer ayırarak ideal ve mesleğimin beni çektiği yönlere ve yıllara mı giderdim?

Ama galiba haklı olan Semiha Berksoy.

Semiha Berksoy, Sürreyya Paşa Opereti'nde ün yapınca, vali Muhittin Üstündağ, Muhsin Ertuğrul'a "Bu Semiha bizim İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun elemanı değil miydi? Niçin özel Sürreyya Paşa Opereti'nde oynuyor" diye sorar. Bunun üzerine, Semiha'ya "kadroda yer olmadığını" söyleyen Ertuğrul, onu yine tiyatroya davet ediyor. Tam o günlerde de Sürreyya Paşa Opereti'nin yöneticisi Ömer Aydın, Atina'dan davet almış. Opereti ve Semiha'yı Atina'ya götürecek. Ama Semiha, Şehir Tiyatrosu'nun teklifini duyunca, onun teklifine yanıt vermiyor. Olayı kısaca şöyle anlatıyor:

«1933 yılında Süreyya Paşa Opereti'nde *Emir, Çardaş Förstin, Maskot, Şen Dul, Leblebici Horhor* operetlerinin "primadonna" rollerini oynadıktan sonra Vali Muhittin Üstündağ ve Muhsin Ertuğrul'un daveti üzerine Şehir Tiyatrosu kadrosuna girdiğimden, devrin meşhur operet yıldızı Ömer Aydın'ın bu davetini, tiyatrodaki istikbalim bakımından üzülerek cevapsız bırakmak zorunda kalmıştım.»

Semiha yeniden İstanbul Şehir Tiyatrosu'ndadır. *Gün Batarken* oyununda Kyotild rolünü oynuyor. Bu sırada Ekrem Reşit Rey kendisini dinleyip çok beğeniyor. Bunu üzerine Ekrem ve Cemal Reşit Rey'lerin hazırladığı, unutulmayan *Lüküs Hayat Opereti*'nde "Atıfet", *Deli Dolu*'da "Marlene" ve *Saz Caz*'da "Dolares Del Ranço"yu oynuyor. Adalar revüsünde Büyük Adayı seslendiriyor.

O günlere dalmış anlatırken, birden anımsadı:

«O sıralarda Nâzım Hikmet'in benim için yazdığı *Bu Bir Rüyadır* modern müzikli operetinde, "Fatma" başrolünü de oynadım.»

Söz, sonunda döndü dolaştı, yine Nâzım Hikmet'e geldi. Gerçi konuşmamızın başından beri anılarından Nâzım Hikmet eksik

olmuyor ama, ben onun ağzından öykünün—daha doğrusu bana göre öykü, ona göre yaşanmış bir gerçeğin— ve büyük bir aşkın derinine inmek istiyorum.

«Nasıl başladı bu aşk Semiha Hanım, tiyatro kulislerinde mi?»

«Füsun Hanım, ben galiba Nâzım Hikmet'i şiirlerini okuduktan sonra sevmeye başladım. *Kafatası* oyununda sahneye çıkmıştım. Nâzım o sıralar kuliste beni dikkatli gözlerle süzüyordu. Benim de hoşuma gidiyordu. Sonra onun şiir kitaplarını okudum. *"Sesini Kaybeden Şehir", "Bahri Hazer", "835 Satır"*... sarsıldım, vurulduım. O sıralar Nâzım hapse girmişti. Bursa Hapishanesi'nde yatıyordu. Cahide Sonku, Bursa yakınlarında *Bataklı Damın Kızı Aysel* filmini çekmeğe gidecekti. Filmi, Muhsin Ertuğrul yönetiyordu. Ben de rica ettim. "Sizin film setinde bulunmak istiyorum" dedim. Filmi Bursa yakınlarında çekiyorlardı. Benim amacım Bursa'ya gidip Nâzım'ı ziyaret etmek.

«Film setinde biraz dolaştım, sonra Bursa'ya hapishaneye gittim. Müdüre çıktım. Nâzım Hikmet'i görmek istediğimi söyledim. Müdür niçin görmek istediğimi sordu. Ben de onun yazdığı *Kafatası* piyesinde oynadığımı, arkadaşı olduğumu söyledim. Müdür çok anlayışlı idi. Nâzım'a da saygılı idi. Hemen Nâzım'ı çağırdı. Nâzım geldi. Beni görünce sevindi. Biraz konuştuk. Gel sana odamı göstereyim dedi. Ona hapishanede bir oda vermişlerdi. Ben de odasına gittim. Kocaman boyu, dağınık sapsarı kıvırcık saçları ile karşımdaydı. Üstünde bir palto vardı. Odasına gidince ben duvarlara baktım. Bazı resimler asılıydı. Birden içimden geldi, ona sarıldım. O da beni bir anda kucaklayarak havalara kaldırdı. Sonra dudaklarımdan öptü. Bu, bir erkekle ilk öpüşmemdi. Çok heyecanlanmıştım. Birden kendimi kurtardım. Duvarda bir tabloyu çok beğenmiştim. "Bunu bana versene" dedim. O da tabloyu bana verdi.»

Nâzım'ın o gün Semiha'ya verdiği resim, Balaban'ın yaptığı bir tabloymuş. Balaban, yıllar sonra bu resmi Semiha'dan istemiş, Semiha da resmi Balaban'a vermiş. Ama şu anda bunu bana anlatırken içinde gizli bir pişmanlık ve hicran seziyorum. "Keşke

vermeseydim de bende kalsaydı o ilk hatıra" derecesine anlatıyor. Semiha Berksoy'un anılara saygılı, saklayıcı ve koleksiyoncu kişiliğini yakaladığımdan, acısını büsbütün anlıyorum. O her şeyi biriktirmiş. Küçücük telgraf metinlerinden, sararmış mektup zarflarına kadar.



LÜKÜS HAYAT

Operet 3 perde, 10 Tablo

Yazan: EKREM REŞİT Besteleyen: CEMAL REŞİT

Bolkıs	Bedia	Hanım
Zeynep	Halide	"
Atıfet	Semiha	"
Nesrin	Feriha	"
Nüveyre	Saziye	"
Lütfiye	Zehra	"
Altındiş	Şayeste	"
Şadiye	Şevkiye	"
Nalle	X	"
Gülhep	Emine	"
Rıza	Hâzım	Bey
Fıstık	Vasfi Rıza	"
Ruhi	Hüseyin Kemal	"
Veysi	Refik Kemal	"
İrfan	Emin Beliğ	"
Şevket	Behzat	"
Memiş	Muammer	"
Rıza	Mahmut	"
Pancarides	Necdet Mahfi	"
Bobi	Ferih	"
Tosun	Sait	"
Sıçan	Zihni	"

Orkestraya Şef: H. Ferit B. — Bale Şefi: Celâl B.
Kostümler: Ressam Vedat Ömer Bey.

Darülbedayi'de *Lüküs Hayat*'ın duyurusu

«Sonra» diyorum, «sonra, aşkınız daha sonra hapishaneden mektuplarla mı sürdü?»

Semiha Berksoy gülüyor...

«Hayır» diyor, «hapishaneden sonra başladı. Asıl o zaman gelişti bugüne dek süren bu aşk. Nâzım'ı hâlâ seviyorum. Ama o çılgın yılları ve günleri unutamam. Kendimi sanatıma kanalize etmeseydim ölüyordum onun aşkından.»

Nâzım, 1932 yılının sonlarındaki genel tevkifatta hapse giriyor. O günlerde Nâzım'ın babası yeni ölmüş. Nâzım ve kardeşi Samiye'nin geçimleri oldukça zorlaşmış. Erenköy'de bir eski köşk tutuyorlar. Mithat Paşa'ya ait bir köşk. Yedi odalı; altı yedi kişi odaları paylaşıyorlar. Piraye Hanım da yanlarında; Piraye ile Nâzım henüz evli değiller. 1932 tevkifatında Nâzım'ı tutukluyorlar. Nedeni ise İstanbul'da bazı caddelerde duvarlara yapıştırılan ihtilal bildirileri. Nâzım'a olan aşkına karşın, onun ideolojik ve siyasal yaşamı hakkında çok geniş bilgisi yok.

Nâzım, 1934 yılında çıkıyor Bursa Hapishanesi'nden. 1,5 yıl yattıktan sonra İstanbul'a dönüyor. Semiha bir gün vapurda Nazım'la karşılaşıveriyor.

Kadıköy vapurunda 1934 yılında Nâzım'ı bir arkadaşı ile oturmuş konuşurken görüyor Semiha. O anı şöyle anlatıyor:

«Bende ne cesaret, ne biçim bir delilik varmış bilmem ki. Birden Nâzım'ı vapurda görünce o kadar sevindim ki, hemen yanına gittim. Bir arkadaşı ile konuşuyordu. Beni görünce ayağa kalktı, elimi sıktı. Onu görünce öylesine yanına gidivermiştim. Ne diyeceğimi de pek düşünmemiştim. Kurtulmasına çok sevindiğimi falan söyledim. Sonra "benim evde çay içmeğe davet etsem gelir misiniz?" dedim. Çok sevindi, hemen adresimi aldı ve gün kararlaştırdık.

«Ben hemen gidip Japon mağazasından yeni bir çay takımı aldım. Üstünde kuş desenleri vardı. O gün kırmızı gelincikli elbisemi de giydim. Zil çaldı. Nâzım geldi. Tam çay takımının durduğu dolabın önündeki sandalyede oturuyordu. Onu kaldırıp çay takımını almak istedim. Birden bana sarıldı. Öylesine sarıldı ki, sımsıkı

kucakladı. Çok iri yarı, kocaman bir adamdı. Ben de inceciktim. Kollarında kalakaldım. İçerde haminnem vardı. "Burada olmaz" dedim. Çırpındım. Nâzım beni bıraktı. Sonra çay içtik. Onu geçirmeğe kapıya çıktım. Birlikte merdivenlerden indik. Yürüdük. Bir yandan da konuşuyorduk. Ben henüz hiçbir erkekle birlikte olmamış bir genç kızdım. Nâzım bunu anlamıştı. Ama onun için her şeyi göze almağa hazır olduğumu da anlamıştı. Birden çok duygulu ve çok sorumlu bir sesle: "Ben evliyim" dedi. "Olsun" dedim.

«İşte o günden sonra da buluşmaya başladık».

STÜDYODA AŞKINDAN BAHSEDİYORDUN AMA...

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da
Hatta sevda yüzünden ölmek de ayıp değil
Bütün iş Tahir'le Zühre olabilmekte
Yani yürekte...

Nâzım Hikmet

4 Mart 1936, Çarşamba:

«Bu gece Halk Opereti'ne gittik. Bayramın birinci gecesi. Babam, ablam Güner. Eve geldik. Soyundum yattım. Kapı hızla çalındı. "Kim o?" diye bağırdım. "Nâzım" dedi. Hemen mantomu arkama aldım. Çıktım. Karısı Erenköy'üne gitmiş. Aklına esmiş, bana gece kalmak için gelmiş. "Demek onun yokluğu ona beni aratıyor, ondan korktuğu için gelemiyor demek." Hemen giyindim. Babam içerledi, aldırmadım. Apartmanın kapısında ne yapacağımızı uzun uzun konuştuk. Tepebaşı'nda bir otomobile bindik. Kürkümle yüzümü örtmemi söylüyor. O da paltosunun yakasını kaldırıyor. —Senelerden beri hasretle özlediğim ve merak ettiğim onun evine— nihayet gidiyorum. Hiç olmayacak zannettiğim şey oluyor ve büyük kuvvete tekrar sadakatle inanıyorum.

«Cihangir'de indik. O şaşırdı. Uzun uzun apartmanı aradık, nihayet bulduk. Sivri bir apartmanın en üst katında bir daire. Evvela o çıktı. Bana kapıda beklememi söyledi. Bekledim. Temiz bir hava, tostoparlak bir ay vardı o gece. Apartmanın kapısından girdiğimde kapıcı şöyle bir baktı. "Yürü, nerede kaldın" dedi yüksek sesle. Güya karısına diyormuş gibi.

«Asansöre girdik. Yanlış düğmeye bastı. Sonunda doğrulttu. Son merdivende bana sarıldı —Asansörden sonra çatıya çıkmak için merdiven vardı—. Karanlıkta yürüyoruz. Kapıyı anahtarla

açıyor. Kalbim heyecan içinde mi, yoksa normal mi, farkında değilim. Herhalde çok heyecanlıyım. İçeri giriyoruz. Dar bir koridor. Nihayet, zevkle süslenmiş bir oda.

«Resimlere bakıyorum. Bana resimleri gösteriyor. Yazı masasının arkasındaki sol divanın ortasında sakallı bir adamın fotoğrafını göstererek "bu kim?" diyor.

«"Bilmem" diyorum. "Marks" diyor.

«Yazı masasının üzerindeki kendi portresini beğenmiyorum. İyi çekilmemiş. Çünkü kendisi bir dünya güzeli. Diğer bir portre daha var. "Benim" diyor. "Perdelerin metresini 40 kuruşa aldım" diyor. "Bu möble adi tahta üzerine siyah boya, ben boyadım, hepsi 40 lira." diyor. Halinde çok derin bir masumiyet var. Öyle saf ki. İşte avlayacağıma kanaat ettiğim, onu çocuk ve saf bulduğum nokta bu huyu ki, tıpkı bana benziyor. Kendi cinsimden olduğu için onu gayet iyi tanıyorum, anlıyorum. Ve günün birinde de elde edeceğim muhakkak, tanrının yardımıyla.»

Semiha Berksoy, 1936 yılında Nâzım'ın evine ilk gittiği gecenin ertesinde bir not defterine yazdığı anılarının bu bölümünü bana okurken birden kahkahalarla gülmeğe başlıyor. Ben de gülüyorum. Aradan yıllar geçmiş. Koskoca yaşam devrilmiş. Nâzım ölmüş. Onu delicesine sevmiş bir kadın.

Semiha anlattıkça anlatıyor, yaşamayı seviyor, sevmeyi biliyor, sevdiğine vermeyi, paylaşmayı biliyor. Dinlerken Nâzım'ın bir Rübai'si düşüyor aklıma:

Sevdiğin müddetçe
ve sevebildiğin kadar,
sevdiğine her şeyini verdiğin müddetçe
ve verebildiğin kadar gençsin

75 yaşında genecik bir kadın karşımda. Anlattıkça anlatıyor.

Çeşitli anı kitapları okudum. Bu anılarda kendilerini över, başkalarını yererler genellikle. İnsanın kendine bile itiraf etmekten

çekinceceği olayları ve konuları rahatlıkla ve içtenlikle anlattığı için zaman zaman şaşırıyorum.

Tarihe kalacak anıların gerçeğin ta kendisi olması için çırpınıyor. Nâzım'ı "avlamayı" planladığı o günlere dair anılarını belki de yıllar sonra ilk kez bana okurken kahkahalarla gülüyor:

«Bak sen bana Füsun Hanım. Ne cinmişim görüyor musun? Aklım sıra Nâzım'ı elde edecekmişim. Ne planlar kuruyormuşum.»

Semiha Berksoy, içtenlikle ve hesapsız bir biçimde karşımda oturmuş, o günlerde tuttuğu notları okumaya dönüyor. —Duygular insanları yakınlaştırıyor. Ana kız gibi konuşuyoruz. Bazen bana nasihatler ediyor. Aşkın ve sevginin en yüce değer olduğunu anlatıyor.—

Günlüğünde tuttuğu notlarını okumayı baş başa sürdürüyoruz:

«Odayı sanki ben yerleştirmişim gibi zevkime uygun. Yazı masasının üzerinde bir yeşil ışıklı akvaryum var. İçinde balıklar yüzüyor. Karısını hiç beğenmediğimden bahsediyorum. "Ona hiç lâf söyletmem, sana da söyletmediğim gibi" diyor.

«—Muhakkak ki onu beğenmiyor—. Sonra bana, "İngiliz mektebine gitmiş, beni çok iyi anlar" diyor.

«— Acaba hangimiz seni daha çok seviyoruz? diyorum. Acaba o da benim vaziyetimde bir artist olsaydı, sana sadık kalacak ve seni sevecek miydi? Niçin Vedat Örfi onu bıraktı? diyorum.

«Eğer Avrupa'ya gidiyor olmasaydım bunları ona 40 yıl daha söyleyemeyecektim. Maaşımın mayıstan itibaren 150 lira olacağını söylüyorum.

«— Şimdi adam olacaksın işte, diyor. Dünyada beş insana iyilik yaptı isem, bunlardan biri de sensin, diye ekliyor. Düşünceğim vakit hemen sana geldim. Of, bana böyle şeyler söyletme.

«— Seni seviyorum, sen beni seviyor musun, söyle dedim.

«— Gibi geliyor bana, diyor.

«— Stüdyoda aşkından bahsediyordun ama, diyorum...

«— Yalan söyledim, diyor. Dünyada aşk yoktur.

«— Belki ben de on beş sene sonra senin gibi

düşünebileceğim, diyorum.

«— Evet işte bu doğru, diyor.

«— Ya, demek hepsi yalan, beni aldattın diyorum, ağlıyorum.

«Bana sarılıyor. Semiha, Semiha... diyor...»

Semiha Berksoy'un günlüğünde Nâzım ile olan beraberlikleri, aralarında geçen olaylar, eski yazı ile küçük küçük notlar halinde kaydedilmiş.

Aslında beraberliklerinin başlangıcında Nâzım Hikmet henüz Piraye Hanım ile evlenmemiş. Ama birlikte yaşıyorlar ve ona evlenmek üzere söz vermiş. Bu nedenle de Semiha'ya "Ben evliyim" diyor. Semiha da onun evli olduğunu kendi ağzından duyarak bu yasak aşkı bile bile sürdürüyor.

Günün birinde İpek Film Stüdyosu'nda çalışırken bazı arkadaşları geliyorlar. Semiha'ya, "Biliyor musun biz nereden geliyoruz? Nâzım'ın nikâhından" diyorlar.

Semiha çok sarsılıyor. "Aşkını aylarca sanatına kanalize ediyor." Oturup bir öykü yazıyor. Bu öykü, o günlerin popüler mecmualarından *Yarim Ay*'da yayınlanmış. Öykünün yanında Semiha Berksoy'un tiyatro kostümleri ile üç resmi var. Altında "Sanatkâr Bayan Semiha" yazılı. Öykünün adı *Bu Adam Bu Kadına Ne Demek istiyor?*

Yarım Ay Mecmuasında Semiha Berksoy'un öyküsü, fotoğrafları ve kendi çizdiği bir desen de yayınlanmış. Öykü şöyle:

BU ADAM BU KADINA NE DEMEK İSTİYOR?

Sonbaharlardan bir sonbahar. Bir oda. Camlardan perde yok. İki pencere var. Bir tanesi kapalı, bir tanesinin bir kanadı açık.

Camın açık kanadının içinde iki kişi. Altın saçlı bir adam, altın gözlü bir kadın. Cama vuran iki gölge..

Adam, altın gözlü kadına sarılmış, kadın adamın kolları içinde küçük vücudunu, yüreğini kaybetmiş. İkisi de camın içindeki altın saçlı adama, altın gözlü kadına bakıyorlar.

Altın saçlı adam bir ara dışardaki kotü duvarlara ve damlara, damdan görünen altın gözlere bakarak, dalarak diyor ki

- Dünyanın en güzel manzarasına açılmış gibi bizim pencere. Şu anda o kadar mesudum ki canikom.

Sesi titriyor.

Bu adam bu kadına ne demek istiyor?

*

Kadının arkasında mavi esvap, adamın arkasında saman rengi jaket.

Kadının bacaklarında külrengi, ince ipek bir çorap, kanepede oturuyorlar.

Adam, kadının tek bacağını dizlerinin üstüne koyuyor. Sarı konuşan elini ince bacağın bileğine sarıyor.

— Ne güzel diyor.

Gözleri oynuyor.

Bu adam bu kadına ne demek istiyor.

*

Camilerin, minarelerin gümüş renkleri arkasında güneş gitti. Haliç denizi daha turuncu.

Kadın:

— Konuşalım, konuşsana... diyor.

O, gözleri kadının altın gözlerinde, söylüyor:

— İşte konuşuyorum, anlamıyor musun? Arkandaki fon içerisinde ne kadar güzelsin canikom.

Gözleri takılı ona, hep ona.

Bu adam bu kadına ne demek istiyor?

*

Adam evlendi; kolunda beyaz gelin esvaplı bir kadın, düğün günü...

Kadın, altın gözlü kadın değildi.

Semiha Berksoy'un anılarını anlattığı günlerin gecelerinde bazen oturup Nâzım'ın şiirlerini okuyorum. Semiha'nın yazdığı *Bu Adam Bu Kadına Ne Demek İstiyor?* adlı öyküyü okuduktan sonra elime Nâzım'ın o yıllarda yazılmış bir şiiri geçiyor. Acaba bu şiirle öykünün bir ilintisi var mı? Bilemem. Semiha da bilemiyor. Bu şiirin, yaşanmış bir olayla ilgisi olmadığını kesinlikle bilen bir tek kişi var ki, o da ölmüş. Şiir şöyle:

BİR AYRILIŞ HİKÂYESİ

Erkek kadına dedi ki:
— Seni seviyorum,
Ama nasıl,
avuçlarımda camdan bir şey gibi kalbini sıkıp
parmaklarını kanatarak
kırasıya
çıldırasıya...
Erkek kadına dedi ki:
— Seni seviyorum,
ama nasıl,
kilometrelerce derin, kilometrelerce dümdüz,
yüzde yüz, yüzde binbeşyüz,
yüzde hudutsuz kere yüz...
Kadın erkeğe dedi ki:
— Baktım
dudağımla, yüreğimle, kafamla:
severek, korkarak, eğilerek,
dudağına, yüreğine, kafana.
Şimdi ne söylüyorsam
karanlıkta bir fısıltı gibi sen öğrettin bana...

Bu Adam Bu Kadına Ne Demek İstiyor?

Yazan: SEMİHA



Sanatkâr Bayan Semiha

Bu adam bu kadına ne demek istiyor?

Camilerin, minarelerin gümüş renkleri arasından güneş gitti. Haliç denizi daha turuncu.. Güneşin boyadığı [illegible] rengini daha kaybetmemiş... [illegible] var. Akşam. [illegible] gözlü kadının saman saçları rüzgâr ile... Gözleri karşıki apartmanlarda yanan ışıklarda... Altın gözlünün arkasında Haliç, altın saçlının önünde Haliç, eli [illegible] sinde gözleri önde... Hep onda.

Kadın — Konuşalım, konuşsana!.. diyor.

O, gözleri kadının altınlarında, söylüyor:

— İşte konuşuyorum, anlamıyor musun? Arkandaki [illegible] ların içerisinde ne kadar güzel- [illegible]

Gözleri takılır ona. Hep ona...

Bu adam bu kadına ne demek istiyor?

Adam evlendi. Kolunda beyaz gelin esvaplı bir kadın düğün günü.

Kadın, altın gözlü kadın değildi.

Sonbaharlardan bir Sonbahar. Bir oda. Camlarda perde yok: İki pencere var. Bir tanesi kapalı, bir tanesinin bir tek kanadı açık. Dışarıdaki görünüş: kısa boylu evlerin damları ve yatkın duvarları.. Görünüş hiç te güzel değil..

Camın açık kanadının içinde iki kişi... Altın saçlı bir adam, altın gözlü bir kadın..

Cama iki vurma gölge..

Adam altın gözlü kadına sarılmış; kadın adamın kollarının içinde küçük vücudunu, yüreğini kaybetmiş. İkisi de camın [illegible] altın saçlı adamın, altın gözlü kadının bakıyorlar...

Altın saçlı adam bir ara dışarıdaki kısa boylu evlerin damlarına, yatkın duvarlarına.. sonra camdan [illegible] altın gözlere... [illegible] dalarak.

Diyor ki!

— Dünyanın en güzel manzarasına açılmış gibi bu pencere... Şu anda o kadar [illegible] ...

Sesi titriyor.

Bu adam bu kadına ne demek istiyor?

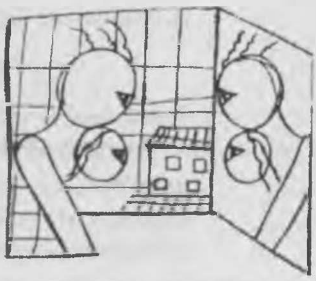
Kadının sırtında mavi bir esvap, adamın arkasında koyu [illegible] rengi jaket.

Kadının bacaklarında kul rengi ince ipek bir çorap; kanapede oturuyorlar.

Adam kadının tek bacağını dizlerinin üstüne koyuyor. Sesi konuşan elini ince bacağın bileğine sarıyor.

— Ne güzel diyor....

Gözleri oynuyor...



PAMUK NİNE CEVP VERİYOR:

Üsküdar'da [illegible] Cemil oğlu Cemal.

Oğlum..

[illegible]

Pamuk Nine

Semiha Berksoy'un *Yarım Ay*'da yayınlanan öyküsü

Ve ben artık
biliyorum:
Toprağın—
yüzü güneşli bir ana gibi—
En son en güzel çocuğunu emzirdiğini...
Fakat neyleyim
saçlarım dolanmış
ölmekte olanın parmaklarına
başımı kurtarmam kabil
değil!
Sen
yürümelisin,
yeni doğan çocuğun
gözlerine bakarak..
Sen
yürümelisin,
beni bırakarak...
Kadın sustu.
Sarıldılar.
Bir kitap düştü yere..
Kapandı bir pencere..
Ayrıldılar...

Nâzım'ın evlendiğini duyduğunda, Semiha çok üzülüyor, ama ilişkileri devam ediyor. Günlüğüne de yazdığı gibi, Nâzım'la buluşuyorlar. Hatta Pirayc Hanım'ın yokluğunda evlerine gidiyor. Bu arada sevgilisini tümüyle elde etmek için de kendince planlar kuruyor.

Nâzım, Semiha'nın sesini çok beğeniyor ve sanatkârlığını ilerletmesi için teşvik ediyor. Bazı günler Semiha'nın evine gelerek bir koltuğa oturuyor: «Yorgunum, bana bir şeyler okusana» diyor.

Semiha da ona Schumann'dan, Beethooven'dan aşk parçaları söylüyor. Nâzım, Bethooven'ı çok seviyormuş. Nitekim hapishaneden, yıllar sonra Semiha'ya gönderdiği mektupları karıştırırken, Bethooven'la ilgisini örnekleyen sözlere rastlıyorum.

31.7.1942 tarihli mektup şöyle:

«Semiha kızım,

«Yolun açık olsun. Hitler'in değil, Bethoven'in memleketinde; sana kanlı değil, elbette hayatlı zaferler dilerim.

«Nişanlandığını kız kardeşim Samiye'den haber aldım. Tebrik ederim. Bahtiyar ol.

«Ben hapiste her zamanki gibi umutlu, neşeli ve çalışkanım.

«Gözlerinden hasretle öper, bahtiyar nişanlına selam ederim.

Nâzım»

Semiha Berksoy'un günlüğünden:

1936, Sonkanun, 2/Perşembe

Bu akşam Halk Opereti'ne gittim. Nâzım dün akşam orada imiş. Saatlerce oturup konuşmuş. Çok müteessirim. Ağlamak istiyorum. Ağlamamak için kendimi zor zaptediyorum. Bedbahtım.. her zamanki gibi.

3/Perşembe

Çok mesudum. Nihayet benim de yüzüm bir parça gülecek. Eğer Muhsin Ertuğrul'un söylediği doğruysa — ki doğru olmak ihtimeli yüzde 90'dır— 3 ay sonra Viyana'ya gidiyorum.

5 Şubat/ Çarşamba

Bugün düşünmediğim ve ümit etmediğim bir meskenin altından Vasfi Rıza çıktı. Esasen *Saz Caz*'da üçüncü perdede Hazım, Vasfi ile oynarken, biz olmayalım diye ikisi birden elinden gelen fenalığı yaparlardı. Hatta Vasfi Rıza, İsmet Paşa'nın geldiği gece bize katiyyen çıkmamamız için tembih etti. Ben o zaman şüphelenmiştim. Fakat her zamanki gibi bu işte hüsnüniyetine vererek aldanmıştım. Meğer yanılmışım. Oyun arasında elinde bir gazete vardı. Ne var diye sordum. «Peer Gynt için tenkit yok» dedi. Kâzım Şinasi Bey tembih etmiş.

«Kâzım Şinasi Bey kim? dedim.

«Akşam'ın sahibi» dedi. O, Vasfi Rıza'ya şikâyet etmiş; demiş ki, «Artık Selami ileri gidiyor, bir artist için bu kadar medhiyye olamaz. Gazeteyi bir vasıta olarak kullanmaya başladı.» Vasfi de «Doğru!» diye tasdik etmiş. Beni kötülemek için her türlü çirkin ve insanlığa yakışmayan bir şekli bile göze alarak Selami Bey gibi iyi bir dostu bile sakil bir mevkiye düşürdü. canım sıkıldı.

«Siz» dedim, «*Saz Caz*'da beni beğenmiştiniz değil mi?»

«Evet,» dedi, «İnkâr etmiyorum, fakat Selami Bey'in yazdığı

derecede değil. Burada büyük sanatkârlar var evvela. Yani Bedia Hanım (Muvahhit) ile Neyire Hanım (Neyi) için sanatkar diye yazıyorlar evvela.

«Rica ederim, hakkınız var. Benhenüz sanatkâr değilim. Fakat bunu bir reklam olarak kabul ederseniz yine bana çok mu göreceksiniz. Selami Bey'e minnettarım. Bana yegâne reklamı yapan arkadaş. Benim seviyemdeki akranlarım tabii bunlar [Feriha Tevfik, Cahide Sonku ve Şevkiye Hanımlar] —bunlara yapılan reklamlar niçin gözünüze batmıyor. Sokaklarda duvar dolusu afişleri ile fotoğrafları basılıyor.»

Semiha Berksoy günlüğünde hem sanat yaşamına ilişkin olayları kaydetmiş, hem de özel yaşamına ilişkin. Nâzım Hikmet'le ilgili bazı notlarla günlük şöyle devam ediyor:

19/Çarşamba

Sekiz buçukta stüdyodayım. Nâzım geldi. «Bonjour» dedi. Yüzüne bakamıyordum. Gözlerimin içine uzun ve manalı bakarak konuşuyor. Alakadardı. Yeniden bende bir alaka uyanmağa başladı. Niçin alakadar?

Tramvay istasyonunda idim. Otobüse atladı. Kaçtı. Yaklaşıyor ve kaçıyor. Niçin yaklaşıyor, niçin kaçıyor.

22/Cumartesi

Bu sabah stüdyoya gittim. Ben ateşin yanında otururken geldi. Sevgi ile bakarak elimi sıktı. Alakasını gittikçe artırdı. Sandalyesini çekip yanıma oturuyor, elimi tutuyor, gözlerimin içine bakıyordu. Mütemadiyen sigarasını bana yaktırıyordu. Hatta Kâni farkına vardı. «İnsan hayatta bir kişiyle mi, yoksa bir çok kimseyle mi alakadar olmalı?» dedi. O da, «Esasında bir sevgi olur, ama diğer eğlencelerin de olması, hiç de fena değil; fakat sevgi birdir» diyordu. Saat 12'de «Hadi gidelim» dedi. Şaşırdım. Maçka'dan Taksim Bahçesi'ne kadar yürüyerek geldik. Yolda ona karşı samimi olmadığımdan şikâyet etti. Hiçbir zaman samimi olmadığımı ve bir şeye kırıldığını söyledi.

«Neye kırılırsanız kırılınız» dedim. «Benim yaptığım fedakârlıkların yanında bu kırıldığınız şey namütenahi derecede sıfırdır» dedim.

«Evet, herhalde!» diyor. Tramvaya binmeden kaynı Vedat tramvaydan ona el sallıyordu. Atladı. Tavakuf yerinde onunla konuştu. «Bize gel» diyor, «Piraye size gitti» diyor. Tramvaya bindik.

«Ne cesaretle benimle yürüyebiliyorsunuz» diyorum.

«Sizin korkunuz, sizin bir belalınız mı var yoksa» diyor.

«Benim yok, fakat sizin var» diyorum.

24/Pazartesi

Akşam 6'da bana gelecek... Bugün hiçbir zaman görmediğim bir muhabbet ve yakınlık görüyorum. Yüzündeki hazin ve yakın manadan, beni sevdiğini, beni düşündüğünü belli ediyor. Çok mesudum, belki hayatımda bir daha bu kadar mesut olmayacağım...

18 Haziran/Perşembe

Keten tayyörlerim ve şapkamla Fikret Muallâ ile Tünel'e girdik. O ayrıldı. Ben birinciye geçtim. İkinci mevkiden doğru Nâzım geliyor. Beni görmüş, takip etmiş. Beraber çıktık, iskele sandallarının yanına gittik, orada köprü, yol yoktu. Bana hayretle bakıyor. Midesini yıkamışlar. Aldığı kinin bayatmış.

20/Cumartesi

Pazartesi günü saat 3 için randevulaşıyoruz. «Saat 3'te Berliç'in önünde» diyor. «Sokakta bekletme bak katiyen!" diyorum.

22/Pazartesi

Gittim, saat 3'te Berliç'in önünde bekledim. 3,5 —yok. Bu yarım saat, hayatımın en ızdıraplı dakikalarından... Hemen telefon ediyorum.

«Alo, sen misin yavrucuğum, (unutmuş bile) ben sana salı için söyledim.»

«Sen akıllısın ama, ben senden daha akıllıyım Nâzım, anladın mı, hemen şimdi geleceksin. Benim bugün dersim olmadığı halde senin için İstanbul'a indim.»

«Olur, yarım saat sonra oradayım.»

Otomobille geliyor. Sokakları dolaşıyoruz. Tophaneye

iniyoruz. Ertesi güne saat tam 3.5'ta Kadıköy iskelesinde randevu veriyoruz.

Semiha Berksoy bu anıları tuttuğu günlerde hem mutlu hem üzgün. Nâzım'a olan aşkı onu eritip bitiriyor. Hem Nâzım'dan kaçmak istiyor, hem de ayrı kalamıyor. Bu yaşamı aşmak ve mesleğinde ilerlemek üzere bir gün İstanbil Valisi Muhittin Üstündağ'a gidiyor. Sesini geliştirmesi ve Batılı anlamda bir opera sanatçısı olması için yardım rica ediyor. [Burada bir parantez açmak istiyorum. Semiha İstanbul'da operetlerde ve tiyatroda oynarken Atatürk'ün isteği ile Ankara'ya Nimet Vahit Hanım ve Nurullah Taşkıran ile birlikte davet edilmiş ve 1934 yılında ilk Türk operası *Özsoy*'da başrollerden birinde oynamıştır. Atatürk o zaman Semiha'nın sanat tahsili için Avrupa'ya gönderilmesini istemiştir. Bu konuya, ilk Türk operasını anlatırken, Semiha Berksoy'un Atatürk'e ilişkin anıları ile birlikte yeniden döneceğiz.]

Bu arada Ankara'dan gelen ses uzmanı Paul Lohmann'ın yaptığı bir sınavı kazanan Semiha, Berlin'e müzik öğrenimi için gönderilmek üzeredir. Bir yandan Nâzım ile güzel ama acılı günler yaşıyor, bir yandan da sanatında bir aşama yapmak ve Berlin'e gitmek istiyor. Böylece Nâzım'ın verdiği acılardan ve üzüntülerden de kurtulmak amacında. Bugünlerde bir öykü daha yazıyor.

Mezardan Gelen Mektup ismini verdiği bu öyküyü Sedat Simavi'ye götürüyor. Fikret Muallâ da bu öyküyü okumuş ve çok etkilenerek desenler çizmiş. Simavi, öyküyü *Yediğim* Dergisi'sinde yayınlatıyor. Ancak, öykünün biçimine uygun olarak Muallâ'nın çizdiği sürrealist desenleri beğenmeyip elinde bir mumla aynaya bakan bir kadın resmiyle süsleyip yayınlıyorlar öyküyü. Böylece Fikret Muallâ'nın bu öykü için çizdiği desenler bugüne dek hiç yayınlanmadan Semiha'nın arşivinde kalıyor. Öyküyü yayınlarken bir de not düşmüş *Yediğim* Mecmuası:

> «Edebiyatta sürrealizm denilen meslek henüz yeni sayılabilir ve son senelerde birçok yeni taraftar kazanmıştır. Vak'aları, tabiiliğin üstüne çıkmak suretiyle sadece kendi anlayış ve

düşünüş menşurlarından geçirerek tahlil eden bu edebi meslek taraftarları, klasiklerin birçok hücumlarına uğramışlardır. Şu sayfada okuyacağınız hikâye de, sürrealizm denilen bu edebi cereyanın yeni yazılmış bir örneğidir.»

Öykünün konusu özetle şöyle:

Göğe yakın bir dağda bahçesinde rüzgârlar esen bir ev. Bu evde yaşayanların hepsi ölmüş, bir kız ile arap dadısı kalmış. Bu masaldan evin bir tek kapısını çalan masal köşkün masaldan genç adamı. Genç kızın sevgilisi. Kızın adı Güntekin. Sürekli sevgilisinin kapıyı çalmasını bekliyor. Güntekin bekliyor, ölülerden kalma saatler 7'yi, 8'i, 9'u vuruyor. Adam gelmiyor. Güntekin, elinde bir şamdan, aynada kendisine bakıyor. Rüzgâr uğulduyor. Bir şişe zehir ve bir bıçak alıyor. Ölüme doğru ilerliyor. Bu anda kapı acı acı çalınıyor. Zehir şişesi düşüp bin parça oluyor. Güntekin kapıyı açıyor. Siyah bir manto.

Bir kadavranın eli ona bir zarf veriyor. «Size mezardan bir mektup var» diyor. Mektup, Güntekin'in ölen annesinden geliyor. «Bana yaklaşma, seni istemiyorum, sen daha baharındasın» diye yazıyor annesi: «Senin masum küçücük başını kollarında taşıyan annen gibi, sen de sarışın mini mini bir baş taşıyacaksın kollarında, onun çocuğunu, bunu bil.»

Semiha Berksoy, bu öyküyü yayınlanmadan önce Nâzım'a okuyor. Nâzım dinliyor öyküyü, çok etkileniyor. Bu öykünün öyküsünü bana anlatırken, Semiha Berksoy bugün şu yorumu getiriyor:

«Bu öykü gerçekten sürrealist bir anlam içeriyordu. Nâzım, benim onun çocuğunu istediğimi zannetti o sıralar. Ben o günlerde gerçekten ölmeye yaklaşmıştım. Yemekten içmekten kesilmiş, günden güne eriyordum. Şonra, bu öyküde olduğu gibi, ölmekten kurtardım kendimi, çünkü Nâzım'ın aşkından başka bir yöne kanalize oldum: Sanata. O çocuk da yeni doğan ve doğacak olan sanat yaşamımı simgeliyordu. Bu öyküyü yazdıktan kısa bir süre sonra Berlin'e gittim. Onu bir erkeğe değil, sanata değiştim ve

No. 141 YEDİGÜN Sayfa 25

Edebiyatta sürrealizm denilen meslek henüz yeni sayılabilir ve son senelerde bir çok taraflar kazanmıştır. Vak'alara, tabiatiyle edilmek suretile nasıl ve hangi noktaya ve değişik [illegible] [illegible] rak tahlil eden bu edebi meslek karakterleri,hissiyatlarla bir çok hücumlarına uğramıştır.Biz sayfada o kayıtsız çağımız hikâyesi de, sürrealizm denilen bu edebi cereyanın yeni yazılmış bir örneğidir.



Şemdanı yakıp uyandığında kendisini buldu

Mezardan gelen mektup

HİKÂYE

Yazan: Semiha Cenap

GÖKE yakın bir dağda kurşuni bir bahçe. Kurşuni havanın içerisi ekin bu bahçenin ortasında koca man bir ev. Ve ihtiyar ceviz ağaçları sarmış etrafını.. Yemyeşil durmadan konuşuyorlar.. Ve durmadan esen bir rüzgâr... yalnızlık büyük, ruh boş bir göz gibi havada, [illegible] bacasında hiç değişmiş giden beyazlıklarını yavaş yavaş kaldırıp kalıyor.

Hasta, ihtiyar bahçe kapısının yanında genç, bir soğuk ağacı var. Bir mandalı havasının içinden durmadan su akıyor. Yüksek sesle şarkılarını söylüyor.

Köşkün sekiz tane büyük kasası vardır. İçeri girmek ve dışarı çıkmak için bu büyük yollardan uzaklarda, hoşlu yapılmış bir kapıda oldukça iyice gezmiş gidebilmiştir. tahtaları, camları, duvarları yeni, temiz, beyaz kalmış.

İçindekilerin hepsi ölmüşler.

[illegible] sekiz tane sütunları geniş bir kale ihtiyar arap bir dadı.

Bu, dokunulan tutulacak meselden uzak, bir tek gelecek var gibi. Kapıdan bir tek çekilen genç bir adam.

Bu adam, bu meselden hüzünlü, meselden geniş bir gibi, meselden geniş bu adam. Bir meselin içinde yaşamaya yeniden gelmiş bir adam.

Hasta tarafı aydınlatmaya doğru geliyor hâlâ. Geniş kuş bu ayrılığı anlıyor, hastalığın günün birinde geçeceğini bekliyor bekliyor...

Geniş ve adı Gültekin

Gültekin [illegible] yaşıyan bir genç kız. Pudra...adan gözleri, dünyaya yeni çıkmış bir renk mahlûk kadar masum. Gültekinin kıvrım kıvrım elleri vardır. Bu ellerden her iş çıkabileceğini, görünce anlar. tanır insan... Koşkun uzak komşularının yeni doğan çocuklarını o kundaklar...

Gültekin bekliyor melânkolik adam.

Sevgi çemeni, pencerede birbiri ötüşe koyduğu bitkilerine dayalı. Gözleri [illegible] Toprağı kalın mavi bir çizgi gibi ayıran Boğazda.

Gültekin, bekliyor manzaranın içinde ya

yamaya yemin etmiş adamı... Sevgilisini.

Köşkün ölenlerden kalma büyük ihtiyar kâhya sesli saatı baş buçuğu vuruyor...

Gelmedi?

Gelecekti?

Vucudundan bir giysinin rüzgârı geçiyor sanki.

— Ne yapabilirim şimdi? Onu, uzun zamanlardanberi onu... Yapayalnız, onun yoluna beklediğim bir yerde ki.

Gültekin bir yürek oldu. Kimildamadan ağlıyan bir yürek.

Elleri, kolları, bacakları bağ lle bekleyen bir tek yürek. Ne yanlı ki sevgiyle dayalı bir ağlamaya tutulmak dayanamaz oluyor. Fakat daha sabır ikinci

Köşkün ölenlerinden kalma sesli kâhya saatı 6 yı vuruyor.

Yağmur başladı...

Bir[illegible]ndan soğuk ağacına birliğini kaybetmiş içinden akan sayısız gözlerini yükseldi. Ceviz yaprakları, ulaşmak yeşil bir[illegible] çığlık gibi parçalanmış

gittim. Benim amacım Türk operasının kurulmasına ve milletime sanat açısından hizmette bulunmaktı. Nitekim Nâzım, çok sonraları Sovyetler Birliği'ndeyken, bir tanıdığa, "Ben onu bırakmadım, o beni bıraktı, Almanya'ya gitti" demiş. 1949 yılında da Bursa Hapishanesi'nde Mehmet Ali Sebük'e benimle ilgili bazı sözler söylemiş. Sebük'ün bana aktardığı sözler şunlardı:

«Hayalimde yaşattığım tek kadın portresi Semiha'dır. Biz onunla iyi bir kouple [çift] olurduk.»

1934 yılında İran Şahı Türkiye'yi ziyaret ediyor. Atatürk bu ziyarete çok önem veriyor ve Türk-İran dostluğunun gelişmesi için çaba gösteriyor. Şah'ın ziyareti sırasında Türk-İran kardeşliğini sembolize eden bir de piyes hazırlanıyor. Ancak, bu piyes, Batılı anlamda operanın da ilk nüvesini oluşturacak biçimde sahneye konuyor. Atatürk'ün yakından ilgilendiği, konusundan provalarına kadar izlediği *Özsoy* operasının başrollerinden birinde de Semiha oynuyor.

20 Haziran 1934 günü *Cumhuriyet* Gazetesi'nde *Özsoy*'un oynanışı hakkında şu haber yer alıyor:

> «Ankara: 19 Haziran, A.A.
>
> «Bugün saat 16'da Halkevinde Alâ Hazreti Hümayun İran Şehinşahı Rıza Pehlevi Hazretlerinin şereflerine sembolik *Özsoy* piyesi temsil olunmuştur. İran Şehinşahı Hazretleri ile Gazi Hazretleri saat 16'da güzide bir halkla tamamen dolu bir halde bulunan temsil salonunun hususi locasını teşrif buyurmuşlar ve İran milli marşı ve İstiklal marşı ile karşılan-mışlardır. Temsilde BM Meclisi Reisi Kâzım ve Başvekil İsmet Paşalar Hazretleriyle bütün vekiller, İran hezaratıyle Tahran Büyükelçisi, paşalar, sefirler, mülki ve askeri rical hazır bulunmakta idi.
>
> «Mevzuunu Türk ve İran'ın müşterek mitolojisinden alan Özsoy piyesi, Türk'lüğün ezeli hamaset şairini temsil eden Ozanın okumağa başladığı bir destanla seyircileri 40 bin sene evveline irca ederek insaniyetin, etrafında kara bulutları yırtan Kave-Bozkurt inkılabından sonraki büyük hükümdar Feridun'un nasıl bir batında iki erkek oğlu dünyaya geldiğini göstermekle başlamaktadır.»

Haberde Özsoy'un konusu uzun uzadıya anlatıldıktan sonra şöyle devam ediyor:

> «Alâhazreti hümayun İran Şehinşahı Hz.'nin şerefine yazılıp bestelenen ve muvaffakiyetle sahneye vaz ve temsil olunan bu piyesle Türk milli operası da ilk nüvesini kurmuş bulunmaktadır. Beynelmilel musiki kaideleri altına ve ahengine sokulan tamamen milli ve orijinal besteleri, musikide milli inkılabın muvaffak olmuş bir başlangıcıdır.»

Bu arada Semiha Berksoy, sözü, günümüz müziğindeki resmî anlayışa getirerek, müzik yaşamını ve Atatürk'ün benimseyeceği kanısında olduğu tutumları şöyle değerlendiriyor:

«Bu insanlar Atatürk'ün bile hakkını yediler. Atatürk Türk müziğinin modern bir müzik haline gelmesi için çalışmış, Türkiye'de ilk "opera devrimi"ni başlatmış kişidir. Atatürk'ün bu konudaki görüşlerini örtbas edip, yine Türk müziği diye tek sesli saray müziği çıkarıldı orta yere. Müzik yaşamımız yozlaştırıldı. Atatürk'ün sevdiği şarkılar diye onun ölüm yıldönümlerinde çalınan müziğe bakınız.»

Semiha Berksoy, müzik konusundaki bu gelişmelerden çok üzgün. Atatürk'ün 1934 yılında söylediği sözleri hatırlatıyor — 1934 yılında Millet Meclisi'ni açış nutkunda söylediği sözlerini:

> «Bugün dinlenen musiki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir an önce genel son musiki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak bu düzeyde ulusal Türk musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir.»

Atatürk, aynı yıl ilk Türk operasının sahneye konulmasına da öncülük ediyor ve librettosundan oyuncularına kadar yerli olan bu oyunu, Türkiye'yi ziyaret eden İran Şahı'nın karşısında sahneye koyduruyordu. Semiha Hanım'a göre, Atatürk'ün müzikte yapmak istediği bu "devrim" de zamanla, diğer bazı "devrimleri" gibi hasıraltı ediliyor.

Geçen yıllarda "kitap okudukları" gerekçesiyle İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatçılarının işlerine son verdiren Vasfi Rıza Zobu ise,

O Günden Bu Güne adlı anı kitabında, Atatürk'ün musiki anlayışına şöyle değiniyor:

> «Atatürk bizim musikimiz aleyhinde Sarayburnu'ndaki gazinoda bir müsamere gecesi söylevde bulundu. 1 Kasım 1934'te de Büyük Millet Meclisi'nin 4. toplanma yılı açış konuşmasında müzik meselesine de temas ettik. Bu konuşmalardan sonra şiddetli bir kaynama, çalkalanma ile herkes Türk musikisine saldırmaya başladı. Kötü tarafı, "bilen de söyler, bilmeyen de" derler ya, bilenler değil, bilmeyenler avazları çıktığı kadar feryada başladılar. Ve süratle okullardan, alelacele radyodan Türk musikisini kaldırdılar. Gramofonda plak bile çalmaya kimse cesaret edemez oldu.»

Vasfi Rıza, *Özsoy* operasına ise verip veriştiriyor:

> «İran'ın büyük hükümdarı Şehinşah Rıza Pehlevi, Haziran ayı içinde Ankara'ya Gazi'yi ziyarete geldi. Ankara'da Münir Hayri Bey isminde bir mektep müdürü, *Özyurt* isimli bir eser yazmış. Yine bir mektebin musiki muallimi (Adnan Saygun) bu eseri bestelemiş. Olmuş bir opera. Aman efendim, radyoda, gazetelerde bir medih. Şöyle eser, böyle müzik, provalar bir harika. Opera kiim, biz kim. Ve bunu yapanların bilgisi nereden? Başrollerini Nimet Vahit ve Semiha Hanımlarla Nurullah Bey oynayacaklarmış. Bunların üçü de Batı müziğinde üstün insanlar ama, Semiha'dan başkası ömürlerinde oyun sahnesine çıkmış değiller.»

İlk operayı ve Atatürk'ün "müzikte yapmak istediği devrimi" inkâr, sadece Vasfi Rıza Zobu'dan kaynaklanmıyor. O dönemde de bazı engelleme çalışmaları yapılmış ve Atatürk bu engellemeyi yapanlarla mücadele etmiş. Semiha Berksoy bunu şöyle anlatıyor:

«Özsoy Operası hazırlanırken, Atatürk orkestrayı Adnan Saygun'un emrine veriyor. Provalar sırasında her sefer önemli bir enstrümanın eksik olduğu görülüyor. Atatürk tahkik ediyor, meğer ki Zeki Bey, bu elemanları birer ikişer yemeğe çağırıyormuş ve böylece provalar sabote ediliyormuş. Atatürk'ün bizi Çankaya

Köşkü'ne davet ettiği gece, yani 12 Haziran 1934 gecesi, ben, Nimet Vahit, Nurullah Taşkıran ile Afet Hanım ve Şükrü Kaya Bey Köşk'te iken Zeki Bey geldi. Meğer Atatürk çağırmış. Atatürk Zeki Bey'e "Sen *Özsoy*'u sabote ediyormişsun, provaları aksatıyormuşsun, defool, seni kovuyorum" diye bağırdı. Daha sonra Riyaseti-cumhur Filarmonik Orkestra şefliğine de Adnan Saygun'u atadı.»

O yıllarda opera dendiğinde başrole çıkarılabilecek üç isim geliyor akla: Biri konservatuvarda şan hocası Nimet Vahit Hanım —ki Semiha Berksoy'un da hocasıdır—, diğeri şan hocası Nurullah Taşkıran ve operet yıldızı Semiha Berksoy. Nimet Vahit ve Nurullah Taşkıran, bu operaya çıkmadan önce, Avrupa'da müzik eğetimi görmüş kişiler. Semiha ise henüz Avrupa'ya müzik eğitimine gitmemiş ama, İstanbul Konservatuvarı'nda Nimet Vahit'ten ders almış, Şehir Tiyatrosu'nda ve Süreyya Paşa Operetı'nde şarkılı rollere çıkıyor.

İşin garip yanı, bu üç kişi de, daha sonraki yıllarda Ankara'da devlet operası kurulduğunda haksızlığa uğratılıyor. Nimet Vahit Hanım, Türk operasına hizmet etmek üzere İstanbul'da evini satıp Ankara'ya gidiyor ama "diploması yok" gerekçesi ile konservatuvara kabul edilmiyor. Bunu üzerine kırılıyor ve bir Amerika'lı işadamı ile evlenerek gidip Amerika'ya yerleşiyor.

Nurullah Taşkıran, Ankara'da Carl Ebert döneminde Tosca Operası'nda Semiha ile oynarken daha sonra o da operaya alınmıyor. Semiha Berksoy bu konuda şunları anlatıyor:

«Ben o yıllarda Nurullah Bey'in operaya girmek istemediğini zannetmiştim. Yıllar sonra bir oyunun antresinde karşılaştık. Yüzünde üzgün ve acılı bir ifade vardı. Gözlerini bir noktaya dikti ve bana "Biliyor musun, beni operaya almadılar, anlıyor musun, almadılar" diye şikâyet etti. O ekipten bir ben ayağımı diredim ve operada kalabildim, ama bana da çok eziyet edildi. Carl Ebert ayrıldıktan sonra, sesi bozuldu diye hakkımda rapor tuttular. Viyana'ya gittim, konserler verdim, boşrollere çıktım, bütün Avrupa sesimi alkışlarken bunlar beni korist kadrosuna koydular. Bununla da yetinmeyip Devlet Tiyatrosu'na aktardılar kadromu.

Tiyatroda kocakarı rollerine çıktım. Ama yine ayak diredim. Yurtdışından yapılan teklifleri reddettim. Çünkü ben bu vatanın evladıyım. Bu vatana hizmet etmek istiyordum. Türk operasının baş artisti olmak istiyordum. Benim için, yurdumda kazandığım başarının anlamı vardı.»

Semiha Berksoy, *Özsoy* operası için Ankara'da bulunduğu sırada Atatürk'ün konuğu oluşunu da anlatıyor. Bu tanışma, iki gün sonraki tarihle babasına yazdığı mektupta şöyle dile getiriliyor (14 Haziran 1934):

> «Geceleri 12'ye kadar devam eden provadan sonra Münir Hayri, Nimet Vahit'i ve beni otelimize kadar getiriyordu.
>
> «Henüz yatmıştım, uyumaya çalışıyordum. Kapı vuruldu, açtım, otelin garsonu beni Nimet Vahit'in çağırdığını söyledi. Nimet Vahit de şaşkın bir haldeydi: "Çabuk hazırlan Semiha'cığım, köşkten çağırıyorlar" dedi. "Hangi köşkten" dedim. "Canım yukardan, Gazi çağırıyor. Emir ve telefon ve kapıya da otomobil geldi" dedi.
>
> «Necip Ali Bey köşkten telefon etmiş; "Nimet Vahit, Semiha Cenap, Nurullah, piyesi besteleyen Adnan ve Münir Hayri Beyler derhal gelsinler" demiş.
>
> «Saat tam 1.30 olmuştu. Ankara, geceleyin, Paris gibi pırıl pırıl yanıyor. Bilhassa Gazi'nin köşkü nurdan bir mücevher gibi görünüyor.
>
> «Necip Ali Bey öne düştü, geniş kapılı büyük bir salonda kırmızı möble ve kuyruklu piyano. Sola doğru yürüdük. Hayatımda hiçbir vakit unutamayacağım bir manzara ile karşılaştım. Modern büyük bir elektrik lambasının altında yeşil çuhalı siyah bir masanın başında, bronzdan, hareket eden bir heykel. Bilardo oynuyordu. İsmet Paşabütün sevimliliğiyle ona iştirak ediyor. Yaklaştık, şöyle bir döndü. Necip Ali Bey, Nimet Hanım'ı takdim ederken ben bir saniyelik sıramı bekledim. Nihayet Gazi'nin eli bana uzandı. Takdim edilirken bakamayacağımı zannettiğim gözlerinin içerisine, göstermiş olduğu tevazu ve hüsnü teveccühten cesaret alarak bakabildim. O da benim bir anda ne olduğumu anlamış gibiydi. Sonra Afet Hanımefendi'ye de takdim edildik.

«Gazi, bilardoya devam ediyordu. Sonra yanımıza gelerek büfeye gidelim dedi. Masa üzerinde şampanya, bol şurup, birçok büsküviler ve envai içkiler vardı. Bize birer şampanya verdi. Nimet ve ben, sesimiz yüzünden, bir yudum içmedik. Nimet ve ben piyano ile alafranga birçok şarkılar söyledik. Nimet beni methetti. Gazi hazretleri ve Afet Hanım beni alkışlıyorlar ve herkes de alkışlıyordu. Şükrü Kaya beni Avrupa'ya göndermek lazım geldiğini söyledi. Sesimi plağa çektiler. Orada bir makina var, hemen çekiyorlar, hemen dinliyorlar. Sesim plakta çok güzel çıktı. Gazi ve Afet Hanım, kulak kulağa, benim için bir şeyler konuştular, alkışladılar. Gazi "bravo" dedi. Mütemadiyen bakıyordu. O gece Kız Muallim ve Erkek Muallim Mektebi'nden 40 talebe geldi. Koro yaptılar. Sonra Afet Hanım, "Paşam müsaade ederseniz hanımlar istirahat etsinler, çünkü yarın çalışacaklar" dedi. Gazi dışarı baktı. "Evet, sabah oluyor" dedi. "Fakat bir kere daha büfeye gidelim."

«Evvela Nimet Vahit Hanım'a, "Hanımefendi ne arzu buyurursunuz" dedi. O, "hiçbir şey, teşekkür ederim" dedi. Sonra bana sordu. "Şurup, efendim" dedim. Bana eliyle bir kadeh şurup ikram etti. Ve herkesi ayrı ayrı tebrik etti. Otele geldik, saat 4.30 idi. Ertesi gün Necip Ali Bey "Sizi Avrupa'ya göndereceğiz" dedi. "Akşam mevzubahis oldunuz"...»

Evet, 1934 yılında Atatürk'ün Avrupa'ya göndermek istediği Semiha Berksoy, daha sonra İstanbul'a dönerek Şehir Tiyatrosu'nda çalışmalarını sürdürüyor, ancak 1936 yılında hem Nâzım Hikmet'in aşkından kurtulmak, hem de gerçekten çok sevdiği ve daha çocukluğundan aklına koyduğu gibi gerçek bir opera sanatçısı olmak için Almanya'ya doğru yola çıkmak zorunda kalıyordu.

Berlin'de opera tahsil eden bir Türk kızı. 1936-1939 arasında müzik ve çalışma ile dolu üç yıl. Almanya'da Nazilerin iktidarı. İspanya'da iç savaş sürüyor. Avrupa hızla İkinci Dünya Savaşı'na doğru yol alıyor.

Semiha Berksoy, Berlin Yüksek Müzik Akademisi opera bölümünde okuyor. Üç yılın sonunda akademiyi bitirecek ve Richard Strauss'un 75. doğum yılı şenliklerinde ünlü Alman opera yöneticisi Prof. Niedecken-Gebhardt tarafından akademiden seçilerek Berlin Akademi Operası sahnesinin halka yapılan gösterisinde R. Strauss'un *Ariande auf Naxos* isimli operasında başrol olan Ariande'yi oynayacaktır. Üç yılın başarı ile tamamlandığının en iyi belgesidir bu rolü.

Bu yıllarda Semiha'nın başından yine ilginç olaylar geçiyor. Almanya'da Türk büyükelçiliği, Berlin'de opera tahsil eden bu Türk kızına ilgi gösteriyor. Büyükelçi Hamdi Arpak ve eşi, Semiha'yı elçiliğe davet edip sesini dinliyor, çok beğeniyorlar.

Bu sıralarda Hitler, Alman Dışişleri Bakanlığı'na Neurath'ın yerine Ribbentrop'u getirmiş ve silahlı kuvvetleri kendi buyruğuna alarak Nazi hareketini doruk noktasına ulaştırmıştır.

Almanya büyükelçimiz ve eşi, yeni Alman Dışişleri Bakanı'na bir yemek veriyorlar. Bu yemekte de Semiha'nın konser vermesini istiyorlar. Semiha'nın böyle bir konser için giyecek elbisesi yoktur. Elçi'nin eşi iki süslü giysi getiriyor. Semiha bunların içinden siyah bir tül elbise seçiyor.

"Nazım Hikmet'in sevgilisi", Almanya'daki Türk Büyükelçiliğinde Hitler'in Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un karşısında konser vermeğe ve elçilikte verilen yemeğe katılmağa hazırlanmaktadır. O yıllarda Nâzım da İspanya iç savaşı için faşistlere ve nazilerin yardım ettiği İspanyol faşizmine karşı direnen Madrid kapısındaki nöbetçiye seslenmektedir:

KARANLIKTA KAR YAĞIYOR

Ne maveradan ses duymak;
ne satırların nesnine koymak o "anlaşılmayan şey"i,
ne bir kuyumcu merakıyla işlemek kafiyeyi;
ne güzel lâf, ne derin kelâm,
çok şiirler
hepsinin,
hepsinin üstündeyim bu akşam.
Bu akşam
bir sokak şarkıcısıyım hünersiz bir sesim var,
sana,
senin işitemeyeceğin bir şarkıyı söyleyen bir ses.
Karanlıkta kar yağıyor.
Sen Madrit kapısındasın.
Karşında en güzel şeylerimizi:
ümidi, hasreti, hürriyeti
ve çocukları öldüren bir ordu.
Kar yağıyor
ve belki bu akşam
ıslak ayaklarını üşüyordur?
Kar yağıyor
ve ben şimdi düşünürken seni
şurana bir kurşun saplanabilir,
ve artık bir daha
ne kar, ne rüzgâr, ne gece...
Kar yağıyor
ve sen böyle "Non passaran" deyip
Madrit kapısına dikilmeden önce
herhalde vardın.
Kimdin, nerden geldin, ne yapardın?
Ne bileyim
Astorya kömür ocaklarından gelmiş olabilirsin.
Belki alnında kanlı bir sargı vardır ki,
Kuzeyde aldığın yarayı saklamaktadır.
Ve belki varoşlarda son kurşunu atan sendin
"Yunkers" motorları yıkarken Bilbao'yu.

Veyahut herhangi bir
Kont Fernando Valaskeros de Kortoba'nın çiftliginde
ırgatlık etmişsindir.
Belki "Plassa de sol"da küçük bir dükkânın vardı,
renkli İspanyol yemişleri satardın.
Belki hiçbir hünerin yoktu. Belki gayet güzeldi sesin,
belki felsefe talebesi, belki hukuk fakültesindensin.
Ve parçalandı üniversite mahallesinde
bir İtalyan tankının tekerlekleri altında kitapların.
Belki dinsizsin,
belki boynunda bir sicim, bir küçük haç?
Yüzünü hiç görmedim ve görmeyeceğim
Belki yüzün hatırlatır
Sibirya'da Kolçak'ı yenenleri;
belki yüzünün bir tarafı biraz
bizim Dumlupınar'da yatana benziyordur
ve belki bir parça hatırlatıyorsun Robespiyer'i?
Adımı duymadın ve hiç duymayacaksın;
aramızda denizler, dağlar,
benim kahrolası aczim
ve "Ademi Müdahale Komitesi" var.
Ben ne senin yanına gelebilir,
ne sana bir kasa kurşun
bir sandık taze yumurta,
bir çift yün çorap gönderebilirim.
Halbuki biliyorum,
bu soğuk karlı havalarda
iki çıplak çocuk gibi üşümektedir
Madrit kapısını bekleyen ıslak ayakların.
Biliyorum,
ne kadar büyük, ne kadar güzel şey varsa,
insanoğulları daha ne kadar büyük
ne kadar güzel şey yaratacaklarsa,
yani o korkunç hasreti, daüssılası içimin,
güzel gözlerindedir,
Madrit kapısındaki nöbetçimin.

Ve ben ne yarın, ne dün, ne bu akşam
onu sevmekten başka bir şey yapamam.

1937

Semiha, Berlin'e gideli üç ay olmuştur. Bu arada, kendini sanatında yükselmeğe öylesine kaptırmıştır ki, sevdiği insan, şiirinde İspanyol faşistlerini ve nazizmi kahrederken, o, safdilce bir tutkuyla konserini verir.

Türk Büyükelçiliğinde Alman Hariciye Nazırı Ribbentrop'un önündeki konserini, amcası Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy'a 8. 2. 1937 tarihli mektubunda heyecanla anlatır:

«Evvelce sefirin bir kere beni davet ettiğini ve sesimi dinlediğini size yazmıştım. Bundan sonra sefir beyefendi, Alman Hariciye Nazırı şerefine, geçen hafta bu ayın 5. cuma günü bir ziyafet vererek, beni de davet ettiler. Büyük ziyafeti müteakip şarkı söyledim. Yani büyük bir sosyete ve diplomatlar huzurunda Berlin'de ilk konserimi verdim. Çok büyük heyecan geçirdim. Söylediğim gibi sizin duanız ve Allahın yardımıyla fevkalade muvaffak oldum amcacığım. Sefir beyefendi bana bir hafta evvel haber göndermişler. Mektepte hocam prof. Lohmann ile çalıştım. Evvela hocamın böyle büyük diplomatlardan mürekkep bir cemiyet içerisinde şarkı söylememe müsaade etmesi beni fevkalade sevindirdi.

«Hayret ettim. Hoca "niçin hayret ettin Semiha, sen şarkı söylemeye mezunsun, konser vermek hakkını haizsin. Senin yetişmiş bir sesin var" dedi. Ve yine tekrarladı: "Ne yapalım bu sesi anan baban vermiş.."

«Lakin o gece fena halde kalbim çarpıyordu. Saat sekizde sefaretin otomobili beni evden gelip aldı. Fevkalade şık giyindim, saçım başım muntazamdı. Sefire beni büyük salonda karşıladı. Daha kimse gelmemişti. "Gel kızım sofrada yerine bak" dedi.

«O esnada salonda sefir de göründü. Gülerek memnuniyetle elimi sıktı. "Oo" dedi, "Semiha'nın bir milyonerin yanında oturuyor."

«Sefir beyefendi gayet neşeli, gayet nazik bir zat (Hamdi Arpak). Sonra yavaş yavaş bütün misafirler gelmeye başladı. Herkes birbirine takdim ediliyor. Bazı kimseler uzaktan elimi

öpüyor. Bazıları elimi sıkıyorlar. Pırlantalar ve hakiki inciler içinde sefireler.. Nihayet Alman Hariciye Nazırı Von Ribbentrop ve haremi geldiler. Yani baş misafir. Ziyafet onların şerefine veriliyor. Kadınlar erkeklerin koluna girdi. Ben, benim yanıma tesadüf eden Rum Sefirin koluna girdim. Herkes tabur halinde, önde Alman hariciye nazırı, haremi, sefir beyin haremi, sefir bey... Arkadan kırk sefir, yemek salonuna gittik. Ben partnerime kolayca evvelden bildiğim yerimizi gösterdim. Rum, Türkçe bilmiyor, çok nazik bir zat. Fransızca biliyor. Almanca çok az biliyor. Yani benim üç aylık Almancam ondan daha iyi, neyse, mükemmelen konuştuk.

«Şimdi size yemekleri anlatayım. Evvela havyar. Yeşil nanesiz mercimek çorbası, üstünde yağda kızarmış ekmek. Sonra etler takip etti, tavuk vs. Sonra mantar, gayet leziz ve küçük sosla beraber fevkaladeydi. Salatalar, meyvalar, ananas, ananaslı dondurma, şokolar, yemişler. Yemek saat 8.30'da başladı, 10.00'da bitti. Sigara salonuna geçildi. Ben, sefir beyin tembihi üzerine bir haftadır hocamın mektepten intihap ettiği bir piyanist refakatinde şarkılarımı çalıştım. Sefir beyefendi, piyanistin tam saat 10.30'da gelmesini söylemişlerdi. Uşak geldi, piyanistin geldiğini bana haber verdi.

«Haa unuttum, şunu da söyleyeyim, sofrada tam 14 uşak; beyaz eldivenleri, uşak resmi kıyafetiyle hizmet ediyordu.

«Derken sıra bana geldi. Cesaretle gittim. Kendimi sahnede sanki oynuyor gibi farz ederek mümkün olduğu kadar yaşamaya, hissetmeye çalışarak *Tosca*'yı söyledim. Amcacığım, bir alkış tufanıdır koptu. Sefireler bir taraftan, sefirler bir taraftan; yerlere kadar eğilerek hürmetle selam verdim. Arkadan *Madam Butterfly* operasından bir parça ve arkadan *La Bohema* operasından bir parça söyledim. Meğer İtalya sefiriymiş, bilmiyorum. Ayağa kalkarak yanıma geldi. Benimle İtalyanca konuşmaya başladı, elimi öptü. İtalyanca bilmediğimi Almanca anlattım. Beni tekrar tekrar tebrik ediyor, bir daha *Tosca*'yı söylememi rica ediyordu. Alman hariciye nazırı ve karısı da rica ediyorlar, bütün sefireler istiyorlardı. Bizim İstanbul'da İzzet Melih Bey'in karısı (Burada Irak Sefiri'nin zevcesiydi) sefire hanımefendi de rica ediyorlardı. "Hay hay emredersiniz efendim.." dedim.

«Sefir beyefendi bana büyük bir demet beyaz leylak ve lale

verdiler. Teşekkürler ettim. Tekrar *Tosca*'yı söyledim. Allah'ın da çok yardımı olacak, sesim gayet yüksek, temiz ve çok doğru çıkıyordu. O gece şunu anladım ki, Berlin'e geldiğimden beri, ses tekniğimde oldukça büyük bir fark yapabilmişim. Şarkı bitti, bir salondan diğer bir salona, oradan da, biraz hava almak üzere büyük salona geçecektim. Henüz ikinci salona girdim. Orada oturan diğer sefirler, kuvvetle beni bir daha alkışladılar. Irak sefiri yanıma geldi. Kendileri güzel Türkçe konuşuyorlar. Sesimin fevkalade sevimli, güzel olduğundan, hararetle hemen bir çeyrek kadar bahsetti. Yanımda bulunan sefaret kâtibi beyefendi, "evet prens hazretleri, teveccühünüz prens hazret'eri" diye tarafımdan konuşuyordu. (Gözünde monokl vardı) Ben, "teşekkür ederim efendim" demekten başka aklıma bir şey gelmiyordu ki söyleyeyim. Velhasıl bir çeyrek sonra tekrar şarkı istediler. *Madam Butterfly*'i söyledim. *Bohem*'i söyledim. İtalya sefiri yine ayağa kalkarak yanıma geldi. "Siz İtalya'ya gitmelisiniz" dedi.

«Alman hariciye nazırı bana "Siz bir dev sese sahipsiniz" dedi ve elimi tekrar tekrar sıkarak hayranlığını belirtti.»

Semiha, Almanya'da müzik çalışmaları içindedir ama aklı ve gönlü hâlâ İstanbul'da bıraktığı sarı kıvırcık saçlı, uzun boylu, mavi gözlü şairdedir. 26 Mayıs 1939'da, amcası Kemal Cenap Berksoy'un kızı Bedia'dan bir mektup alır. Mektup şöyle:

«Canımın içi Semiha,

«İmzayı okuyup hayret ettin, sevindin mi? İşte senin sevgili Nâzım'ını bugün yakaladım. Canım kardeşim, bütün ruhumdan doğan heyecan ve kafamdan doğan bütün iktidarımla Nâzım'la öyle konuştum. Sana karşı olan aşkı ebedidir. Buna emin ol. Ben senden bahsettikçe deli gibi oluyor, dudakları titriyordu. "Zaten ben onu biliyordum" diyor. Lafı ben kapatıyor gibi yapıyorum, bakıyorum o tekrar açıyor. O, dünyalar kadar güzel ve zeki bir adam. Fakat gözlerim yaşardı. O ne ızdıraplar çekmiş, o ne talihsiz adam.

«Fakat Semiha, sana acınacak bir şey söylemek mecburiyetindeyim. Seni üzmeyeyim diye ben sana onun 25 seneye mahkûm olduğunu söylememiştim. Ve artık ona ölmüş nazarıyla bakıyordum. Hep gözümün önüne onun ihtiyar haliyle

hapisten çıkacağı geliyordu. Şimdi çıktı. Fakat üzülme, maalesef ciğerinin bir tanesinde yara açılmış. Onun için 6 ay serbest bırakmışlardı. "Fakat ben bu altı ayı affa tebdil ettireceğim" diyor. Seni görebilmek için can atıyor. "Ona mektup yazın" dedim. Derhal yazdı.»

Bedia'nın mektubunun içinde Nâzım'ın alelacele karaladığı bir de not var:

«Merhaba,

«Sana, bu hürriyetime kavuştuğumun haftasında, sıcak bir günde, harikulade mavi bir denizde, Kadıköy vapurunda yazıyorum. Yanımda senin de benim de çok saydığımız bir arkadaş var. Senden, zaferlerinden haberler veriyor. Senin için, ve memleketim ve sanat için seviniyorum. Bir kere daha merhaba ve selam—

Nâzım»

Nâzım Hikmet'ten bu mektubu alan Semiha Berksoy, kendince bir hınzırlık ile bir süre bekliyor cevap yazmak için. 15 günün sonunda dayanamıyor ve kaleme kâğıda sarılıp şu mektubu yazıyor Nâzım'a:

«Sevgili canım, ruhum,

«Berlin, 15.6.1939

«30 Mayıs'ta senin mektubunu, senin selamete çıktığını haberini aldım. O gün benim en büyük bayramımdı. Fakat hastalanmışsın. Senin yanında olmak, sana bakmak, seni görmek isterdim. Sen bana her zaman benim yanımda iken düşüncelerinden uzak, ruhunun sükûnunu bulduğunu söylerdin. Acaba bunlar doğru mu idi meleğim? Hem ben sana uğur getiren bir kızım. Ben senin yanında iken başına bir kaza gelmedi. Onbeş günden beri içimdeki karanlığın aydınlandığını duyuyorum, senin hürriyetinle yaşıyorum. Sana, senin büyük insani hislerine, sanatkâr ruhuna, en büyük bir esere bağımlılığımla bağlıyım. Eğer beni uzaktan düşünmek kabiliyetinde isen, Haziran'ın 22, 24 ve 26 akşamları beni hatırla. Richard Straus'un Adriane, sevgili kocası

Theseus için üç saat süren bu operada sahnede ağlayan, facia oynayan bir kadındır. Alman gazetelerinde çıkacak kritikleri sana gönderirim. Rica ederim, sıhhatine çok dikkat etmelisin. Güneşte dolaşma, açık havada, gölgede istirahat et. Çok yemek yemelisin. Amcama muhakkak git. Yegâne tesellim, kuvvetli bir erkeksin, bu ehemmiyetsiz arızayı yenersin. Temmuzun 15'inde İstanbul'da olabileceğimi zannederim.

«Sevgilim, ruhum, seni büyük sevgimle, hasretimle kucaklar, binlerce öperim. Daima seni düşünen, senin olan, seni seven Semiha.»

Semiha Berksoy, Berlin'de başrolde oynadığı bu opera ve oynadığı tüm operalar hakkında yazılan sanat kritiklerini saklamış. Aslında o kadar iyi bir arşivci ki şaşıyorum. Tüm yaşamı, bavullar dolusu, dosya dosya sıralanmış. Fikret Muallâ'dan aldığı mektuplar, kartlar, Nâzım'ın mektupları, kendi yazdığı mektupların müsveddeleri, telgraflar, gazete kupürleri, kritikleri, resimler vs.

Almanya müzik otoritelerinin kendisi hakkındaki görüşleri şöyle:

Prof. Paul Lohmann: İstanbul'lu Bayan Semiha Berksoy, Yüksek Müzik Akademisi'ndeki sınıfımda teganni tahsil etmiştir. Bn. Berksoy çok nefis, hoş sedalı ve nadir duyulan hacimli ses salıverme kabiliyetinde bir soprano sese sahiptir. Kendisi nadiren rastlanan bir ifade kuvvetine maliktir.

Prof. Clemens Schmalstich:Bn. Semiha Berksoy, Berlin'deki Devlet Müzik Akademisi'nin opera bölümündeki tahsilini benim idaremde yapmıştır ve çalışkanlığı ve kabiliyeti sayesinde opera mesleği için gereken bütün evsafı elde etmiştir. Bunun ispatı olarak Richard Straus'un 75. yıldönümü şerefine verilen üstadın *Ariande auf Naxos*'unda Bn. Berksoy, başrolü, müzikalite bakımından tamamen kusursuz olduğu kadar, güzel sesi ile ve temsil cihetinden de enteresan bir surette yaratmıştır. Kendisinde güzel bir kariyer mevcuttur.

Eva İkelius - Lissmann: Bn. Semiha Berksoy dikkat nazarlarını çekecek kadar güzel bir sese sahiptir. Onun tannan ve dolgun, büyük hacimli dramatik soprano sesi iyi bir müzikalite

ve açıkça görülen fitri temsil kabiliyeti ile desteklenmiştir. Böylece halk huzurunda verdiği başarı onun istidadının ve muvaffakiyetlerinin canlı şahididir.

Semiha, Almanya'da başarılı bir biçimde sanat yaşamını sürdürürken, Nâzım'ı da unutmaz. Kendisinden istediği pipoyu bir arkadaşı vasıtası ile gönderir. Arkadaşı bir gün Nâzım'ı vapurda görerek pipoyu verir. Bu olayı da Semiha'ya yazdığı bir mektupla anlatır. Mektubuh bu bölümü şöyle:

«Bir de baktım Nâzım Bey vapura geldi. Saçlar sıfır numara tıraş. Kıpkırmızı surat. Görülecek şeydi. Vapurda üç ahbabı etrafını aldı. Vapurdan çıkmasını bekledim. Tramvay mahalline yürüdüm. Bir de arkama baktım, koşa koşa geliyor. Gülmekten bayılacaktım. "Sizi beklettim hanımefendiciğim, vapurda bakındım, göremedim" dedi.

«İçimden, "senin burnunu görecek halin yoktu ki" diyordum. Yavaş yavaş paketi açmaya başladım. Zaten şöyle yalancıktan sarmıştım. Açarken de "Bakalım beğenecek misiniz" diyordum. O da elime bakıyor, "Aman efendim, mesele onun beni hatırlamasıdır" diyordu. O kadar beğendi ki, gözleri parladı. Tütünü de verdim "Ooo... Ooo.." deyip duruyordu. Adresini birdenbire çıkaramadım. İstesin diye bekledim. Daha piponun tütününü eline almadan, "Adresini unutmayınız" diyordu. Onu da çantamı açıp verdim. Kimseler bizi görmedi. Şimdi bunu bir ben, bir de sen biliyorsun. Tabii bir de Nâzım...»

Gece saat 04. Sabaha yaklaşıyor zaman. Daktilomun başında oturmuş, Semiha Berksoy'un anılarını yazıyorum. Almanya'da tahsil yıllarından sonra yurda gelişine kadar olan bölüm yazıldı.

«Şimdi acaba Nâzım'ın Bursa ve Çankırı Hapishanesi'nden yazdığı mektuplara mı geçsem, yoksa Ankara Operası'ndaki trajikomik olaylara mı» diye düşünüyorum. Sonra Nâzım'ın mektuplarına başlamakta karar kılıyorum. Çünkü ikisi de biyografik sıralamaya göre aynı tarihlerde yaşanmış. Gündüz, Semiha Berksoy gelip anlatıyor, gece ben daktilonun başına oturup yazıyorum. Dosyalar, belgeler masalardan taştı. Evde, yerlerde tüm dosyalar yayıldı. Halının üstüne oturup dosyaların arasında Nâzım'ın mektuplarının bulunduğu dosyayı arıyorum.

Hah, işte buldum. Okumaya başlıyorum. Ama o ne? Bunlar Nâzım'ın mektupları değil, Fikret Muallâ'nın. Tarih sıraları daha sonra. Bunları daha sonra yazacağım. Yine de karıştırmaktan kendimi alamıyorum. Bir mektup geçiyor elime. Diğerleri eski yazıyla yazılmış olduğu halde bu yeni yazıyla yazılmış. Tarihi de yok üstünde. Mektup çok güzel. Paris'in bohem sanat yaşayışını güzelce özetleyivermiş. Ne olursa olsun, bu mektubu hemen şimdi yazacağım. Sabit kalemle yazılmış, bazı yerleri karalanmış ve aynı kalemle bir sahifesine de ince ozan yüzlü bir adamın deseni çizilmiş. Mektup aynen şöyle:

Paris Mektubu

«Montparnasse'ta
Montmartre'da yaşayan ölüler
(renkli krokiler)

«Vaktiyle Montparnasse mahallesi cidden sanatkârlarınmış, şimdi ticari ve eğlence mahallesi olup Paris'e celbedilen ecnebilerle hoş bir vakit geçirmek için icad olunmuş bir semt olup, başlıca üç büyük kahveden mürekkebdir. Birincisi Cafe de

Dôme, ikincisi Cafê Rotonde. Montparnasse'ın temiz ve nezih günlerini görmüş yaşlı artistler olsun, gerekse artislerle mürekkep bir semtin maymun kafesi zannolup ecnebileri celb için habire reklam yapıldığına kızanların hakkı varama, paraları yok. Bugünkü Montparnasse da parasız ecnebi yerine paralısını istiyor. Buranın cici cici kızları zengin Amerikalıların çek defterleri ile günden güne şıklaşırken eskiden nezih bir mütefekkir içtimagâhı olan Cafe du Dôme'da, şık (Poule)larla gelen kavalielere göre yeni masalar ve maroken koltuklar ile tezyin olurken, yolunu şaşırıp bu hali gören artistler de: "tabii bizim oturduğumuz iskemlelerde onlar oturamazdı ya" diye omuz silkip gidiyorlar. Bu zengin ecnebilerin içinde eski hadisesine hürmeten gösteriş için resim yapan ve yanında birkaç dilber gezdiren zümre de yok değil ise de, ben onların resimlerini görmek istemem.

«Dôme caddesinin karşısında Cafê Rotonde'da arzuya hilaf olarak parasız artistler yok değil, hatta bazıları hiçbir yerde ikamet etmiyorlar. Kışın (asile) da, yazın da Bois de Boulogne'da bilmem hangi ağacın, hangi dalını apartman yapan daha neler var bilseniz.

«Akşam üstü paralinda parsisida Bd. Mt. parnasse'te gezerler. Paris'in hayvanat bahçesi başka semtte imiş, ama ben inanmıyorum. Akşamüstü Paris apaşlarının (inek) lakabını verdikleri bisikletli polisler acele acele dolaşırlar. Velhasıl kelâm (esprit) ve (âme) ile vakit geçirmek buna derlerse de ciddi düşünen ve çalışan bir artist için her yer bir mekteptir. Her yerde olduğu gibi Fransa'da da bir artistin eserleri bile kayıt şart hörmet görmesi için vefat etmiş olması lazımdır.

«Size bu yaşayan ölülerden Anudes Modigliani'den bahsedeceğim. Modi, bir İtalyan musevisidir. Bir vakitler bir lokma ekmek parası çıkarmak için Montparnasse'ta kapı kapı dolaşmış, resim satmak istemiş, kimse beğenmemiş, yani anlayamamışlar. Bazıları alay için beğenir gibi görünmüşler, saf ruhlu Modi de onlara inanır, resimlerini hediye edermiş.

«Pek mecbur olduğu zaman Cafê Rotonde'da beş frank mukabilinde portrat yaparmış. Kendisini takdir edenler de Picasso gibi yüksek artistlerdi ama o zaman Picasso da beş parasızdı. Modi kendi eserlerinin ne zaman olursa olsun muvaffak olacağını bilir, kendi istediği gibi çalışır ve dehasından hiçbir vakit şüphe etmemiştir. Modi pek genç öldü. Ben ne Modi'nin

eserlerini ne de onun hayatını tasvir etmekten acizim, yanlız Modi vefat edeli on sene oldu, bugün en ufak tablosu 100.000 franc... ve günden güne artıyor. Modi'nin ruhu müsterih olsun. Onun 5 franc mukabilinde çizdiği portreler bile ebedi oldu.

«Modi, eserlerinin bugünkü yüksek fiyatından mahsuben hayatı zamanında alelhesap bir gün bile iyi yemek yiyemedi. Bilseniz onun o kadar gıdaya ihtiyacı vardı ki.. veremdi.

«O yüksek ve zengin ruhunu tersim edip oraya buraya hediye etti. Kendisinin eline hediye olarak bazen birkaç para geçti ise onu da şaraba tahvil etti. İçtiği vakit ne Dôme'da ne de Rotonde'da kafasını kırmadığı, döğmediği kalmaz, polisle de onu depoya götürürlermiş. Maddi yoksulluktan gayrı kabili tedavi bir hale gelen verem hastalığı ve bu hastalığı seri eden içki onu pek genç yaşlarında topraklara götürdü. Modi'nin (Charitė) hastahanesinde vefatını duyan zevcesi kendisini pencereden sokağa atıp intihar etti. Cenazeler kalktığı gün M.parnasse polis merkezinin önünde duran polisler şapkalarını çıkarıp selam durdukları vakit, merasimde bulunan Picasso da "Modi intikamını aldı" demiştir.

«Bugün Rue de Boetu'daki büyük galerilerde asılı duran Modigliani'leri satın almak ve görmek kabil. Modigliani klasik olmuştur. Kütüphaneler, hakkında neşrolunan kitaplarla dolu.

«Kendisini uzaktan seven bizler bu kitapları okuyamıyoruz, ve tersim ettiği gibi güler gibi görünen hazin çehreli tablolarına bakmağa cesaret edemiyoruz.

«Bize çok dokunuyor. Modi'nin ne tarz şerait dahilinde eser vücuda getirdiğini pek iyi bildiğimiz için milyonlarca frankımız da olsa onun en ufak bir tablosunu bile tediye edemeyiz.

.....

«Paris pek tekin bir şehir değil, artistlere ilham veriyor ama, hassasları hasta ediyor...

«Gelgelelim gene bugünkü Mt. parnasse'ın aksi tarafına. Mesela Petrof (Ben Petrof'u Cafe de Dôme'da tanıdığım zaman sarhoştu) ve kendisini hiçbir vakit ne ben ne de başkası ayık görmedi. Kendisi ressam. Zannedersem oldukça istidatlı. "Tablolarınızın birkaçını görmek kabil midir" diye o bana soruyor, ben ona soruyorsam da, ne ben ona ne de o bana tablo göstermedik. Kendisi Beyaz Ruslardan, dolayısıyla garsona

habire (vin blanc) ısmarlıyor. Sağ elinde bir buket gül, sol elinde bir demet turp. Birini kokluyor, ötekini şaraba meze yapıyor ve terastan caddeye doğru tükürüyor. Karilerim affetsinler, gerek sağlı sollu buket taşımak, gerekse kahvehane terasında herkesin üstünden caddeye tükürmek gibi fena adetleri arkadaşım benden öğrendi.

«Arkadaşım bir gün şarabı fazla kaçırdı, caddeyi tutturamayıp bir dilberin sağ gözüne bir tükürüş tükürdü ki, ben hiçbir vakit böyle şey yapmazdım. Petrof özür dilemek makamında dilberin kucağına gül atmak istedi, fakat fazla kaçırdığından turp buketini attı. Ve Petrof'u kahveden attılar. Gerek Dôme, gerekse Cafè Rodonde'ın müşterileri Petrof'tan ve şair Mergailt'dan bucak bucak kaçarlardı. İkisi de hiçbir vakit ayık olmadığından, ne dükkân camekânı ne de gezen halk kendisinden emin değildi.

«Petrof yazın Coupole ile Dôme'un arkasındaki banklarda uyur, polis de kendisini çok iyi tanıdığından ses çıkarmazdı. Bir gün Petrof, Rotonde'da mütemadi içkiden ve gıdasızlıktan düşüp bayılmış ve hastaneye götürmüşler. Orada on gün kalmış, ayıldığı gün Petrof'u turp gibi görenler "Nihayet Petrof da adam oluyor" dedilerse de, akşam Mergs'a rastgelen kendisi, birkaç arkadaş daha, bardan bara gidip para yerine dövüş etmişler. Ertesi gün Dôme aperatif niyetine (vin blanc) içerken bana derdini döküyor: "Qu'est ce que je dois faire mon vieux, j'ai ni couleur, ni toile ni vernis à peintre, j'attands que le bon dieu m'inspire"* diyor ve çekiyor kafayı.

«Bohem de çıkmaz sokakta, bu da ancak Paris'te kabil. Sabahtan akşamı düşünmeyen şu birkaç kişiyi de artık yakın zamanda göremeyeceğiz.

«Arada bir vieux Montmartre'a giderdim. Buranın evleri ve halkı fakir, eski fakat mes'ut gibidir. Paris'in en güzel yeri burasıdır. Evleri hiç de mefruş olmadığından ve mevki itibarıyla bir tepe üzerinde olduğundan, çok şükür çek defterli ecnebi zümresi burada ikamet etmiyor, burası gayrı mahluk (comme ile faut) bir mahalle.

* Ne yapayım dostum, ne boyam, ne tuvalim, ne verniğim var! Tanrının bana ilham vermesini bekliyorum.

«Buraları herkese Utrillo'nun tablolarını hatırlatıyor. Bir okka şarap mukabilinde hediye ettiği tabloları.

«Buradaki (place tertre)'deki şarap kadar hiçbir yerin şarabı lezzetli gelmiyor. Burasını ben çok sevdim, bu eski mahalle, bu dar yollar... sonra burada yeni bir kilise var Sacre coeur... bu kilisenin merdivenlerinden aşağı inildiği zaman Place Roiyale geliyor. Orada büyük bir artist yaşardı. Geçenlerde intihar etti. Jules Pascin...

«Pascin'i bütün dünya tanırdı. Pascin'in eserleri Modigliani'nin eserlerine nazaran şuh ve mütebessim görünür. Fakat bildiğimiz Pascin, deniz ve hava gibi değişen bir mahluk olduğundan Pascin mi daha hazin, Modi mi daha hazindi, Allah bilir. Kendisinin hiçbir eksiği yoktu. Daha tabloya başlamadan evvel 50.000 frc fiat verilir ve bittiği zaman da artardı. Yani kendisi maddeten pek zengindi. Çalıştığı nadirdi, fakat bir saatten fazla bir tabloya malik olduğu servet daha fazla, para onun için bir rol oynamaz, oraya buraya israf ederdi. Pascin son zamanlarda hiçbir şeye inanmamaya başladı. Her gün atölyesinde bulunan sayısız ve güzel güzel kızlar bir sabah atölye kapısını açabilmek için epeyce zahmet çektiler.

«Kapı açıldığı vakit Pascin'in boynu kapının tokmağına bağlı cesedi ile karşılaştılar.

«Pascin'in "sizler kapıyı açarsınız ama ilk önce başımı alırsınız" demek istediğini anlayan anladı. Bütün Paris birbirine girdi, kimse inanmak istemiyordu... herkes şimdi anlatıyor: "Ne idi o günler, hani başında bronz renginde şapka, yanında sayısız ve yarım yamalak tanıdığı misafirlerle Pascin'in Place Pigale'den Clichy'ye doğru inişi?... ve lüks lokantalarda ziyafetler..."

«Hangi memlekette doğduğunu bile bilmek istemeyen bir kahraman gibi, arslan gibi ölmesini ve yaşamasını bilen bohemler bohemi Pascin şimdi St. Duen'deki musevi mezarlığında yatıyor...

«Vieux Monmartre'da bir yokuşun dibinde ufak bir Cabaret vardı (Lapin agile). Hiçbir yerde bu kadar güzel chanson söylenmiyor. Orada her akşam Verlaine'in *La chant de la pluie*'sini söyleyen yok. Bütün Paris tanır ve sever, iyi bir musikişinas bestesi olan bu şiiri bir defa dinleyen bir daha unutmuyor. iki defa dinleyen bir daha (Lapin agile)'e gitmeye cesaret edemiyor, çok hazin.

Fikret Muallâ Saygı Paris»

Mektup böyle bitiyor. Sararmış dik karcli bir kâğıda karalanmış bu alkol kokan Paris mektubunu süsleyen erkek portresinin ağzında hareket eden bir pipo var. Sabit kalemin yanına biraz da mavi ile renk verilmiş. Aynı mavi kalemle aynı erkeğin bu kez tam profilden bir portresi daha çiziktirilmiş. Acaba Modigliani mi, Petrof mu, yoksa Pascin mi? Ya da Muallâ'nın bir Cafe'de bu mektubu çiziktirirken karşısında görüp ilgisini çeken bir çehre mi, kim bilir?

Paris'te zafer anıtının resmini gösteren siyah beyaz bir kart. Arkasına eski yazı ile şunlar karalanmış:

«Eksik olma muhterem Semiha'cığım, beni hatırladığına; ummadığım şeylerdir. İki adet yirmi dokuz buçukluktu ben İstanbul'da iken rakılar. İki paket laz sigarasına da eyvallah. Evet teyyareyle yükte hafif, bahada ağır yalnız böyle şeyler gelir. Bazen de altun. Buna da eyvallah.. Nakkaşiinden Fikret Muallâ Saygı.

Baki, bunu yazan tosun.. 16.12.1956»





Fikret Muallâ'nın iki deseni

1958 tarihli bir kartpostal daha. Yine siyah beyaz. Paris Avenue de Villiers. Şöyle yazmış arkasına Fikret Muallâ:

«Dün değil evelisi günü adresine bir adet mektup gönderdim. Bugün ise bunu tamim eyledim, baki bunu yazan tosun, okuyana tosun der ve hatmı kelam eylerim...

Fikret Muallâ Saygı»

Yok ama ben yanlış yerden başladım. Bu kartların tarihi daha sonra. Bu mektup ise 1953'te yazılmış. Semiha Berksoy'un eniştesine. Önce onu yayınlamalı:

«Paris'le 14.1.1953

«Pek muhterem Tevfik'çiğim,

«Her zaman anmakta ve yazamadığımdan dolayı da özürler dileyerek bu sefer sonsuz ricalarım beni pek yakından alakadar edecek mahkememizde ki gerek büyük babamın evindekilerden gerekse Sokullu sokağında oturan merhum babam Ekrem Bey'in refikası filan festekezlerin çevirdikleri dolaplardan mirası kurtarmak için acaba tanıdıklarından yakın bir avukat ahbap varsa Kadıköy sulh hukuk mahkemesi tarikile takibatı yaparak babam merhum Ekrem Bey'in veraseti benden kaçırmak için hangi dolapçıların acaba veraset ilmuhaberi veya (ölüm ilmühaberi) gerekse her ikisini gıyabında ne şekilde mahkemeleri kandırdıklarını, şimdiye kadar resmen verdikleri muazzam ziyanı (eski dostun zavallı) Fikret Mualla'yı korumaklığını istirhamlarla rica ederim.

«Ben korkak, hem de pek haklı olarak korkarak 1938'de Paris'e kaçtığımı ve o tarihten beri Paris'te envayı sıkıntı ve sefaletlerle mücadele ettiğimi de (ilave ederek) imrarı ömür eylemekte iken, hiçbir kimse bir mektupla olarak haber vermiyor. (Üvi valde takımı ki her halde gerek beni gerekse kardeşçiğim Melih'i çiğ çiğ yemek için evimize vaktiyle hizmetçi olarak giren Anthropophage'lar olduklarını sana söylemiştim. Ve bana yaptıkları muameleleri iftiraları ise her türlü şu'ur ve namus hilafınadır.)

«Bunlara ne kardeşimin ne de benim on paramızı yedirmeye niyetim yoktur. Bunlara müsamaha eden her mahkeme cürüm ortağıdır, gerek avukatları varsa cinayetlerinden devam etmek isteyenlerdir, bunlar belki gıyabımda "ölüm ilmühaberi"ni çıkaracak kadar olduklarına inanamıyorum. Çünkü hiçbir haber alamamaktayım. İstirham ederim Tevfik'çiğim. İmdat!»

Mektup böyle sürüyor. Not olarak da dayısının üvey anası ile uyuşmuş gibi olduğundan bahsetmiş Fikret Muallâ. Sonra bir mektup daha geliyor elime. Küçücük iki kâğıda karalanmış. Tarih 1380, yani 1961. Semiha'ya yazıyor mektubu. Ama bu mektupta öylesine küfürlü kelimeler de var ki, acep nasıl yazsam. Yerlerine nokta nokta mı koysam. Yoksa olduğu gibi mi yayınlamalı? Yine de ben nokta nokta aktarayım, gerisini okurlar tamamlasın:

«Sevgili ve muhterem Semiha'cığım,

«Geç olsun güç olmasın, beni hatırlayıp da gönderdiğin mektubuna nihayet ve nihayet yazacak ve cevap verecek vakit bulabildim. Kısacası, çalışmaktan imanım gevriyor. Evet, bana inan.

«Çok sevdiğim Tevfikçiğim, geçenlerde, yeni adresine bir iki kelam gönderdim, el'an cevap alamadım. "Pendik"tir. Vaktiyle iyi idi. "Pendik, Maltepe, Kartal" orada sahur vakti dört beş sebze sepeti sahile atar atmaz, ertesi günü öğle zamanında hiç olmazsa iki istakoz çıkardı.. Çorbalık için de "yengeç" de çıkardı hem de mebzulen.

«Vaktiyle, devri saadette idi bu bereket. Şimdi ise her taraf y..... yedi. Ne istakoz çıkar. Son yengeç ise bakir sevahil buldu ise orada mültecidir eminim.

«Devri saadette bu dediğim, 1910-1915 tarihinde idi. O zamanın "Kalamış-Moda"sı bugünkü gibi gözümün önündedir. Şimdiki Moda'yı ne de Kalamış'ı artık görmek istemem. Hatıralarımı rencide eder. 1915 idi. O sevahil bakirdi.. Tarlalarımız yemyeşildi. İlkbahar olur olmaz yeşil baklalar semtimizdeki tarlalarda açardı, her zaman olduğu gibi geçirdiğimiz günlerin güzelliğini takdirden acizdik. Hatıraları fakir kafamda bakidir el'an. O eski günleri hatırlamazsam esasen yaşayamam. Büyük Moda bakir'di. Küçük

Moda da bakir ve çok güzeldi. O zaman orada sakinleri vardı, şimdiki gibi heragil yoktu. Vakta ki 1920 senesi geldi, o tarih bu tarihtir ki oraları benim için zindan oldu. Moskova'dan y..... yemiş i..... ve orospular oturur şimdi o güzelim diyarda, üstelik hepsi Capitaliste'tirler. Servet ve haysiyet bunlardadır. Artık bizlerden bahsetmek ayıptır herhalde...

«Ancak ben böyle şeyler bilirim bundan sonra...

«Baki gözlerinden öperek hatmı kelâm ederim muhterem Semiha'cığım.

«Ressam: Fikret Muallâ Saygı 1380

«Bayram olmuş tebrik ederim F.M.

«Daimi adresim budur:

Fikret Muallâ
Modern Hôtel Monceau
6, rue Leon yost
Paris-17»

Fikret Muallâ'nın sözünü ettiği miras davası babasının ölümünden sonra üvey annesi ile aralarında gelişen bir kavganın ürünüdür. Muallâ'nın babasının mirasını kendisinden kaçırdıkları düşüncesi ile üvey annesine duyduğu kin ve saplantılar Paris'te de sürüyor. Muallâ bu mirastan bir bölümünü alıp Paris'e gitmiştir. Semiha o günlerden söz ederken üzüntülü:

«Bir gün Muallâ gelmişti. Haminneım ona yemek hazırladı. Paris'e gideceğini söylüyordu. Haminneıne biraz parası olduğunu da anlattı. Galiba o zaman bir miktar miras almıştı. Ama daha sonra üvey annesi ile miras yüzünden epeyce çekiştiler. Dava açmak istiyordu.. O sıralarda kavga etmişler ve Muallâ üvey annesine bıçak çekmiş..»

Muallâ, Paris'e gittikten sonra yurda hiç dönmedi. Fakir ve sarhoş bir sanatçı olarak Paris'te yaşamını sürdürdü. Semiha Berksoy'a yazdığı mektuplar bu yılları kapsıyor. Yaşamının son yıllarında Fikret sürünürken, Madam Angles, Muallâ'yı bir hami olarak gözetmeye başlıyor. Muallâ Paris'ten uzak bir köyde Reillanne'de yaşamını tamamlıyor. İşte Paris'te süründüğü yıllar, sergiler, akıl hastaneleri ve 1963'lerin başında taşındığı

Reillanne'den Semiha'ya yolladığı mektupların asıllarını bugün dosyadan teker teker çıkarıp okuyorum. Ama işin daha ilginç bir yanı var. Semiha Berksoy'da sadece Fikret Muallâ Saygı'nın kendisine yazdığı mektuplar yok. Semiha'nın Fikret'e yazdığı mektuplar da var. Bunlar nasıl eline geçmiş, şimdi onu dinleyelim:

«Fikret Muallâ'nın ölümünden sonra 1972'de Paris'te resim sergisi açmıştım. İşte o arada Muallâ'nın son yıllardaki koruyucu meleği Madam Angles beni aradı ve benim Fikret'e yazdığım mektupları verdi.»

Madam Angles, Semiha'ya sadece mektupları vermemiş. Buluşmalarından önce gönderdiği karta bir de not eklemiş. Madam Angles'in 1972'de Semiha'ya yolladığı kartta Fransızca şöyle yazıyor:

«Muallâ'nın mektuplarını size vermekle bahtiyarım. Bu mektupları her gün yanında taşıyor ve bakıyordu. Eminim ki siz onun sevdiği tek kadınsınız Madame Raoul Angles»





Fikret Muallâ'dan Semiha'da kalan desenler

Yıllar sonra Fikret Muallâ'nın ölümüne kadar yanında taşıdığı Semiha Berksoy'un mektuplarını da karıştırıyorum. Bu mektuplarda, eski bir dosta, sevgili bir arkadaşa moral vermek, yardım etmenin yanı sıra yurt hasretini dindirmek için Türkiye'den haberler de yer alıyor. Böylece karşılıklı mektuplaşmalar bir "diyalog" olarak günümüze ulaşıyor.

Semiha Berksoy'un sakladığı Fikret Muallâ'nın mektuplarına ressamın, çeşitli konular hakkındaki düşünceleri ve araştırmacılara ışık tutacak, kendi yaşamına ilişkin satırlar yer alıyor. Semiha'nın ressama yazdığı yanıtlar da aynı derecede ilginç ve güzel. Bu nedenle mektupları tarih sıralarına göre hemen hemen olduğu gibi yayımlıyorum. 1955 tarihli bir mektup Muallâ'nın hariciyemize ilişkin görüşlerini de yansıtıyor:

«Pek muhterem Semiha'cığım;

«İzmir'den gönderdiğin Foire'lı, pazarlı, sergili kartını muhtevi mektubunu sevinçle aldım. Sıhhat haberleri almak gibi iyi şey dünyada mevcut değildir. Eksik olma. Ramazan şerif bu sene de bayram şerif ile berabeı gelecek seneye avdet eylemek kavli ile azimet eylediler. Amin.

«Semiha'cığım, kıymetli sigaralarını sefaret vasıtası tarikiyle acizin yeddine vusulünü yazıyorsun. Sakın böyle şey yapma, çünkü ayıptır. Hariciye deyüp de geçme, herifçi oğullarında "protokol" diye adetleri de vardır. Hariciye Vekâleti'nde aziz bir dostum vardır. Onu git gör, refikası Feruzan hanımdır, her ikisi de dünyanın en şeker insanlarıdırlar.

«Bir müddet, vakti mukaddem Paris'te sefarethane müsteşarı idi, şimdi ise hariciyemizin en büyük evladıdır. Onu tek dakika fevt etmeden gör. Evlerinde son eserlerim de vardır. Sanatkârsın, "ben Semiha" dersin. Bu mektubu da kendilerine okursun. Laf lafı açar, laf da tabakayı açtıktan sonra ibraz-ı kelam sizlere aittir. Namık Bey son derece sevimlidir, hem diplomat hem aynı zamanda insan evladıdır. Paris'te beni haydutların elinden kurtardı. Bundan 4 sene mukaddem. Boru değil. Bu gibi müşkül evsafı haiz zat bu asırda nadirdir.

«Semiha'cığım, gelelim sadede, yani tütün ve sigara meselesine yine ve yine posta ile gönder... gümrük vermeye razıyım. Hariciyemizi rahatsız etmek istemem, angarya vermek

istemem. Hariciye bana karşı iyidir. Onları da rahatsız edersem, beş kıtanın denizinden, karasından, havasından olurum. Hariciyemiz iyidir çok şükür, hakkı tealâ daha iyi etsin.. Amin..

«Baki cümlenize, muhabbetle, bir birader muhabbetiyle gözlerinizden öper, sıhhat ve uzun ömürler dileyerek hatmı kelam ederim.

Nakkaşi'inden Fikret Muallâ»

Fikret Muallâ, 1965 yılbaşından bir gece önce sarhoş bir halde zurna çalıp kaldığı apartmanda çıngar çıkarınca ve de apartman kapıcısını 6 kat merdivenden aşağı yuvarlayınca, bir süre yeniden akıl hastanesine kondu. Sainte Anne Hastanesi'nde bir ay kaldıktan sonra yeniden sarhoşluk krizlerine girdi ve bir süre ortalıkta yok oldu. Fikret Muallâ'nın o günlerde yazdığı bir mektup:

«Fotoğrafımı göndermiyorum. Çünkü bende ne yüz kaldı ne de sıfat. Üst kat dişleri, üç beş sene evvelisi "aponnaya" gitti.. Bir daha avdet eylememek kararkavliyle.. Alt kattakiler de Venedik sevahilindeki gondollar gibi "asmaya kurdum asma salıncak, bir gelip bir güdüp" makamında günlerin birinde — bu günlerde— y..... yemek üzeredir. Buranın dişçilerinin bana yeni diş yapmamak üzere kongre teşkil etmediklerini iddia edemem. Eskiden sokaktaki köpekler halime gülerdi, şimdi gülemez oldular. Ekseriya ağlıyorlar. Taliimiz varmış!..»

Semiha Berksoy, Muallâ'nın haline çok üzülüyor ve elinden geldiğince ona yardımcı olmaya, umut aşılamağa çalışıyor. Gerek Semiha'nın gerekse Muallâ'nın bazı mektupları eski yazı olduğu için bu mektupları Semiha Berksoy'a okutuyor ve daktilomun başında yeniden yazıyorum. O okuyor, ben yazıyorum. Ama Semiha, her mektubu okurken, o günlerin anılarına dalıp uzun uzun açıklamalarda bulunduğu için çalışmalarımız uzun sürüyor. Gerçi ben bundan çok şikâyetçi değilim, çünkü her anısında yeni bir tarih yakalıyorum. 75 yıllık dopdolu bir yaşamın tüm ayrıntılarını yazmak için ne sayfalar yeter, ne de bir kitap.

Semiha, Muallâ'ya mektuplarından birinde şunları yazıyor:

«Çok sevgili Muallâ'cığım,

«Pek çok sebeblerle sana uzun zamandır yazamadım. Bir Amerika'ya gitme işim vardı. 1995 sezonunda Münih'te bir resital vermiştim. Sana bunun bir programını gönderiyorum. Aynı konser programını New York'tan istediler. Sana sürpriz olarak hareket tarihini yazmayı düşünürken iki aydan beri rahatsızlandım. Çocukken bir düşme neticesi belkemiğimin bir fıkrası oynayarak bana şiddetli bir siyatik ağrısı yaptı. Sana bu mektubumu hastaneden yazıyorum. Fizik tedavi yapılıyor. Bir aya kadar iyileşemezsem, —ki ancak bir haftadır hastanede tedavi görüyorum, evde geçer geçer diye bekledim, geçmedi ve buraya geldim— ameliyata razı olacağım. Çünkü bundan, hürriyetim, sol bacağım, hayatım, sanatım elden gitti. Kıpırdamadan yatıyorum. Her şeyin başı sıhhat.

«Bu sezon operada 25. sanat jübilem kutlanacaktı ve ben Beethoven'in meşhur *Fidelio* operasını oynayacaktım. Teşrinlerde inşallah o zamana kadar bir şeyim kalmayacak.

«Bu münasebetle bir broşür hazırlanacak. Bana mahsus. Ve içine bana ait şeyler konacak. Bu meyanda vaktiyle benim yazmış olduğum bir hikâye, *Mezardan Gelen Mektup* —bilmem hatırlar mısın, resimlerini sen yapmıştın— senin yaptığın resimlerle beraber konacak. Bir de benim bir portremi çizmiştin. O da konacak. İsterdim ki bu broşürün kapak resmini ve tertibini sen yap. Bu jübileden elime 30-40 bin lira geçerse Avrupa ve Amerika'da buluşarak sanat yolunda güzel kombinezonlar kurarız.

«Kızım Zeliha da çok güzeldir. Piyano çalar, şarkı söyler. Bu sene ilk mektebi bitiriyor. Onu Berlin'de Hochschule'ye fürmusik'e vermek istiyorum. Ben de Berlin'e yerleşeceğim.

«Şimdi son süratle bu siyatikten kurtulmak istiyorum.

«Muallâ'cığım, benim ses kalitem hoch dramatic'tir. Yani *Wagner'in Trisane und İsolde'*sindeki İsolde'yi ve Walkure'deki Brönnhilde'yi teganni etmek için *Fidelio* da tam branşımdır. İşte ben bu vaziyete geldim. Burada oynadığım zaman seni davet etmek isterim. Amerika meselesi için, Amerikan enformasyon servisine müracaat ettiğim zaman orada Ahmet Ramazanoğlu isminde bir arkadaş, uzun zaman Paris'te bulunmuş, sana son derece teveccühü var. Bu arkadaş, Amerikan Kültür Ataşesi'ne beni takdim etti. Ve benim Amerika işimle candan alakadar. Senin

resimlerini falan gördü. Akrabam olduğunu söyledim. Amerikan Kültür Ataşesi'nin bize bir tavsiyesi olacak. New York'ta da buranın mukabili bir Türk Enformasyon Servisi varmış. Bunlar geçenlerde ressam Bedri Rahmi'ye bir sergi tanzim etmişler. Ahmet Ramazanoğlu dedi ki, "Asıl, Fikret Muallâ'ya bir sergi yapmalı New York'ta" dedi. Ve sana bu hususta yazacaktı. Benden adresini aldı. İşte benim konserim, resitalim de bu yolla yapılacak.

«Geçenlerde burada Hasan Kaptan'lar Paris'e hareket ettiler. Onlarla sana bir selam gönderdim. Bir iki paket sigara gönderdim, hemen her çeşidinden. Aldın mı? Sıhhatinin iyi oluşuna sevindim. Her şeyden evvel sıhhat. Tevfik'e de seninle mektuplaştığımı söylüyorum, seni çok seviyor. Hep seni konuşuyoruz. Malum ya o benim akrabam, enişte oldu. İstanbul bildiğin gibi; Kadıköy, Tevfiklerin evi güzeldir. Yazın ben kızımla orada otururdum. Tevfik ve Daime ablamla hep seni konuşuruz. Tevfik'in merhum annesi de senden bahsederdi. Dişlerini çıkarttığını yazıyorsun. Ne olursa olsun, bana bir resmini gönder.

«Sana geç yazdığım için beni tekrar tekrar affet. Cümlemiz sana selam ederiz, gözlerinden yanaklarından öperim. Cambaz Hayri'ye yazdınsa, o senin miras işinle meşgul olsun, olur.

«Mektubunu dört gözle bekliyorum. Ev adresim: Yıldırım Apt. No. 19-10. Serçe Sokak, Sıhhiye Ankara.

«Hastane adresim: Fizik Tedavi Kliniği, Cebeci, Ankara Tıp Fakültesi.

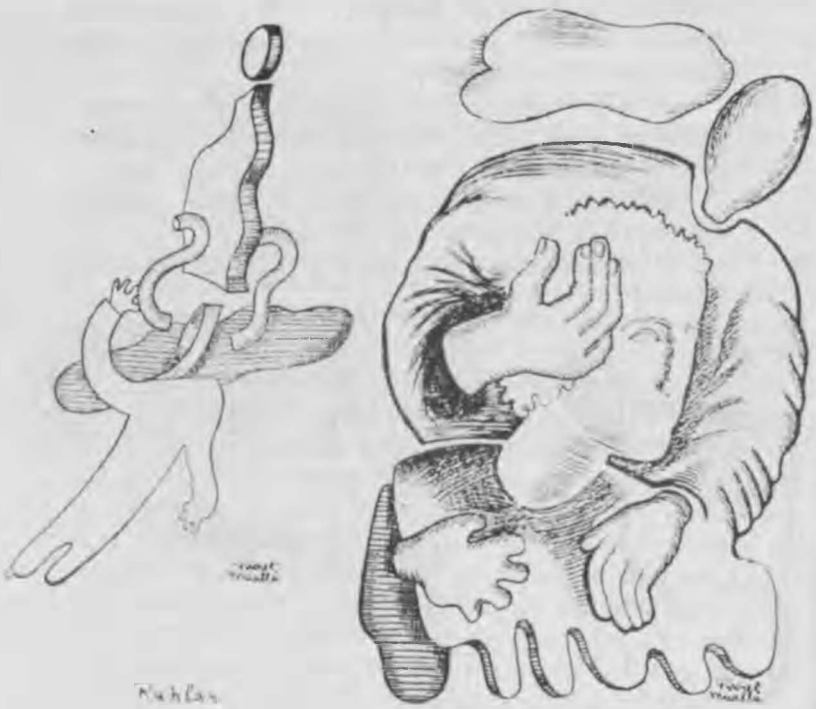
Semiha Berksoy



Fikret Muallâ'dan *Mezardan Gelen Mektup* için desenler (Ruhlar)

Münih'te birinci derece iyi bir kritik almıştım ve 350 afiş sokaklara asılmıştı, Sana yolladığım programa bir *Samson Dalila* ve *Saba Melikesi* gibi Fransız operalarından birer arya ilave edersem, bu programı Paris'te de verebilirim. Ne dersin?»

Semiha Berksoy bu satırları yazdığı sıralarda Muallâ'nın yine işleri ve sıhhati bozulmuştur. Aileden kalan mirasının elinden alındığını düşünüyor. Polisin kendisini yurtdışı etmek için kovaladığını zannediyor ve kaygılar içinde yaşıyor. Bu nedenle Semiha'ya yazdığı yanıtta aklına gelen herkese korkunç küfürler ediyor. Daha sonra Semiha'nın hasta olmasına üzülerek Ankara, İstanbul ve vaktiyle kendisinin de yattığı Bakırköy Hastahanesi'nin doktorlarından başlayıp, hasta bakıcılarına kadar hepsine lanetler yağdırıyor. 18.6.1957 tarihli mektup şöyle sürüyor:



Fikret Muallâ'nın *Ruhlar* desenlerinden ikisi

«Be Semiha'cığım, sen bana nelerden bahsediyorsun? Konserden, üstelik monserden, operadan.. Beethoven'den, Wagner'den. Bak bu sıralar bunlar yabancı şeylerdir. Bittabi abdı aciz nezdinde. Burada Paris'te Rue Meyerbeer nam cadde operaya mel'un "Marche de la Bunque ottomane" öttürecek orospu evlatlarından Banque Ottomane müdürü nam "pis tet" direktörleri ve maiyeti vardır. Fransız ve Türk korosu. Bu puştlara impresarioluk yapıyorum metazori. Tam 18 senedir Paris'te. Dile kolay, boru değil, sen ne söylüyorsun. Bu yenir y..... değildir. Fakat ne diyeyim, taliimiz yokmuş. Vakit zaman olsa, buradaki emval menkule depolarından, Fransız hastanelerinden, polislerinden, dahiliyesinden, hariciyesinden bahsederim. Neyse, bunları da .....

«Acılar sayısız derecededir. Mahmut Paşa Türbesi'ne eliniz deydikçe, üç beş adet adak olarak mum vaz eylemeyi unutmayın. Teşekkürlerle.

Fikret Muallâ Saygı.»

Semiha'nın, birkaç ay aradan sonra yazma fırsatını bulabildiği mektubu ise şöyle:

14.10.1957/Pazartesi
Serçe Sok. 19-10. Sıhhiye

«Sevgili Muallâcığım,

«Bu sabah tam sana mektup yazmaya oturmuştum. Kapı çalındı. Postacı 7.10.57 tarihli son mektubunu getirdi. Ne kadar sevindiğimi tasavvur edemezsin. Hem de tam senden bahsediyordum. Bundan 3 gün evvel "Ankara Gümrük Müdürlüğüne" giderek sana paket göndermek üzere istidamı vermiş ve müsade almıştım. Ben İstanbul'da eniştem Tevfik'in evindeyken, senden aldığım mektupta sen paketin yola çıktığını yazıyordun. Halbuki paket müsadesiz yola çıkamazdı. İşte onu ancak şimdi aldım. Sana istediğin zaman istediğin şeyi gönderebileceğim. Sana hemen hemen iki aya yakın bir zaman oluyor ki mektup yazamadım. Sebebi de hastalıktan tamamen kurtulduktan sonra Devlet Tiyatrosu'nda mahalli bir dramdan bir başrole hazırlanmam. Bugün yarın derken vakitler geçti. Kusurumu affet.

«Senin hastalandığına çok üzüldüm. Çok şükür atlatmışsın. Allah acıdı haline. Sen ve ben —erenlerden— olduğumuz için bizim Allah'ımız var. Korkma bize bir şey olmaz. Dikkat et. Bir daha tekrarlamasın inşallah..

«Sigaraları aldığına sevindim. Sana sigara rakı, zeytin, çiroz, sucuk, pastırma gönderiyorum. Uçakla. Rakıyı fazla göndermek istemiyorum, çünkü sıhhatine dokunacak diye korkuyorum. Seni elimle hasta etmek istemiyorum. Hatta bu kadarcık rakıyı bile gönderirken üzülüyorum. Allah'aşkına hepsini birden içme. Azar azar iç. Öyle yaparsan her zaman gönderirim.

«Hayri Bey'e havale ettiğin miras meselesinden bir cevap alamadığını yazıyorsun. Ben sana ne dedim. Bir istida hazırla. Vaziyetini, davayı, esaslı bir şekilde yaz, pulla, bana gönder. Orada 16 kuruşluk pul konsoloslukta bulamazsan, ben sana buradan göndereyim. Burada tanınmış bir avukata vereyim. Mahkeme huzurunda dava resmen takip edilsin! Bu şekilde bir hile yapmalarına imkân yok.

«Sıhhatçe kurtuldun, en büyük saadet sıhhattir. Yaptığın son resimlerinden bir iki tablo gönderirsen, kudretim dahilinde hem ben satın alırım, hem de satar parayı sana imzalı fatura ile yollarım. Çünkü sen memlekette adı daima ihtiramla yad edilen bir sanatkârsın. Senin yerini kimse alamadı ve almaz da. Ama bunlar kaç para eder, istediğini burada bulabildin mi? İstediğimizi bulabilmek için başka yaradılışta olmamız icap ederdi? Bu dünya yalnız edepsizlerin, rezillerin, düşük seviyeli insanların dünyasıymış meğer... Biz onlarla başa çıkamayız. Yarış da edemeyiz. Onun için halimizden memnun olalım. Allah'a şükür ki Allah bizi böyle yarattı. Bunların hepsini, her şeyi görüp hissedebiliyoruz.

«Pakedi yarın veya öbür gün postalıyorum. Ben her gece sahnedeyim. İstanbul'da eski bir aile dramı, Şehzadebaşı, Atikali Paşa, Koska'daki konakta oturmuş bir aile. Ben hala rolündeyim. Ağabeyim de eski bir İttihatçı. Bir karakter rolü. Şöyle bir hanım! [buraya Semiha siyah başörtülü bir kadın resmi yapmış]. Gözler sürmeli, rastıklı, mahalli bir Hüseyin Rahmi romanındaki eski İstanbul tiplerinden. Resimler çıkınca sana göndereceğim. Çok beğenildi. Hasretle seni kucaklarım Muallâ'cığım. Mektubunu acele beklerim. Sıhhatinden haber ver. Selâmlar...

Semiha»

15.10.1957 tarihli mektubuna işe şöyle başlamış Semiha Berksoy:

«Muallâ'cığım,

«Dün sana bir mektup yazdım. Bu sabah tekrar yazmak içimden geldi. Sıhhatine çok dikkat et. Sana gönderdiğim sucuk ve pastırma baharatlı, yani biberli olduğu için dokunursa sakın yeme. Acaba içki de dokunuyor mu? Bunları doktora sor.»

Daha sonra kendinden bahsediyor. Bir resmini gönderiyor Muallâ'ya ve saçlarının şeklinin şimdi değiştiğini belirterek yeni saç şeklini çiziyor mektuba. Devam ediyor:

«Senin bana verdiğin resimler çerçeveler içinde evimin duvarlarında duruyor. Her gelen görüyor, hayran oluyor. Hep ismin konuşuluyor buralarda. [Burada kâğıda yeniden resmini çizmiş] Yukarıdaki resim pek olmadı diye yeniden çizdim. Saçlarım böyle çok daha kısadır. Eskisi gibi, hatırlar mısın?»

Miras davasına yardımcı olmak için bir dilekçe yazmasını öneriyor mektubunda ve son olarak şu notu ekliyor:

«İstersen Muhsin Ertuğrul —bilirsin Şehir Tiyatroları rejisörü olan Muhsin Bey, meşhur. O şimdi Devlet Tiyatroları Genel Direktörü. Ona söyleyeyim, Devlet Tiyatrosu veya Operası'nın dekorasyon ve kostüm kısmında sana bir iş versin. Dolgun bir para verirse, gel bir müddet. Davan belki bir iki sene sürebilir. Kim bilir. Ressam Turgut Zaim vardı. Hani karagözün meşhur Fatma Hanım'ın Turgut. O da Devlet Tiyatrosu dekor ve kostüm kısmında. Benim oynadığım piyesin dekorlarını da o yaptı. Sana selamlarını söylüyor. Geçen gün senden bahsettik. Senin hayranlarından. Turgut karakterli ve dürüst bir sanatkârdır. Hatırladın mı? Mektubunda bana resimlerden gönder. Nâzım'ın annesi Celile Hanım da geçen sene merhum oldu. İyi ahbabımdı ressam Celile Hanım. Kadıköylü, hatırladın mı?

Semiha Berksoy'un Muallâ'ya Türkiye'ye gelmesi, hem de miras sorunlarını halletmesi için gösterdiği çözümlere Muallâ hiç itibar etmiyor. Muallâ bu mektuba yazdığı yanıtta çeşitli korkular içinde yaşadığını belli ediyor ve ruhbilimsel patolojik durumuna ilişkin ipuçları veriyor:

> «Tımarhanelerde yatmaya niyetim yok. Fransa'da da kuyruğumu s..... için kâfi derecede vekiller var. Fransa'da da oturmaya cesaretim kalmadı. Misalleri ve geçirdiğim "siyasal suikastlerin" haddi hesabı yoktur. Neyse, temiz süt, helal fikirli olduğumuzdan mıdır nedir, el'an fakat büyük korkularla namuslu namuslu geçinebiliyorum. Çok çalışıyorum. Bu lazım...»

Fikret Muallâ'nın bazı mektupları korkular ve saplantılar içinde geçen yaşam ve ruh halini anlatırken, bazıları da çok neşeli. Semiha'yı eğlendirmeye çalışıyor. Opera sanatçısı olan Semiha'ya, yine opera sanatçısı meşhur Maria Callas ile ilgili olarak şu satırları yazmış 15 kanunisani (ocak) 1958 tarihli mektubunda:

> «Pek muhterem ve sevgili Semiha'cığım,
>
> «Herhalde daha Bursa'dasın. Ben demin Londra polis müdüriyetinden bir kablo telgraf aldım. "Meslektaşınız Callas Hanımefendi geçenlerde Roma'da *Norma*'yı oynarken tam ses çıkaramamış zamanında. Sesini kaybetmiş, yani aphonique olmuş..
>
> «Bir taraftan sesini kim tüydürdü ise beş kıt'apolis daireleri taharriyatla meşgul. Kızcağız sessiz kalmış vaziyettedir. Benim sesim çıkmaz oldu da son 20 senedir. Ne ise. Londra polis müdüriyeti kablo çekti. Aynı zamanda Şerlok Holmes ve Doktor Vatson yola revan oldu. İkisi de her derde deva idi. Herhalde yakın zamanda Callas Hanımefendi'nin sesi yine yerine gelir...»

Bazı mektuplarında da Muallâ, Paris'teki sanat yaşamının ve sanat tüccarlarının içyüzünü sergileyecek ipuçları veriyor. 16 Mart 1958'de yazdığı mektupta bu konuda şunları anlatmış Semiha'ya:

«Tablo tüccarları hepsi yahudi. Bunlar kasıp kavuruyor. Ilem çalıştırıyor, bir hesap bir kitap, üstelik bir de beni borçlu çıkarıyor. Heriflerde sıkılma filan gibi şeyler nanay. Haysiyetime dokunuyor. Kuvvetim de yok bunlara karşı herhangi bir şey yapmaya. Astıkları astık, kestikleri kestik. Folluğa döndürdüler beni. Yumurtlayıp duruyorum.»

Semiha'nın Muallâ'ya Bursa'dan 1958 yılında yazdığı mektuplarda eski Türk sanatı ve mimarisi üzerine uzun anlatımlar yer alıyor. Yeşil Cami, çiniler, oymalar, işlemeler:

«Muradiye'de Fatih Sultan Mehmet'in doğduğu eve gittim. Asil bir Türk stili ev, dünyada misli yok. Hani bana İstanbul'da demiştin ki bir kere, "Semiha bir ev yaptırırsan ben çizeyim, Türk tarzı olsun!" demiştin, hatırladın mı?... Karşıda Muradiye Camii ve türbeleri, Murat'ın türbesi, Cem Sultan'ın türbesi. İçleri ne çiniler, ne renkler, ne kakmalar. Hepsinin teker teker fotoğrafı alınıp dünyaya gösterilecek şeyler. Bunu sen yapsan —senin gib dahi bir Türk sanatkârı ancak bunu yapar ve değerini verir.»

Mektuplarına bazı dipnotları da ekliyor:

«Diğer mektubumdaki İzmit'te bulunan el yazması Kur'an başlığını çerçeveye koy, yatağının başucuna as, sana büyük saadet getirecektir.»

Bir başka dipnot: *«Nâzım'ı Ostberlin Devlet Tiyatrosu'ndan ara..»*

Bursa'dan yazılan şu satırlar da, kadınsı giysi keyfinin yanı sıra, sanat heyecanı, dostluk , sevecenlik ve sanatkâr dostuna yardım gibi çeşit çeşit güzel duygularla iç içe yoğrulmuş:

«Ben, Avrupa'daki konserlerimde giymek üzere Türklerin dünyayı fethettikleri günlere ait üç elbise aldım Bursa'dan. Mavi, kırmızı ve mor kadife üzerine sırma ve simle işlenmiş elbiseler. Mavisi gelinlik elbisesi yerlere kadar, kırmızısı üç etek, fevkalade motifler. Moru da dizden aşağı modern bir ceket. Bunları Paris'te

seninle beraber düzelttireceğim. Maviyi belki kenarlarına arjante ronar koyarak bir kap yaptıracağım. Gelirken sana tütün, hamam tası, sabun, Bursa havluları, yeşil bir tespih, gülyağı, hacıyağı, Kuran el yazması sahifeler getireceğim. Bana gene sen istediklerini yaz. Ben Paris'te konserlerimden birini fakir sanatkârlar yararına yapmak istiyorum. Mesela "ressamlar vesaire.. ne dersin?»

Yıllar geçiyor. Semiha ile Muallâ'nın mektuplaşmaları sürüyor. Fikret Muallâ, Paris'te kendisini saran sıkıntı çemberini bir türlü kıramamakta ve gün geçtikçe daha berbat bir yaşama doğru sürüklenmektedir. 11 Eylül 1962 tarihli kısacık mektubunda şunları yazıyor:

> «İzmir'den gönderdiğin mektubu aldığım zaman hazin bir şekilde otel değiştiriyordum. Bu ne sefalet anlatamam. Otel odalarında..
>
> «Şimdiki otelim berbat bir yer. Allah acısın, bu yaştan sonra. Şimdilik adresimi veriyorum.
>
> «Cümlenizi gözlerinden ve yanaklarından öperek hatımı kelâm ederim. Mektubun beni çok sevindirdi. Parasızlıktan çekmediğim sefalet kalmadı. İmdat diyeceğim ama kime? Acele ve muhtasar yazıyorum affet. Fikret Mouallâ Saygı, Hotel l'Europe, 4, rue Cardinet Paris 17 e.»

Semiha, bu mektubu 5 gün sonra, yani eline geçer geçmez yanıtlıyor. Hem dertleşiyor, hem akıl veriyor, öncekı mektuplarında geçen önerileri yineliyor:

> «Niçin otel değiştiriyorsun? İşlerin niye bozuldu? Allah selamet versin. Hani çalışıyordun. Çok üzüldüm, bilemezsin. Parasızlık dünyada en feci, korkunç bir haldir. Beni arkadaşlarım, sesim çok kuvvetli —volümlü diye— diye operada istemediler de, ben de sokaklarda dilenmeyeyim diye tiyatroda oynamaya başladım. Bereket versin ki, tiyatro aktristliğim de vardı. Sen de para kazanmak, esas kendini, hürriyetini ve sanatını ihya etmek üzere bir yerde boyacılık filan yaparak ayrıca sanatının dışında para kazansan olmuyor mu? Fabrikalarda büyük dekorasyon işleri filan yapan yerlerde çalışsan. Çok üzüldüm. İstersen Maarif Vekaleti'yle temasa geçeyim. Bizim Devlet Operası'nda dekoratör ol.»

Semiha Berksoy'un üzüntü ile bu satırları yazdığı günlerde Fikret Muallâ Paris'te içkiden yıkılmış bir halde, hasta, kavgacı ve sefil bir biçimde dolanıyordu. Sonunda bir gün sol tarafına gelen bir felç ile sokak ortasında yıkıldı kaldı. Sanatçının koruyucusu ve bir milletvekilinin eşi olan Madam Anglès, kendisini himayesine aldı. Bu günlerde Fikret, Semiha Berksoy'a şunları yazıyordu:

«Sevgili Semiha'cığım,

«Sevimli kartını, mektubunu ve dostların selamlarını, tebriklerini sevinçle, muhabbetle okudum. 32. seneyi devriyeni tebrik ederim şimdiden. Nâzım Prag'da imiş yazıyorsun. Fakat adresini bilemiyoruz. Rusya'nın işgal ettiği yerlere (rideau de fer) perdesi diyorlar. Yani bu taraftan oralara mektup yazmak yasak. Hem de mektuplar gitmiyor ve gelmiyor.

«Yeni seneleri tebrik ederim. Yeni seneler... yani ben kalmayan şeyler.. ihtiyarlık, boru değil..

«Çalışıyorum. Zengin bir armatör hatunum var, beni su üstünde tutuyor, batırmamaya çalışıyor.

«32. seneyi devriyenden önce mi olur, sonra mı olur, bana Türk sigaraları gönder: Yenice, Bafra, Birinci, Gelincik filan falan. Teşekkürler şimdiden.

«Paris'e ne zaman geleceksin, bana yaz. 23 senedir Paris'teyim. Bizzat zengin olup iki odalı, bir de atölyesi olan konfor bir yere sahip olamadım. Fakirlik, dünyanın en büyük kabahati imiş meğerse, mektepte bizlere bunu vaktiyle öğreteceklerdi. Şimdi hayat öğretiyor ve öğretmekten bıkmıyor. Bereket versin, Fransa ve Paris havası, insanları neş'eli de, insan evladı avunabiliyor.

«Çok şükür oturduğum otel iyi, ufak fakat tertemiz. Mahallemiz de mükemmel. Paris'in en iyi mahallesi. Odam çok ufacık, iki buçuk adımlık, o da yengeçvari avanta adımı ile yandan çarklı yürümek şartıyla. Hareketsizlikten şiştikçe şişmanladım. Toplu bir para bulup da diş kalmamış ağzıma sahte diş yaptıramadım. Sanatı acizane onbeş boks maçının onbirinci raunduna gelmiş ve yorgun haldeyim. Çalışmak ise, neyse, bunu altı günlük bisiklet yarışını 4.5 saatte yapabiliyorum. İmdat.

«Mahallede karılar kızlar bebek gibi. Ne bileyim yaş altmış, para da yok .. uzaktan.

Semiha, Muallâ'ya yazdığı yanıtta Nâzım ile buluşmasını öğütlüyor. Paris'te, bu özgürlük ve insan haklarının beşiğinde, sosyalist ülkelerle yazışmanın yasak edilmesine şaştığını, Suat Derviş'i bulmasını söylüyor.

«Sevgili Muallâ'cığım.

«Dört gözle beklediğim mektubunu aldım. Çok sevindim. Biz martta Ankara'da olacağız. Jübilem için çalışıyorum.

«Senin sıhhat ve afiyette oluşuna çok memnunum. Mümkün olsa da bu yaz Paris'e uğrayıp seni görebilsem. Nâzım geçen gün Paris'te imiş. O hep dolaşıyor. Vaziyeti çok iyi. Onunla mektuplaş. Onu bul. Seni çok beğenir ve sever, resimlerini satar. Sana iş çıkarır. Eserleri tiyatrolarda oynuyor. Radyoda Türkiye saatine konuşmalar yapıyor. Evi Prag'da. Nurullah Berk'in karısı Münevver'le evlendi. Mehmet isminde 12 yaşında bir de oğlu var. Prag'a yerleştiler. Annesi ressam Celile Hanım vardı ya, vefat etti.

«Sana istediğin sigaraları göndereceğim. Lakin posta ile gönderirsem fazla gümrük verirmişsin. Onun için Paris'e gelen bir yolcuyla göndereceğim. Fakirlikten bahsediyorsun. Dünyanın bütün sanatkârları fakir. Almanya'daki ressamlar ve heykeltraşlar da —değerlileri— sürünüyor. Açıkgöz, sanattan ziyade iş psikolojisi olanlar para kazanıyor. Ama onlar da tam sanatkâr değil. Vah Gogh da fakirdi. Böylesi daha iyidir. Emin ol. Becerikli iş adamı olmaya sanatkâr olmayı tercih ederim. Yeter ki hürriyetime sahip olacak bir param olsun. Kimseye muhtaç — işte sen, hamdolsun, kimseye muhtaç değilsin.

«Anlattığın o küçücük odan ne mutlu. Paris'te. Paris gibi bir medeni yerde küçücük balkonlu bir odaya sahip olmak, böyle medeni bir yerde ne mutlu. Senin hayatına ben gıpta ediyorum. Ben, memleket dedim, buralardan ayrılamadım. Belki yerinde bir duygu. Çünkü buradaki insanları da düşünmek lazım. Neyse, şimdi hepsinin bittiğini, vazifemi yaptığımı duyuyorum. 32. senemi memleketimin sahnesinde idrak ediyorum. Azınlık da olsa, anlayıp takdir edenler çıktı. Jübile broşürümde vaktiyle yazdığım

ve senin resimlerini yaptığın bir hikâyeyi de bastıracağım: *Mezardan Gelen Mektup.*

«Hatırladın mı?

«Sigaraları bekle. İlk işim onları göndermek olacak. Şimdi çarelere başvuruyorum.

«Rideau dö fer'e (demirperde) hayret ettim. Hani Paris'te böyle şeyler serbestti. Suat Derviş de Paris'te imiş. Benim yengemdi. Seyfi ile evlenmişti. Pek severim. Onu bul, gazetelere yazı yazıp para kazanıyormuş. Gözlerinden öperim. Burada eskisi gibi meşhursun. Sana değil, senin göze batan istidadına hücum edilmişti. Talihsizlik oradan geliyor. Şüphesiz ki Avrupa'da çoğunlukla yerini buldun. Orada kültür seviyesi hakim. Ben de, bakalım, Berlin'e yerlişmek istiyorum, ama nasıl! Bu yaz onun çarelerini arayacağım. Tiyatrodaki bütün sanatkârlar selam edip gözlerinden öpüyorlar. "Bir sergi de ne olur Ankara'da açsa" diyorlar. Herkes senin resimlerini merak ediyor. Hem iyi satış yaparsın, burada sanatseverler kulübünde, Ankara'da ben derhal organize ederim. Hepsi ahbabım ve senin resimlerini istiyorlar. 25-30 parça kâfi. İyiliğine dua eder (kendime de beraber), Tevfik de selam ederler. Bütün sanatkârlar da selam eder. Zeliha ellerinden öper, ben de öperim. Mektubunu beklerim.

Semiha Berksoy. (Ay sonuna kadar İzmir'deyim.)»

Muallâ'nın sağlığı iyice bozulunca Madam Anglés onu Paris'ten uzaklaştırarak Nice yakınlarındaki Reillanc kasabasında bulunan evine yerleştirir. 23 Mart 1963 tarihli mektubunda Muallâ, yaşamındaki bu yeni gelişmeyi Semiha'ya anlatırken, Paris yaşamı için de son derece ağır nitelendirmeler yapar; nerdeyse, Paris'teki uyumsuzluğunun kinini kusmaktadır:

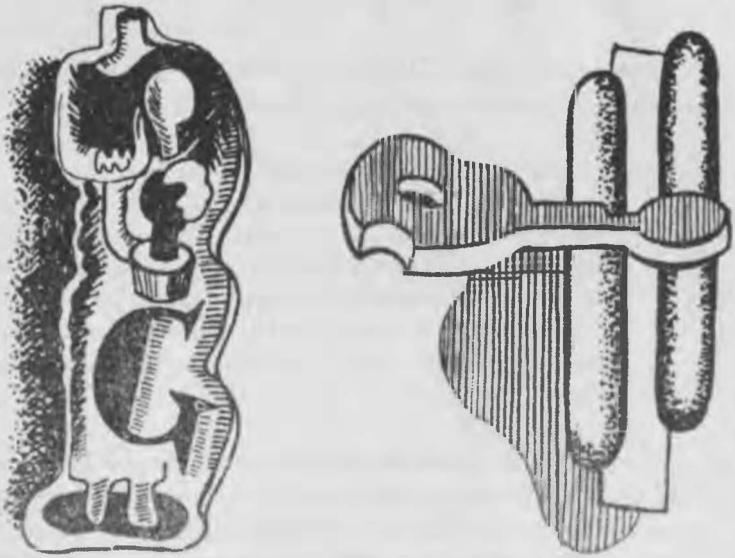
«Paris'te hastalandım ve bu mel'un otelcileri ile pis erkânı ile tanıdığım hergele tohumu şehrini bundan dört ay evvelisi terk eylemek bahtiyarlığından dolayı beni tebrik et. Şimdi Alp Dağları arasında tek katlı, üç odalı, döşenmiş, dayanmış, güzel bir köyünde oturuyorum. Mutfağım var, sıcak sulu banyom var, muazzam bir demir sobam var. Odunum var, kömürüm var, evceğizimiz hamam gibi sıcak gece gündüz. Büyük ovaların içinde

birçok Çamlıca Tepesi gibi tepelerin arasında 500 metre irtifaındaki, havası Fransa'nın en güzel havası olan köyümde son derece bahtiyarım. Ne pis şehirmiş Paris, şimdi anladım. Namert suratlı orospu evladı gibi otelcilerin şerrinden kurtulmak ne büyük nimet...

«Son derece sıhhatli yaşıyorum, içki içmiyorum, yasak...

«Fransa zengin insanların memleketi, malum. Hem zengin, hem de iyi insanlar da varmış, onların sayesinde hayatımı kurtardım. Hakkı taalaa kısmet eder de görüşürsek hayret edersin.

«Köyüm, buradan Marsilya'ya outocar ile iki buçuk saat, Monosque şehrine de yarım saat. Sade, sevimli insanları, köylüleri ve ameleleri, memurları ile şayanı hürmet bir köycüktür. Nüfusumuz 700 kişiliktir. Paris'in 8 milyonluk hergele tohumunu aratmıyor. Paris s..... kaldırımları her türlü, temelinden y..... yemiş polis komiserleri bir türlü; ne ise yakamı kurtardım. Beni tebrik et. Bir de hizmetçim var. Sabahları gelir, sobamı yakar, bulaşıkları yıkar, yatağımı yapar, odalarımı süpürgeden geçirir. Prens gibi bir hayata malik oldum. Paris'in yüzünü şeytanlar görsün bundan sonra. Hergele ve süfli pis mahlukat şehri.»



Fikret Muallâ'dan iki desen

Fikret Muallâ bu mektubunda Semiha'dan ayrıca sucuk, pastırma, kaşar peyniri ve zeytin göndermesini istiyor. Bir de yarım kilo kuş lokumu. Fransa'da bulamadığı, Türkiye'ye özgü yiyeceklerden.

Semiha bu mektuba çok seviniyor. 18 Nisan 1963 günlü cevabında, istediklerini göndereceğini, sağlığına özen göstermesini yazıyor:

> «İstediğin pastırmayı, sucuğu, eski kaşar peynirini ve kuru zeytini ay başında postalayacağım. Afiyetle ye, yalnız bu baharatlı şeyleri azar azar ye, dokunmasın. Miden kaç senedir böyle şeylere alışık değil. Sana iyilik eden insanlar kim? Bunları merak ediyorum. Çünkü iyi insanlar dünyada pek azdır. Velhasıl rahat ettiğine, çok, pek çok, kendim rahat etmiş gibi sevindim. Bana gelince 12 Şubat gecesi Verdi'nin *İl Travatora* operası ile jübilem yapıldı. Bu operada mağdur çingene kadın meşhur "Azucena"yı oynadım. Çok iyi geçti. Sesim, ses tellerim, bütün notaları, müzikal olarak ve volümlü bir şekilde, hâkim bir vaziyette verdi. Allaha şükür çok alkışlandım. 20 bin lira kazandım. Bununla bir kat aldım...»

Bu mektuba Fikret Muallâ'dan yanıt 25 Nisan 1963 tarihini taşıyor. Memnuniyetini belirttiği mektubu şöyle:

> «Pek sevgili ve pek muhterem sanatkâr Semiha'cığım,
>
> «18.4.1963 tarihli mektubunu sevinçle okudum. Seni ne kadar tebrik etsem azdır. Verdi'yi de severim. Troubadour'un son derece zor olduğunu da bilirim. Kızının da senin gibi olacağına sevindim. Hele kazandığın parayı çar çur etmeyip bir kat aldığına son derece memnun oldum. Benim de hastalığım son derece fazla. Tansiyonum yüksek. Tam 25 idi bundan onbeş gün evvelki muayenede...»

Fikret Muallâ, son mektubunda ise Semiha'dan yeni isteklerde bulunuyor: *«Kayserili Apikoğlu'nun kuşlokumu gibi pastırması ve sucuğu.* Yarımşar kiloluk al her birinden. Bir kilo sade lokum, yarım kilo da badem ezmesi Hacı Bekir'den. Şayet bulabilirsen

biraz tarhana çorbası, unu da makbule geçerdi. Ne sigara isterim, ne de rakı, ikisi de yasak benim için.»

Bu kısa mektup, Fikret Muallâ'dan gelen son mektup oluyor. Bir iki ay sonra Semiha bu mektupta yazılı yiyecekleri alarak postaya veriyor. Gönderdiği kolinin sararmış posta makbuzunu halen saklıyor. Yiyeceklerin Muallâ'nın ölümünden önce eline geçip geçmediğini ise hiçbir zaman öğrenememiş. Gönderdikten bir süre sonra Fikret Muallâ'nın ölüm haberini alıyor.

Fikret Muallâ'yla mektuplaşmaları böylece noktalanmış oluyor.

TESPİHE, ARMUDA, ÇİÇEĞE TEŞEKKÜR..

Semiha Berksoy'un Fikret Muallâ ile mektuplaşmaları konusuna girmeden önce yaşamının 1940'lara kadar olan bölümünü, sanat yaşamına atılışını, ilk sesli Türk filminde oynayışını, operetlerede ve tiyatroda aldığı rolleri, Nâzım Hikmet'e olan aşkını ve Berlin'e müzik öğrenimi için gidişini, Berlin'de geçen yaşamının bir bölümünü daha önce yazmıştım. Şimdi yine kaldığım yere dönüyorum. Berlin'den bir arkadaşına yazdığı mektubun bir kopyesini kendisinde saklamış. Bu mektubu da aynen yayınlamak istiyorum. Hem sanatçının kişiliğine ışık tutuyor, hem de o günün koşullarını yansıtması açısından ilginç.

Semiha, Berlin'de; Nâzım Hikmet ise İstanbul'da Toptaşı Cezaevi'nde. Yıl: 1939. Mektup şöyle:

«Sevgili kardeşim,

«Şimdi senden bir ricam var. Birisine, gitmek değil de posta ile, yiyeceğe ait şeyler göndereceksin. Eğer bunları elinle götürmek mümkün ise öyle yaparsın. Bu hususu Bedia Ablam'la görüş, dikkatli hareket edin. Eğer elinle götürmekte mahzur varsa, o zaman posta ile kendi adres ve ismini yazmadan yolla. Veyahut "Semiha tarafından" diye benim küçük ismimi yazarsın.

«Eğer ona "Kim bu Semiha" diye sorarlarsa, o da "Birçok Semiha tanırım, ama hangisinden olduğunu ne bileyim" diye cevap verebilir, anladın mı?

«O Bursa'da iken ben onu ziyaret etmiştim. O zaman bana tereyağına, reçele, yani yiyeceğe ait şeylere dair hasret çektiğini söylemişti. İhtimal şimdi de aynı vaziyettedir. Düşün bir kere, ne büyük insaniyet yapmış olacağız. Bunu daha evvelce akıl edemediğime esef ediyorum.

«Şimdilik,

1 - - Bir iki kilo tereyağı, (dayanıklı olması, yani bozulmaması için tuzlu ve tuzsuz cinsinden iki çeşit alırsın)

2 --- Hacı Bekir'den en iyi cinsten baklava

3 — Portakal (yafa)
4 — Evde kuru köfte yaparsınız (ricalarım)
5 — Bir de peynirli börek (gayet iyi pişmek şartıyla)
6 — İyi cins bir küçük teneke bal, reçel, zeytin.

«Bunları ona gönderecek olursan, dünyada yapmış olduğun ve yapacağın iyiliklerin en büyüğünü, en büyük sevabı işlemiş olacaksın. Çünkü o her şeyden evvel iyi bir insandır. Ve sana en büyük yemini ederim ki, bu işin içinde (aşk) diye bir şey yoktur ve kalmamıştır. Ben yalnız sanatı ve sanatımı, iyi ve doğru bir insan olmayı seviyorum. Bu dünyadaki mevcudiyetim yalnız sanat ve iyilik içindir. Bunları başarabilirsem çok bahtiyarım.

«Bu yukardaki yiyeceğe dair masrafların hesabını, hepsini aldıktan sonra bana bildir. Ben de babama, "İstanbul'daki terziye borcum kalmıştı, bana mektup yazarak istedi. Ablama (mesela) 20 lira ver" derim. O zaman sen de terzi C'nin kulağını büküverirsin. Köfte ve börek çok olmasın, dayanmaz, bozulur. Mamafi orada o kadar çok aç var ki, onlara da verir. Bu işi mutlaka mektubumu alır almaz yap emi, kıymetli kardeşim benim. Kimse duymasın. Onun adresini dikkatle öğren.»

İşte Semiha Berksoy.. Almanya'dan bile hapisteki Nâzım Hikmet'e yiyecek yollamanın yöntemlerini buluyor.

Almanya'da müzik çalışmalarını sürdürürken, bir yanda da Türkiye'de bazı sanat çevreleri(!) bu sanatçı kızın aleyhine yayın yapıyorlar. 1 Nisan 1938 günlü *Son Posta* gazetesinde Semiha'nın bir resmi; altında şöyle bir başlık:

«Şehir Operetinden Semiha, Berlin'de evlenmiş. Tahsil için yollanan artist derslerine devam etmiyor; kendisine nasihat edildi.»

Bu yazı ile ilgili olarak Semiha Berksoy'a sorular soruyorum. Gerçekten Almanya'da başka bazı ilişkileri oldu mu? Çalışmalarından kaytardığı oldu mu? Ne de olsa genç bir öğrenci o yıllarda. Şiddetle reddediyor ve bu haberlerin Türkiye'de kendisinin yurtdışına gönderilişini kıskanan malum sanat çevresi

tarafından uydurulmuş yalanlar olduğunu söylüyor. Sonra evrakları arasından heyacanlı ellerle bir mektup buluyor, bana veriyor. Mektuba göz gezdiriyorum. Amcası Prof. Kemal Cenap Berksoy'a yazılmış bir mektup. Semiha, Almanya'daki çalışmalarını anlatıyor:

«Burada bir dakikamı boş geçirmiyorum. Şimdi ses dersinden çıktım. Hocamın hakkımda söylediklerini size aynen yazıyorum. "Ankara'da opera binası yapılıyor. Oranın baş aktristi olacaksın. Önümüzdeki sene Ankara'ya gideceksin. Konservatuvara ses hocası olacaksın. Bir senede iki senelik terakki gösterdin. Senin için Ankara'ya yazdım."

«Bakın amcacığım, görüyorsunuz ya, benim işimi Allah yapar. Belediye, tahsisatı keserse, tahsisatım Ankara'dan gelecek.

«Benim hocam olan Hohmann'a Ankara'da tapıyorlar. Bütün opera onun elinde. Eğer İstanbul'daki imtihan esnasında benim sesimi beğenmese idi, Berlin'e gelemiyordum. Burada çok büyük süksem var. Opera sınıfındayım bu sene. Opera sınıfında en yüksek, en iyi ses benim sesim.

«Müdür bey bana son derece hürmet ediyor.. Hocalar ve talebeler beni çok seviyorlar. Eğer İstanbul'dan nota göndermiş olsalardı Cumhuriyet Bayramı gecesi radyoda söyleyecektim. Kim bilir belki Muhsin Bey mani olup göndermemişlerdir. Çünkü ben mektup yazıp istemiştim. Ben elimden geldiği kadar, sırtımdan ter damlayana kadar sesime çalışıyorum. Ve inşallah memlekette birçok ses talebelerim olacak, yetiştireceğim. Şimdi çok güzel söylüyorum. Sesim tamamen kafatasımın içinde ve muhtelif tonlarda göğüs ve vücudumda rezonans yapıyor. Sakın hiçbir yerde benim Ankara'ya gideceğimden, orası için yetiştirildiğimden bahsetmeyiniz. Hoca diyor ki "Semiha, seni bütün arkadaşların, meslektaşların kıskanacaklar." Eliyle yüksekleri gösteriyor. "Böyle büyük olacaksın" diyor.»

Semiha'nın Berlin'deki hocasının söyledikleri bir ölçüde gerçekleşmiş ve Semiha, Türkiye'ye dönünce gerçekten sanatçılar arasında bugün de zaman zaman tanık olduğumuz kıskançlık, birbirini kötüleme, sanat gücü ile değil de birtakım oyunlar ve

kulislerle bir yerlere gelme oyunlarının kurbanı olmuştur. İstanbul Belediyesi'nce gönderildiği Berlin'de tahsisatını kestirmek için çeşitli çevreler faaliyettedir ve aleyhinde yazılar yayınlatmaktadırlar. Ancak o yıllarda yayımlanan bir başka yayında da Semiha'nın amcasına yazdıklarının doğruluğu ispatlanıyor. 25 Şubat 1939 günü *Tan* gazetesinde M. Turan Tan imzasıyla yayınlanan *Penceremden* köşesinden okuyalım:

> «Berlin stüdyosu dünkü programına bir Türk gecesi ilave etmişti. Almanca bilen bir arkadaşımla o geceninhazzını yaşamayı kararlaştırdık ve muayyen saette radyomuzun düğmesini Berlin stüdyosuna getirdik. Spiker bizi çok bekletmedi ve İstanbul Konservatuvarı'ndan mezun olup opera tahsili için Berlin'e gönderilen Bayan Semiha Berksoy'un yeni bir konserini dinleyeceğimizi, Bayan Saadet'in de kendisine iştirak edeceğini söyledi. Arkasından kulağımıza ilahi nağmelerden, samadani teranelerden halk olunmuş bir şelale dökülmeğe başladı.. Spikerin konser sonunda söylediklerini arkadaşım çevirdi. "Spiker" dedi, "Semiha Berksoy'un pek yakın bir istikbalde çok seçkin bir sanatkâr olacağını ve onunla yalnız Türkiye'nin değil, bütün sanat dünyasının iftihar edeceğini müjdeliyor"...»

Semiha, Almanya'daki çalışmalarını tamamlarken okuduğu Müzik Akademisi'nde yüzlerce öğrenci arasından seçilerek Richard Strauss'un 75. yaş yıldönümü nedeniyle Berlin'de yapılan şenliklerde Strauss'un *Ariande auf Naxos* operasının başrolü olan Ariande rolüne çıkarılıyor ve bu rolde büyük başarı kazanıyor. Semiha o günlerin anılarını anlatırken, konserden sonra büyük Alman operacısı Richard Wagner'in torununun sahneye gelerek Almanya'da kalması ve müzik yaşamını orada sürdürmesi için teklifte bulunduğunu ancak kendisinin tek arzusunun Türkiye'ye dönmek, sanatını Türk seyircileri önünde göstermek ve Türkiye'de operanın gelişmesi için katkıda bulunmak olduğunu anlatıyor. Bu güzel duygularla döndüğü vatanında kendisini çeşitli süprizlerin beklediğinden o günlerde habersizdir.

Berlin'den dönüşünde Ankara'da Atatürk'ün daveti ile Devlet Tiyatrosu'nu kurma çalışmaları yapan Carl Ebert bulunmaktadır. Orkestra şefi ise Emil Preatorius'tur. Ferit Alnar da ikinci şef olarak görev yapmaktadır.

Semiha ilk olarak İstanbul'a gelir ve hemen İstanbul Konservatuvarına ses uzmanı olarak atanır. Muhittin Sadak yönetimindeki senfonik orkestra eşliğinde solist olarak konserler vermeğe başlar. Ancak bunlar opera yani müzikli dram niteliğinde değil, çeşitli opera parçalarından aryalardır.

İstanbul'da çalışmalarını sürdürürken, kendisini öteden beri beğenmekte olan Ferit Alnar, Ankara'ya konserler vermeğe davet eder. Semiha'nın aklında da Ankara'da kurulacak operada primadonna olmak vardır. Bu nedenle sevinçle gider. İlk konserini Cemal Reşit Rey yönetimindeki orkestra eşliğinde Ankara Radyosu'nda verir. Ferit Alnar'ın yönetimindeki orkestra ile de iki konser verir.

Semiha Berksoy, Berlin'den Türkiye'ye döner dönmez Nâzım Hikmet ile temas imkânları aramış, önce kaldığı hapishanede ziyaretine gitmiş, görüşememiş, kapıdan not göndermiş, yanıt almış, sonraları mektuplaşmaya da başlamışlar. Nâzım'ın kendi elyazısı ile hapishaneden yazdığı notlar, mektuplar ve kendi yazdığı mektupların müsvetteleri, aradan yıllar geçtikten sonra, bugün birer sararmış kâğıt olarak kırmızı bez ciltli eski bir dosyanın içinde duruyor.

Mektupları ve notları elimden geldiğince tarih sırasına göre dizmeğe çalışıyorum.. Hangi mektubun hangisinin yanıtı olduğunu içindeki konulardan çıkarmaya ve bazılarını üzerindeki tarihlere göre sıralamaya uğraşıyor, bazılarını Semiha Hanım'a soruyorum. Her mektup ve notla ilgili o kadar çok hatırası var ki yazmakla bitmez. O nedenle hatıraları bir ölçüde özetleyerek, mektupları aynen yayınlıyorum.

Semiha yurda dönünce o sırada Sultanahmet Toptaşı Cezaevi'nde bulunan Nâzım'a ziyarete gider. Görüştürmezler, kapıdan içeriye çiçek ve üzüm gönderir. Kapıda bekler. Nâzım, el yazısı ile kısa bir not yollar. Bu küçük notta şöyle yazıyor:

«Çiçekleri ve üzümü aldım. Gözlerim ve dilim için bundan nefis ziyafet olmaz.

«İstikbalin için en iyi ne ise onun olmasını temenni ederim.

«Vaziyetimde değişiklik yok. Dağ dağa kavuşmaz ama insan insana kavuşur.

Selam ve hasret

Nâzım

«Tespihimi sana gönderiyorum. N.»

Bu ziyaret notundan sonra bir başka not daha var. Yine bir hapishane ziyaretine gidilmiş, görüşülememiş ama not gönderilmiş. Üçüncü hamur sarı renkli bir defterden koparılmış kâğıtta Nâzım'ın el yazısı ve imzası ile şunlar yazılı:

«Tespihe, çiçeğe, armuda, mecmuaya teşekkür.

«Bugün hayırlı haber aldım. Cezamın birbuçuk seneye inmesi suretiyle yakında çıkacağımı söylediler. Doğrudur diyelim!

«Selam ve hasret

Nâzım»

Bu tespih alışverişinin ne olduğunu soruyorum Semiha'ya. Anlatıyor. Bir ziyarette Nâzım kendisine gönderince Semiha da Nâzım'a bir yeşil tespih göndermiş. Tespihi gönderirken de şu notu düşmüş:

«Şu yeşil tespihi muratların yerini bulsun diye, buradan çıkman için getirdim. Bu tesbihin her bir tanesine benim dudaklarımın sıcak duası sinmiştir. Bundan dolayı tılsımlıdır.

Semiha»

Bu ziyaret notu 19. 10. 1939 tarihini taşıyor.

Daha sonraki haftalarda sarı defter kâğıdına yazılmış bir ziyaret notu daha:

«İki paket Yenice ve bir buket karanfil aldım. Teşekkür. Keyfim yerinde, çalışıyorum. Dünyadan ve hayattan memnunum.

Yakında çıkacağımı söylüyorlar.
«Buluşur ve kavuşuruz.
Selam, hasret
Nâzım»

1940 yılında İstanbul Tevkifhanesi'nde bulunan siyasi mahkûmları Anadolu hapishanelerine dağıtırlar. Nâzım Hikmet ile Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı da hep birlikte Çankırı Hapishanesi'ne gönderilirler. Önceki bölümlerde yayınlanan üçlü mektup (bakınız sayfa: 11), işte bu hazin yolculuğun öyküsünü Kemal Tahir'in kaleminden anlatmaktadır.

1941 yılında "Cumhurreisi İsmet İnönü'nün huzurlarında" temsil edilen ilk profesyonel Türk operası *Tosca*'nın başrolünde Semiha Berksoy oynayacaktır. *Tosca* Operası'nın Türkçe'ye tercümesini yapan ise o yıllarda Çankırı Hapishanesi'nde yatmakta olan Nâzım Hikmet'tir. Hapiste parasızlık çeken Nâzım'a tercümenin verilmesini sağlayan ise Semiha.

Bir yandan Ankara'da operaya çıkmaya hazırlanan Semiha, bir yandan da Nâzım'ın tahliyesi için çaba göstermekte; ayrıca elinden geldiği kadar ona yardımcı olmaya çabalamaktadır. İstanbul'a gelip Nâzım'ın annesi Celile Hanım ile görüşüyor, Çankırı'ya Nâzım'ı ziyarete gidiyor, Ankara'da Nâzım'ın dayısı Nafia Vekili ve Atatürk'ün silah arkadaşı Ali Fuat Paşa (Cebesoy) ile görüşüyor. Celile Hanım'ın eski hayranı ve Nâzım'ın hocası şair, mebus Yahya Kemal Beyatlı'ya mesajlar taşıyor.

Şimdi *Tosca*'nın tercümesi işini nasıl kotardığını 14 Mart 1940 günü Nâzım'a yazdığı mektuptan izleyelim:

«Şair Nâzım Hikmet'e,

«Size posta ile bir kitap ve içinde 3 resim gönderiyorum. Evvelce gelen kitaplar arasında 2 Fransızca roman yollamıştım. Fakat bunlardan biri maalesef çok aşıkane imiş. George Sand'ın ismasına hürmeten belki size hoş bir vakit geçirtebilir diye düşünüyordum.»

Mektuba bu satırlarla başlıyor Semiha. Çankırı'dan gelen Kemal Tahir, Hikmet Kıvılcımlı ve Nâzım Hikmet'in ortak mektubunda Nâzım Semiha'ya "Bize eliniz değerse Fransızca okuyacak roman filan gönderin, yalnız aşıkane olmasın. Aşk, kitapta çekilmez bir şeydir." dediği için yazmış bu satırları anlaşılan. Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı birer resmini istediği için üç adet de resim eklemiş mektubuna. Yazdığı mektubun o günlerde çıkardığı müsvettesinden okumağa devam ediyorum:

«Evvelki gün konservatuvarda şair Yahya Kemal'e sizden bahsetmiştim. Sizin hocanız olduğunu söyledi. İki gün sonra Ankara'ya gidecek. Oradan size, yakınlarda çok hayırlı havadis gönderebileceğini vaad ediyor. Ferit'e selamınızı söyledim [Ferit Alnar], çok sevindi. O sizin, İstanbul'dan Çankırı'ya hareket ettiğiniz gün İstanbul'a geldi. Onu, opera tercümesi işlerini görüşmek üzere size getirecektim. Dayınıza [Ali Fuat Cebesoy, Nafia Vekili] bu tercüme işini söyledim ve Ferit'i kendilerine gıyaben takdim ettim. Ferit'ten evvelki gün bir mektup aldım, şöyle diyor: "Perşembe günü Ali Fuat Paşa çağırttı. Kendisine Nâzım'la çalışmağa hazır olduğumu söyledim. İcap ettiği kadar, 2-3 haftada bir, Çankırı'ya gitmeyi de göze aldığımı söyledim. Memnun oldu. Bizim vekile söyleyecek. Opera tercümesini sonra ben satacağım. Parayı Nâzım'la paylaşacağız. Yanız bu konuda çok ketum ol. Çünkü malum ya dedikoduya vesile arayanlar çok. Ali Fuat Paşa benimle konuştuktan sonra İstanbul'a gitmiş. Belki kendisiyle görüşürsün."

«Benim işlerime gelince.. bu sıralarda opera kurmak teşebbüsünde bulunulamıyormuş. Bilmem nedense, Ankara'ya yerleşeyim, Türkiye'de kalayım diye çok istiyorum. Ferit ve Ankara'daki Alman orkestra şefi çok uğraştıkları halde bu mevsim bir şey yapılamayacağı anlaşıldı. Bu durumda Berlin'e hareket edeceğim. Eğer bu müddet zarfında radyoda bir konser vermekliğim mümkün olursa, dayınız Ali Fuat Paşa'yı göreceğim. Kendilerinden müdüriyete getireceğim bir mektupla sizi ziyaret edeceğim. Kemal Bey [Kemal Tahir] ve Hikmet Bey [Hikmet Kıvılcımlı] nasıllar. Hikmet Bey oraya gramofon getirecekmiş diye işittim. Eğer böyle ise sizlere 8 plak gönderirim. Bu plakların yolda

kırılmasından korkarım. Onun için nisanda gelecek olan zevceniz hanımefendiden plakları birlikte almalarını rica edeceğim. Eğer muhakkak benim sizi ziyaret etmemi isterseniz, oraya kadar iki günlük güzel bir seyahati göze alabilirim. Naci Sadullah bugün telefon etti. Sizin piyesinizi Şehir Tiyatrosu'na götürüp vermesini rica edeceğim. Anneniz söyledi. Piyesin müsaadesi çıkmış. Anneniz beni çok seviyor. Bana geliyor. Ben de ona gidiyorum. "Bana anne de, ben senin manevi annen olacağım" diyor. Ben de onu "anne" diye çağırıyorum...»

Nâzım Hikmet'ten Semiha'ya:

«Semiha,

«Mektubunuzu aldığımın en bariz delili aynı kâad üzerindeki cevabımdır.

«Sesinizi işiteceğime çok seviniyorum. Kabil olsaydı da, imkân bulunsaydı da buraya kadar gelmek zahmetine katlanıp sesinizi vasıtasız dinleyebilseydim, daha çok sevinirdim.

«Siz oradayken Dayı Paşa gelirse kendisiyle konuşun. Şu opera tercümeleri işi için sıkıştırın.

«Melfuf mektubu Mesut Cemil'e verirseniz memnun olurum.

Hasretle

Nâzım

Arkadaşların selamları»

Bu mektup değişik gri kareli ve süslü bir mektup kâğıdı üzerine yeşil mürekkeple yazılmış. Mektupta da belirtildiği gibi Semiha'nın gönderdiği mektubun bir parçasına çiziktirilmiş.

9 Nisan 1940 tarihinde Semiha, Ankara'dan bu mektuba yanıt yazıyor:

«Sevgili Nâzım

«Mektubunu dün konserden evvel aldım. Çok sevindim. Sesimi dinleyebildiniz mi? Nasıl buldunuz?...

«Paşa dayınızla, mektubunuzu almadan bir gün evveldi, görüştüm. Opera tercümeleri işi halledilmiştir. Kendileri vekille konuşmuşlar. Yalnız vekil bey, Hasan Ferit'i çağırarak veya tahriren kendisine sizinle çalışmak üzere emir verecektir. Şimdi Ferit bu emri beklemektedir. Bu günlerde emri alır almaz derhal size gelecektir.

«Ondan sonra da zevcenizin geleceği haberine de çok sevindim. İnşallah pek yakında Çankırı'da serbest olacaksınız.

«Ben ayın 12'sinde İstanbul'a hareket ediyorum. Bu ayın 27'sinde İstanbul'da fakir ve kimsesiz çocuklar için bir konser vereceğim. İçimde annelik hissi duyuyorum. Çocukları seviyorum. Deli gibi seviyorum...»

Bu mektuplarda sözü edilen opera tercümesi işi için Ali Fuat Cebesoy, Nafia (Bayındırlık) Vekili olduğu için direkt emir veremiyor. O sıralarda Hasan Ferit Alnar'ın bağlı olduğu Maarif Vekili'nden rica ederek bu işi yaptırıyor. Ferit Alnar o günlerde Semiha'yı çok beğeniyor ve Nâzım Hikmet'e de oldukça yardım ediyor. Ancak daha sonra durumlar değişecek ve Semiha, yaşamının en büyük sıkıntılarını Ferit Alnar sayesinde çekecektir. Semiha bu mektupta belirttiği gibi, İstanbul'a geçtikten sonra Nâzım ona Ferit Alnar aracılığıyla ile bir mektup yolluyor.

«Ferit'çiğim

«Bu mektubu lütfen Semiha'ya gönder. Kızın İstanbul'daki aderesini bilmiyorum. Yakında görüşmek ümidiyle. Nâzım.

15. 4. 941 Çankırı

«Kızım,

«Resimlerini, mektuplarını, kitaplarını, sesini ve yüreğini aldık. Sen sağ ol. Sesin ve yüreğin insanlara teselli ve yaşamak ümidi vererek daim olsunlar.

«Son mektubunda: "İnşallah yakında Çankırı'da serbest olursunuz" diye bir cümle var. Bunu bize tefsir ve izah eden bir mektup yazarsan bahtiyar oluruz.

«İstanbul'daki adresini bildir.

«Almanya'ya gitmek işi ne oldu?

«Çocukları sevenler dünyayı en yürekten anlayan ve insanlara en derin acıyıp onları en kolay affedenlerdir. Çocukları sev. Bir düzine çocuğun olsun. Hepsi senin gibi güzel sesli ve iyi yürekli.

Hasretle mektubunu bekleriz.

Nâzım

Semiha bu mektuplarda dışardaki bazı gelişmelerden Nâzım'a haber göndermemekte, ancak kendisi çeşitli görüşmeler yaparak şairin serbest bırakılması yönünde yürütülen çalışmalara katkıda bulunmaktadır.

Bilindiği gibi Nâzım Hikmet bazı askeri okul öğrencilerinin dolaplarında bulunan ve o sıralarda piyasada serbestçe satılan kitapları bahane edilerek ve bir Harp Okulu öğrencisinin "kendisini evinde ziyaret etmesi sırasında söylediği"ni ileri sürdüğü, ancak daha sonra mahkeme önünde inkâr ettiği "sözlerden" ötürü "askeri isyana itmek" suçlamasıyla 15 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı.

Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde de yargılanan Nâzım, bir deniz gediklisine "bana donanmadaki fakir askerlerin adlarını gönder, onlara para yollayacağım" yolundaki, sonradan —yine aynı kişi tarafından— mahkemede, söylendiği inkâr edilen ifadelere dayanılarak 20 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Toplam 35 yıl cezası 28 yıl 4 aya indirilerek onanmıştır. Kanıtsız verilen bu cezaların adalet tarihini yaralayacak kadar ağır olduğu ve cezaların esasında şairi komünist olduğu için hapiste "tutmak" amacıyla verildiği bilindiğinden, çeşitli kişiler bu cezaların hafifletilmesi için çaba göstermektedirler.

Şair Yahya Kemal Beyatlı, Nâzım Hikmet'in hocası, Nâzım'ın annesi Celile Hanım'ın da hayranıdır. Celile Hanım, şairin gönlünde önemli bir yer tutar. Bir ara evlenmeleri de söz konusu olur, ama bu evlilik gerçekleşmez. Aradan yıllar geçtikten sonra, Nâzım hapiste iken Celile Hanım'ın ana yüreği yanmakta, oğlunu kurtarmak için Ankara'da etkin olabilecek her kapıya başvurmaktadır. Eski hayranı Yahya Kemal de bunlardan biridir. Celile Hanım, Yahya Kemal ile görüşmez de, Semiha ve diğer bazı ortak tanıdıkları aracılığı ile haberler gönderir, oğlunun kurtulması için ricacı olur. Yahya Kemal, aracıları genellikle olumlu vaadlerle savuşturur ama Nâzım'ın kurtulması için ciddi bir adım attığı da bilinmemektedir. Daha sonraları Nâzım'ın "adli hata" nedeniyle içeride yattığı görüşü ağırlık kazanıp Ankara'da avukatlar, İstanbul'da aydınlar topluca imzaladıkları dilekçelerle Cumhurbaşkanına başvururlar. Bu dilekçeler için imza toplanırken

Yahya Kemal'e de giderler. Yahya Kemal, Nâzım'ın hapisten çıkarılması için yapılan bu başvurulara imza vermeyi reddeder.

Nâzım da, eski hocası şairi pek sevmez anlaşılan. Bir Rubai yazmıştır Yahya Kemal için:

Osmanlıların en usta şairi Yahya Kemal gelir aklıma:
bir camekânda şişman ve muzdarip görürüm onu.
Ve her nedense birdenbire hatırlarım
Yunan dağlarında ölen topal Bayron'u..

Celile Hanım'ın işte o sıralarda Yahya Kemal'e Semiha ile 1940'ta yolladığı mektup şöyle:

«Nâzım'ı mahkûm ettikleri zaman askeri ceza kanununda komünistlik suçuna dair bir madde yokmuş. Takriben 8 ay evvel bu suça dair bir madde konulmuş. Komünistlikle meşgul olan askerler ve siviller altı aydan 5 seneye kadar cezalandırılacaklar. Yalnız lisanla propaganda olursa altı ay ve icraata kalkışılırsa derecesine göre 5 seneye kadar. TCK'ya bir kanun konulduğundan, eskiden mahkûm olanlar bu kanundan istifade ediyorlar. Nâzım da bundan yararlanacak.

«İsmet İnönü arka olarak Ali Fuat Paşa, Nafîa Hukuk Müşaviri Ziya Bey'i Askeri Temyiz Reisi Nihat Paşa'ya gönderiyor. Ve konuştuktan sonra, Nihat Paşa, kanunen Nâzım'ın cezasının 5 seneye inmek iktiza ettiği kanaatinde bulunuyor. Meraşal Fevzi Çakmak, işlediği cürümle verilmiş cezanın mütenasip olmadığını söylüyor. Ve Nâzım'ın 1.5 sene cezalanması iktiza ettiğine kani oluyor. Fakat münasip bir zamana kadar daha hapiste bulunması taraftarı olduğunu söylüyor.

«Nâzım diyor ki: Bana kanunu tatbik etsinler. Çankırı'da serbest bıraksınlar. Karımı oraya getireyim. Polis nezareti altında sürgün yaşayayım. Hastadır. Temiz havaya, sıcak, rutubetsiz bir odaya ihtiyacı vardır. Bulunduğu yer rutubetli, havasızdır. Maraşalın istediği zamana kadar orada sürgün yaşasın. Yer küçüktür, bir adım atsa, biriyle konuşsa derhal haber alınır. Sabah akşam polise imza vermesi şartıyla— Çankırı'da asker yok, ufak küçük güzel bir şehir.»

13.3.1940'ta Semiha, notu götürdüğü Yahya Kemal ile görüşme hususunda Celile Hanım'a bilgi veriyor:

«Sevgili anneciğim. Dün şair Yahya Kemal ile görüştüm. Şair, konservatuvara gelmedi. Telefon ettim. Saat 6'da Tepebaşı'nda bir lokantada buluştuk. Kâğıdı okudum. Oğlunuzun Çankırı'da serbest bırakılmasını müşire söyleyeceğini vaad etti. Ve yalnız bu teklifte ümitli olduğunu söyleyerek, tamamen serbest bırakılması için harbin sona ermiş olması lazım geldiği zannında bulundu. Size hürmet ve selamlarını söylememi rica etti. Kalbinizden rahatsızlığınıza çok müteessir oldu. Nâzım'ın da çok hasta olduğunu söyledim. Naci Sadullah'ı arıyorum. Bulamıyorum, bugün tekrar arayacağım. Yahya Kemal bu salı Ankara'ya hareket ediyormuş. Bir iki günde bu işi halledeceğim diyorlar. Hürmetle ellerinizden öperim.

Semiha»

Bu görüşmeden umutlanarak Nâzım'ın hiç değilse Çankırı sınırları içinde serbest kalabileceğini tahmin eden Semiha, aynı umudu Nâzım'a da aşılamaya çalışıyor. 27 Nisan 1940 tarihli mektubunda şöyle yazıyor.

«Büyük şair, sevgili Nâzım Hikmet,

«Ferit vasıtasıyla gelen mektubunuzu aldım. Bu mektubun içindeki satırlar kadar sanatıma tesir eden bir söz bütün ömrümde işitmedim. Teşekkür ederim.

«İnşallah pek yakınlarda Çankırı'da serbest olacaksınız. Bunu dayınız söylediler, hatta orada şimdiden bir ev kiralamışsınız. Mayıs 1'de Saray Sineması'nda konserim var. Berlin'e ne vakit gideceğim henüz belli değil. Bu defa size gelemediğimden dolayı çok üzüldüm. Ankara'dan size bir gazete göndermiştim, aldınız mı acaba? Çocukları severim, fakat bir düzine çoktur. Yalnız 3 tanesini kabul ediyorum. Hasretle selamlar

Semiha

Arkadaşlarınıza da ayrıca selamlar.»

Semiha ile Nâzım, bu mektuplaşmaları sürdürürken Hasan Ferit Alnar olayı patlak verir. Ferit Alnar, öteden beri Semiha'yı beğenmekte ve kur yapmaktadır. Hattâ Paris'e ilk sesli Türk filmini çevirmeğe gittiklerinde Alnar, Semiha'yı operalara götürmüş, Almanya'dan dönüşünde Ankara'ya konserler vermeğe davet etmiştir. Sonunda Ferit Alnar, Semiha'nın kendi bölümünde çalışmasından da yararlanmak ister. Evlenmek istediğini söyler. Ancak Semiha buna yanaşmaz ve Nâzım'ı sevdiğini bildirerek bu teklifi reddeder.

Öykünün geçişini Semiha Berksoy'dan dinleyelim:

«Ferit bunun üzerine bana dedi ki:

«— O halde ben de Nâzım'la konuşurum. Bakalım seni alacak mı?

«Nâzım'ın evli olduğunu bildiği için onun herhangi bir cevap veremeyeceğini ve benim de kendisi ile evlenmek zorunda kalacağımı hesaplıyordu zahir. Ben hiçbir şey söylemedim. Sadece Nâzım'a bu mektubu bildirip Ferit'in kendisine bu yolda bir soru soracağını söyledim.

«Bir kez, opera tercümesi işi için hapishaneye beraber gitmiştik. Cezaevi müdürünün odasında birlikte görüşüyorduk. Bir ara Ferit, cezaevi müdürüne:

«—Müsaade ederseniz Nâzım'la baş başa, bir iki dakika yalnız görüşmek istiyorum, dedi.

«Sonra bir yan odaya geçerek kısaca konuştular. Ben anladım ama hiç renk vermedim.

«Cezaevinden çıktık, Ferit'le beraber yürüyoruz. Bana döndü, dedi ki:

«— Nâzım'a sordum. Seni almayacakmış. Ben almak istediğimi söyledim. "Fena olmaz, iyi kızdır" diye cevap verdi.»

Semiha Berksoy anılarını anlatırken bu noktada kahkahalarla gülmeğe başlıyor. Sonra şunları söylüyor:

«Sanki benim hiç önemim yokmuş gibi, Nâzım böyle söyledi diye —tabii ki şaka etmiştir ya—, hemen benim de onu isteyeceğimi sandı. Ferit'e dedim ki:

«— Onun beni alıp almamasının hiç önemi yok. Ben onu seviyorum, önemli olan budur. Sana da varmayacağım.

«Bu noktadan sonra Ferit bana düşman kesildi.»

TOSCA'LIĞIN LÜZUMU YOK

Ferit Alnar belki Semiha'ya âşıktı, belki çok seviyordu, istenmediğini anlamak veya sevgisine karşılık bulamamak onu sevginin yüceliğinden kaldırıp ihtiraslı bir düşmanlığa itelemişti. Kitabımızın başında da belirttiğimiz gibi, Semiha, Çankırı'ya Nâzım'ı ziyarete gidip döndükten sonra emniyette alınan ifadesi sırasında kendisini ihbar edenin Alnar olduğunu söylemişlerdi. Ferit Alnar, Nâzım'la birlikte *Tosca* operasını çeviriyor, daha doğrusu kendi çevirmiş gibi Nâzım'ın çevirmesinde aracılık ediyor, Nâzım'la kendisi de görüşüyor ve mektuplaşıyor, sonra da tutup Semiha'yı ihbar ediyor.

Alnar'ın Semiha'ya yaptığı, sadece bu ihbar ile sınırlı kalsa Semiha yine de onu affedebilecek. Diyecek ki, bu adam, beni çok seviyor, beğeniyordu ve Nâzım'la ilişkimi kesmek için bu yola başvurdu. Ancak Ferit Alnar daha sonra Semiha'ya karşı amansız bir düşmanlığı sürdürmekte ısrar ediyor. Onun çok sevdiği mesleğinde ilerlemesini önlemek için elinden ne gelirse yapıyor. Semiha şöyle anlatıyor o günlerdeki gelişmeleri:

Tosca, 1941'de oynanmadan önce 1940'ta sahnelenecekti. Bunun için hazırlıklar da başlamıştı. O sırada Ferit de Tatbikat Sahnesi adıyla kurulan ve geleceğin sanatçılarını yetiştirmeğe yönelik okulu çalıştırıyordu. Tatbikat Sahnesi'nde yetişen gençlerle *Madam Butterfly* operasının oynanması söz konusuydu. Bir gün Ferit geldi. Ben tiyatro binasındaydım. Bir odaya çekti beni, kendisiyle evlenmem için bir süre üsteleyerek *Tosca*'nın oynanmasını engelleyip yerine benim rol almayacağım bir biçimde *Butterfly*'ı oynatacağını söyledi. Ben hiç sesimi çıkarmadan dinliyorum. Sonra, hiç unutmuyorum, yerinden kalktı. İki elini masaya dayayarak masanın üzerine abandı ve yüzüme doğru eğilerek, bana:

«— Şimdi son kez soruyorum, evet mi, hayır mı? dedi.

«Ben de "Hayır" dedim. Bunun üzerine odadan çıktı. Ben donmuş kalmıştım. Bir süre sonra geldi ve "*Tosca* oynanmıyor, biz *Butterfly*'ı oynayacağız" dedi. Böylece benim rol alacağım *Tosca*'yı erteletmiş oldu. Ben de bunun üzerine öyle bir şey yaptım ki yine de Türkiye'de *Tosca*'yı ilk oynayan soprano ben oldum.»

Semiha Berksoy'u dinlerken, her oyunun ve piyesin gerisinde ne oyunlar ve ne piyesler oynanmakta olduğunu öğreniyorum. Semiha Berksoy'un inatçı ve mücadeleci kişiliğini iyi bildiğimden, Tosca'nın ilk sergilenişinde rol almayı Alnar'a rağmen başardığını anlamam güç olmadı. Yine de anlattırıyorum:

— Nasıl başardınız bunu Semiha Hanım?

«Ankara Devlet Konservatuvarı, her cumartesi şef Emil Preatorius idaresinde konserler verirdi. Cumhurreisi İsmet İnönü, 6 Nisan 1940 tarihinde verdiğim Wagner konserine teşrif etmişti. Wagner'in Lohengrin operasından Elsa'nın rüyası, Tanhavser operasından Elizabeth'in duası'nı, Tristan ve İsolde operasından İsolde'nin aşk ölümünü söylemiştim. Konser bitince salondan alkışlar arasında bir ses yükseldi. Carl Ebert'in sesiydi ve şunu söylüyordu:

«— Ich kann endlich die oper beginnen (nihayet operaya başlayabilirim).

«Daha sonra yanıma gelen Carl Ebert'e ben de *Tosca* operasını oynamak istediğimi söyledim. O sırada İsmet İnönü beni tebrik etmek üzere müdüriyet odasına geldiler. Bana dedi ki:

«— Sesiniz çok güzel, mağrur olmayınız, çalışınız, sizi daima bu işin başında göstermek isterim.

«Bu konuşma sırasında Carl Ebert, İnönü'ye:

«— Müsaade buyurursanız *Tosca* operasını oynayalım dedi. İsmet Paşa emir verdi ve *Tosca*'nın 2 Nisan 1941 tarihinde ilk profesyonel yabancı opera olarak Türkiye'de ikinci sahnesi sergilendi. Bu operada ben ve Nurullah Taşkıran başrolleri paylaşmıştık.»

Tosca'nın bu ilk temsiline Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de gelmiş. Oyundan sonra da, oyunda rol alan sanatçılarla birlikte resim çektirmiş. Semiha bu resimde İnönü ile Carl Ebert arasında

 mutlu gülümsüyor. Ertesi günü gazetelerde bu oyunla ilgili şu kritikler yer alıyor:

> *Hüseyin Cahit Yalçın*: Tosca uzun zamandan beri opera sanatı ile ülfet eden memleketlere layık bir muvaffakiyetle temsil edildi. Bu, başlangıçların en parlağıdır...
>
> *Vedat Nedim Tör*: Soprano Semiha Berksoy, muhakkak ki bir ses devi. Dramatik anın icap ettirdiği ses hamlelerini su içer gibi kolaylıkla başarıyor. Fanfarların medeni çığlıklarına hakim olacak kudrette bir ses hareketi, nazar değmesin.

O yıllarda henüz devlet operası kurulmamıştır. Müzik çalışmaları Devlet Konservatuvarı ve Tatbikat Sahnesi çerçevesinde yürütülmektedir. 1941 yılında *Tosca* sahnelenir ve Semiha on iki kez bu oyunda dramatik soprano sesine uygun olarak *Tosca* rolünü üstlenir ve başarıyla sürdürür. Daha sonra *Madam Butterfly* sahnelenir ve Semiha bu oyunda da iki kez sahneye çıkar. Semiha için sahneye çıkmak bir tutku ama sahneye çıkması bazı yöneticilerce sürekli engellenmeye çalışılıyor.

Bir yandan sanatı için mücadele ederken, bir yandan da hem dost, hem sevgili, hem ağabey olarak gördüğü, şairliğine değer verdiği Nâzım Hikmet ile mektuplaşmasını sürdürüyor.

7 Ocak 1941 günü Nâzım'a yazdığı mektupta şöyle diyor Semiha:

> «Mektubunuzu aldığımın ertesi günü pazardı. Ancak pazartesi günü faaliyete geçebildim. Pek yakında hürriyetinize kavuşabileceğinizi dayınız bana katiyetle söyledi ve size böyle yazmamı rica etti. Tosca'yı önümüzdeki aylar içinde oynuyoruz ve siz, tercüme etmiş olduğunuz bu eserin ilk temsil gecesi tiyatroda olabilirsiniz.»

14 Şubat 1941 tarihli yanıtında Nâzım biraz ümitsiz:

> «Semiha, nasılsın? Mektubuna cevapta geciktim. Ama sen kusuruma bakmazsın. Affetmesini bilen bir kızsın!
>
> «Artistlik tarafınızın ne kadar insafsız olduğunu bildiğim

için afi artist Semiha Berksoy'dan beklemiyorum.

«Ne var ki yakında çıkabileceğime hâlâ aklınız yatıyor mu? İnşallah mı diyorsunuz kızım?

«Teyzem, Münevver Hanım vasıtasıyla ve opera tercümesini mahsuben kaydıyla bundan 20 gün kadar evvel 30 lira aldım. Ama bundan hiçbir şey anlamadım. Ne diye teyzem vasıtasıyla, ne diye mahsuben? Sen cici şeker gibi kızımsın. Şu işin içyüzünü bana yaz. İhmal etme demiyorum. Çünkü hiçbir zaman bu ihtiyar şairi ihmal etmediniz.

Hasretle
Nâzım »

Nâzım Hikmet, bir süre sonra Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı ile birlikte kaldıkları Çankırı Cezaevi'nden Bursa Cezaevi'ne nakledilir. Sağlığının çok bozulması üzerine Bursa'da kaplıcalardan yararlanması için bu karar alınmıştır. Bursa'dan, Semiha'ya yazdığı 27 Mart 1941 tarihli mektubunda şöyle diyor:

«Semiha,

«Mektubunuzu aldım. Sevindim. Kafan, kalbin, hançeren ve yüzün güzeldir, iyidir ve kudretlidir. Hep böyle kalsınlar kızım.

«Verdiğiniz haberlere memnun oldum. Doğru çıkmalarını kim temenni etmez. Dayı Paşa'ya mektup yazdım. Gönderdiği elbise için teşekkür ettim. Bana elbise göndermesi içime öyle dokundu, beni öyle küçücük bir çocuk haline getirdi, o kadar bahtiyar kıldı ki, ne söylesem az.

«Muntazaman banyoya gidiyorum. Dayıma da yazdığım gibi bugün ben bu karmakarışık telaşlı kürre-i arzda utanılacak kadar rahatım.

«Radyoda söylemediğin çok fena. Burda radyo var. Sesinizi dinlerdim. Böyle mübarek bir sesin sahibi beni düşünen dostumdur diye övünürdüm.

«*Tosca*'nın temsilinde bulunabilecek miyim? Umudum yok. Belki *Butterfly*'da..

«Teyzem bana 70 lira daha gönderdiğini yazıyor. Daha gelmedi. Postadan çıkınca kendisine mektup yazacağım. Bundan evvel gönderdiği - sizin tavassutunuzla— 30 lirayı aldığımı kendisine yazmıştım. Bu seferki mektubunda benim cevabını

alıp almadığını söylemiyor. Kendisini görürseniz, ikinci mektubumu alınca, mektubu aldığını bana bildirmesini rica ediniz.

«Ben her şeye rağmen nikbin bir insanımdır. Hattâ:

Güzel günler göreceğiz çocuklar
Güneşli günler göreceğiz

diye şiirler yazdığım zamanlar en felaketli sanılan günlerimin içindeydim. Elbette ki bu sefer *Tosca*'yı dinleyemezsem bir daha sefere mutlaka dinlerim.

Hasretle

Nâzım»

Nâzım bu mektupla beraber dayısı Ali Fuat Cebesoy'a da bir mektup yazıyor. Bu arada karısı Pirayc'nin Bursa'ya gelip bir oda tuttuğunu ve her gün görüştüklerini bildiriyor. Dayısına yazdığı mektuptaki Piraye'ye ilişkin satırlar Semiha'yı fena halde kıskandırmış. Biraz ters bir mektup yazıyor Nâzım'a:

«Aziz dost,

«Size bir mektup yazmakta geciktim, Bunun sebebi; dayınızı ancak dün görebildim. Orada her hususiaki rahat ve huzurunuz beni pek sevindirdi. Bana yazmış olduğunuz uzun, yeni tafsilatlı mektubunuza da teşekkür ederim.

«Madem ki işleriniz yoluna girdi ve sıhhatiniz de iyi, size her hafta yazarım diye verdiğim sözü geri alıyorum. Martın 20'sinde *Tosca*'yı oynuyoruz.

«Şimdilik verilecek bir havadis yok. Bir yenilik olursa size yazarım. Selamlarımla.

Semiha Berksoy»

Nâzım bu mektubu alınca, Semiha'nın üzüldüğünü anlıyor. Ona şöyle bir yanıt yazıyor:

«Kızım,

«Mektuplarını keseceğinden bahsetmene üzüldüm. Benim burada biraz olsun rahata kavuşmaklığım, neden dolayı size bu

kararı verdirdi. Eğer ben biraz rahat nefes alıyorsam, bunda senin güzel yüreğinin, güzel ellerinin payı o kadar büyük ki...

«Bana her hafta iki satırlık olsun mektup yollarsan kızım, tahmininden çok sevinirim.

«Toskalığın lüzumu yok. Radyoda *Tosca*'yı söylerken verseler de, biz de, ben de burada seni dinleyebilsem.

«Bir resim yapıyorum, yakında göndereceğim.

«Dayı Paşa'yı gördükçe ellerinden öptüğümü söylersiniz.

«Mektubum kısa oldu, çünkü küstüm kızım.

Hasretle

Nâzım»

Semiha bu mektubu alınca çok üzülür. Nâzım'ı küstürmeyi hiç mi hiç istememektedir. Oturup hemen bir cevap yazar. Bu arada Ferit Alnar'ın yaptıklarını da özetle anlatır:

«En büyük şairimiz,

«Kıymetli mektubunuzu aldım. Bana her hafta yaz dediğiniz için çok sevindim. Dayınızı bu çarşamba göreceğim. Çarşambaya ellerinizden öptüğünüzü söylerim ve tercüme işini de sorarım. *Carmen* tercümesini ancak *Tosca*'yı oynayıp muvaffak olduktan sonra teklif edebileceğim.

«Ferit'le hâlâ dargınım. Bedia'nın hocası Statzer burada idi. Ona demiş ki: Benim hiç kabahatim yok, Semiha beni yanlış anladı. Haydi ben onun sözlerini yanlış anlamış olayım. Fakat geçen seneden beri aleyhimde çevirttiği iş planları meydanda..

«Allah kısmet edecek olursa, operayı ancak ayın 28'inde oynuyoruz. Ve temsil radyoda veriliyor. Gene Hasan Ferit Bey'in yardımı lie (!) *Tosca*'nın hepsini değil yalnız ikinci perdesini oynuyoruz. Operaya ilave, talebeler bir piyes oynayacaklarmış. Operanın tamamı gelecek sene başında oynanacakmış, hepsini oynamak için koro yokmuş, vakit yokmuş, velhasıl birçok mış, mış, mış...

«Yapılmakta olan resmi heyecanla bekleyerek bana bir daha küsmemeni rica ederim.

Sizin, Semiha..»

Semiha'nın Nâzım'a sağladığı *Tosca* opera tercümesinin parası bir türlü gelmeyince Nâzım parasız kalmıştır. Bursa Hapisanesi'nden Çankırı'ya Kemal Tahir'e yazdığı mektuplarda bu soruna sık sık değinir.

> «.. Riyaseti cumhur orkestrası şefi, Ferit Bey'den *Tosca* operasının tercüme parasından kalan bakiyeyi hâlâ alamadık. Piraye buraya Memed'in sünnet düğününde oğlana verilen on beş lirayı sermaye yaparak gelmiş. Kız, meteliksiz. Ferit'e yazacağım, parayı bir an önce göndersin..»

16 İkincikanun (Şubat) 1941 tarihli bir başka mektup:

> «Piraye'den mektup alıyorum.. Çankırı'da iken daha sık alırdım. Sinirleri yine bozuk. Hakkı da var. Hep seni sorar.. Üzülürüm... Ferit Bey'imizden opera tercümesinin parası gelsin ki kızcağız kalkıp buraya beni görmeğe gelebilsin..»

Aynı mektupta Çankırı'da bulunan Kemal Tahir'e Bursa Hapisanesi'nden şunları yazmaktadır Nâzım:

> «Semiha'dan arka arkaya iki mektup aldım. Kendine bayramdan önce iki mektup yazmış ve dayımı görerek konuşmasını rica etmiştim. Seni inandıracağını değil fakat alakadar edeceğini sandığım pasajlarını aynen naklediyorum:
>
> «(7.1.1941)—Mektubunuzu aldığımın ertesi günü Pazardı. Ancak Pazartesi faaliyete geçebildim. Pek yakında hürriyetinize kavuşabileceğinizi dayınız bana katiyetle söyledi ve size yazmamı rica etti. *Tosca*'yı önümüzdeki aylar içinde oynuyoruz ve siz tercüme ettiğiniz bu eserin ilk temsil gecesi tiyatroda olabilirsiniz.
>
> «12. 1. 1941 — Bu akşam Ankara'ya gidiyorum. İnşallah bu yakınlarda kurtulursunuz. Ankara'da görüşürüz. Dayınız dedi ki: "Bu defa ümit pek çok".
>
> «*Son Posta* gazetesinin bir başlığı vardır: İster inan ister inanma.»

29 Nisan 1941'de ise Kemal Tahir'e şöyle yazar:

«..Benim *Tosca* tercümesinin parası da dün geldi. Piraye'ye yolladım. İkiniz de parasız kalmayacağınız için müsterihim. Dünyada başkaca üzüntüm de yok...»

«Çok sevgili Nâzım'cığım,

«Kıymetli mektubunu sevinçle aldım. Büyük bir alaka ile okudum. *Dorian Grey'in Portresi* için yazdığım zaman romanın başlarında idim. Muharrir, *Önsöz*'ünde diyordu ki:

«(Ahlaki yahut gayriahlaki kitap yoktur. İyi yazılmış yahut kötü yazılmış kitaplar vardır, işte o kadar) düsturunu ortaya koyarak altın bir kap içinde —zira muhakkak ki kuvvetli bir muharrir— cemiyete zehrini veriyor. Emin ol ki bu gibi yaradılışların ve içtimai şartların tesirinde kalmıyorum. Beni tahrik eden doğruluktur. En kötüde bile müspeti, aydınlığı bulmağa çalışıyorum...

(...)

«Salome, Richar Straus'un birçok operasında olduğu gibi, benim sesime uyar. Dramatik bir ses için yazılmıştır. Kuvvetli, sıhhatli bir ses için. Berlin'de iken oynamak üzere ezberlemiştim.

«Bence Salome bir sırtlandır, dejenere olmuş bir ruhun timsali. Straus'un ihtişamlı müziği, bu mahluku ve zamanını korkunç akorlarla yaşar.

«Okumak için bana çizdiğin yola teşekkür ederim. Dediklerini sıra ile yapacağım ve bu eserlerden, seni görebileceğim en yakın bir zamanda, sana imtihan vereceğim. Böyle kâat üzerinden çok güç...

«Berlin'e hareket ederken plaklarımı ve gramofonumu posta ile sana gönderebilmekliğim mümkün mü? İster misin? Bunları sana hediye edemeyeceğim, ancak emanet edebileceğim. Çünkü ben fakir bir sanatkârım.

Semiha..»

Semiha Berksoy bir yandan *Tosca*'daki başarısı ile mutlu, bir yandan yeni sahnelenecek olan Madam Butterfly için çalışma içinde. Ancak Ferit Alnar'ın engellemelerine de çok üzülüyor. Nâzım'la mektuplaşmasını sürdürüyor. Mektuplarıyla ona moral vermeğe çalışıyor, hem de kendi mücadelesini anlatıp dertleşiyor.

Gün oluyor, Türkiye'de karşılaştığı engellemelerden bıkıyor, tekrar yurtdışına gitmeyi düşünüyor. O günlerde kalan mektupları aynen yayınlıyorum.

«Kızım,

«Mektuplarını muntazaman alıyorum. Seviniyorum. Tatilinde Bursa'ya gelirsen, beni yoklarsan çok bahtiyar olurum.

«*Tosca* operasını, radyomuzun başında ve saatinde dinlemek iznini müdürlüğümüzden almıştım. Binaenaleyh harikulade sesinin dalgalarıyla avunabildim, müteselli oldum.

«Para bugün yarın gelir. Tosca tercümesi hesabını da bu surette sayende kapatmış olduk.

«Plakların anneme verilecek. Merak etme.

«Sana göndermek için yaptığım resmi beğenmedim. Sana layık bulmadım. Bir yenisini yapıyorum.

«Dayı Paşa'mın gözlerimden öpmesine teşekkür ederim. İnsan bu kadar suçsuz ve memleketinin böyle günlerinde hâlâ eli kolu bağlı durmağa mahkûm oldukça, gözlerinden öpülmesi de bir acaip teselli oluyor. Ne yapalım.

Beklerim

Nâzım»

Nâzım'dan Semiha'ya gelen 11 Mayıs tarihli mektup ise biraz karamsar. Nâzım hapishanede 3,5 yılını doldurmuştur:

«Semiha kızım,

«Sana cevap vermekte geciktim. Sebep? Biraz hastaydım. Altı aylık bebek gibi boğaz oldum. Kırk yaşında insan hastalığı olursa hastalık da kepazeleşiyor.

«Sen *Butterfly*'ı ne zaman oynuyorsun? Mektuplarını ve mecmuaları aldım. Vasfî Rıza'nın senin hakkında yazdıkları hoşuma gitti. Aferin ona.

«Ben çalışıyorum. Şiir yazıyorum. Behçet Kemal'in devam eden alakasına teşekkür ederim. Alakanın bile devamlısı nadirattan oldu.

«Bugün üç buçuk seneyi doldurdum. Demek resmi hesaplara göre daha 24 buçuk seneden biraz fazla cezam kaldı.

Onu yatar, adalet hükmünü icra eder çıkarız. Haydı hayırlısı..

«Bana Butterfly'ı oynayacağın zamanı bildir. Dinleyeyim.

«Kal sağlıcakla Semiha'cığım.

Nâzım

Semiha bu mektuptan Nâzım'ın sıkıntılı günler geçirdiğini anlıyor ve ona teselli vermeğe çalışıyor. 40 yaşın ihtiyarlık demek olmadığını belirtiyor; hasılı, güzel şeyler yazmağa çalışıyor:

«Çok sevgili, kıymetli ağabeyciğim,

«Mektubunu aldım. Hastalandığına çok üzüldüm. Henüz ihtiyar olmadığından, hastalığında bu gibi nazariyelerin bir dahli olamaz.

«Avrupa'da 30 yaşında bir kadınla 40 yaşındaki bir erkeğin, yani bizim yakında erişeceğimiz yaşları, tam ideal yaşta gençlik, gençliğin en olgun çağı sayarlar. Ve orada birçok insanın bu yaşlardan sonra en güç şeyleri öğrenmeye teşebbüs ettiklerini ve muvaffak olduklarını gördüm. Bunun aksini düşünenleri göz önünde tutmak istemem. Hatta o kadar ki, ses tekniğinde bile hançere en mütekâmil şeklini hem kadında ve hem erkekte bu yaşlarda buluyor; ve sesin gençlik devri, en parlak zamanlara, bu yaşlardan başlayarak 55 ve 60'a kadar devam ediyor:

«Seneler geçiyor, daha geçecek. Güzel günler gelecek. Şayet ben, en güzel temennilerde bulunduğun yolumda muvaffak olursam, hangi diyarda olacağını tahmin edemediğim evimde karşılaşırız. Bu acı günleri gülümseyerek anarız...

Semiha»

Nâzım Semiha'nın bu mektubundan hoşlanmış:

«Semiha kızım,

«122,5 lirayı ve sevimli mektubunu aldım. Yeni temsilinde muvaffakiyetler dilerim. Yolunu bekliyorum. Sıhhatim düzeliyor. Biraz fazlaca okumaktan gözlerim ağrıdıydı. Tedavi ettim. Geçti.

«Hapishanede rahatım iyidir. Beni yurdumun ve halkımın bu müşkül günlerinde yurdum ve halkım için dövüşmek imkânından hâlâ mahrum bırakmaları acı ve komik. Komiğin bir acayip, bir derin acılığı vardır, işte böyle bir acılık.

«Her ne hal ise.. Sabredelim..

«Senin resme başladım, bitmek üzere..

«Mektupların arasını uzatma.

«Ben kısa yazıyorum. Hapis adamın yazacak nesi olur. Sen uzun yaz.

«*Tosca*'nın fotoğraflarını sabırsızlıkla bekliyorum.

Hasretle

Nâzım H.

*

«Semiha Kızım,

«Fotoğrafları ve mektupları aldım, Mumlar sahnesindeki resim fevkalade [*Tosca*'daki mumlar sahnesini kastediyor].

Bana karşı gösterdiğin dostluğun minnettarıyım. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur. Bir gün elbet kavuşuruz kızım, ve benim elime minnet borcumu ödemek fırsatı geçer elbet.

«Behçet Kemal'in dostluğuna sevindim. Çocukçağızı bir de ayrıca her hafta bana mektup yazmak angaryasından kurtarmak için, kabalığı göze alarak, ona cevap vermiyorum. Sen teşekkürlerimi söylersin.

«Dayımı ne diye, bu işi gücü arasında mektup filan yazarak uğraştırayım. Ben Türk halkına, Türk yurduna hain olmadığımı biliyorum. Hakiki Türk halkı da biliyor. Lazım gelen kanuni teşebbüsleri yaptım. Bütün bunlara rağmen hâlâ hapisteyim, bu ne benim, ne halkımın, ne de dayımın suçudur. Bu suçun hesabını tarih önünde verecek biz değiliz.

«Her ne hal ise, mektubuna derhal cevap vermek ve derhal cevap almak için postaya bugün yetiştireyim diye kısa kestim.

Hasretle

Nâzım»

*

«Nâzım'cığım,

«Mektuplarını alıyorum, çok seviniyorum. Benim her mektubuma cevap vermek size zahmet değil mi? Ben size haftada bir gün yazacağım vaad ettim. Bu benim borcumdur. Size bugün uzun yazmak içimden geliyor.

«Fotoğrafları beğendiğinize çok memnun oldum. Daha iyilerini göndereceğim. "Mumlar sahnesi" bir mecmuanın kapağında çıkacak.

«Dağ dağa kavuşmaz ama insan insana muhakkak kavuşur. Ve sizin bana minnet borcunuz yoktur. O, ben Avrupa'ya gitmeden önce ödendi. Zira sizin gibi büyük bir insan tarafından o zamanlar benim maneviyatım yükseltilmekteydi. Siz beni takdir ve teşvik ediyordunuz. Ben Avrupa'da çalışırken her zaman sizi düşünürüm. Sizin insanlık ve sanat taşan ruhunuzu, o sanat deryasındaki ilahi müzikte, sanatın her ilahileşmiş şubesinde, resminde, heykelinde ve şiirinde sizin ruhunuzu görürdüm.

«İlahi sanatı duyanlar, yaratılışın mucizelerini görebilenlerdir. Izdırap çekti. Ben kendimden fena durumda olanları düşünür ve severim. Sükûn bulurum. Manen bir kraliçeden daha zenginim. Maddeten ise bir sokak dilencisinden daha fakir oldum.

«Bizim Ferit'in melaneti yoğunlaştı. Ben Avrupa'da çok çalıştım, çabuk öğrendim. Koşa koşa memleketime geldim. Memleketimde, bir opera nasıl oynanır, nasıl söylenir diye göstermek için. O benden bunu kıskanarak geçen sene hem Ankara'dan uzaklaştırdı ve hem de bu şerefi benim elimden alarak talebelere verdi. Fakat bu sene er meydanında, plan kurmuş olan Ferit'le karşı karşıyayım. Geçen sene tamamı oynanıyor. Yani memleketimizde ilk defa olarak opera temsili veriliyor. Bu tam opera temsilini ben ve geçen seneki aynı talebe oynuyoruz. Bir gün o, bir gün ben olmak üzere ve böylece hak yerini buluyor. Geç oluyor, fakat büyük sabır ve kuvvetimle hak yerini buluyor ve ben memleketime ve yetişmekte olan talebeye nihayet bir operanın nasıl söylenmesi ve oynanması lazım geldiğini gösterebiliyor ve vazifemi yapıyorum. Beni bu defa hakikaten tebrik et.

«Size yakında yeni tercüme gelecektir. Dayımızı salı günü

sizin işiniz için rahatsız edeceğim. *Butterfly*'dan sonra sizi ziyaret için izin alıp geleceğim.

«Butterfly'ın ilk temsili, zannederim ayın 29'unda olacak ve eğer ilk temsil bana verilirse, beni radyoda dinleyebilirsiniz. Size o zamana kadar tekrar yazacağım.

Semiha»

Bu mektubu yazdıktan sonra Semiha, *Madam Butterfly* operasında oynamağa başlar. Ancak kendisine iki kereden fazla sahneye çıkma şansı tanınmaz. Bunun üzerine çok üzülür ve Ankara'yı terk ederek İstanbul'a gelir. Bu arada Nâzım, Semiha'nın nerede olduğunu bilemediği için ona mektup yazamamaktadır. Nâzım, annesi ressam Celile Hanım'a yazdığı bir mektupta Semiha'yı sorar. Bu mektup da bugün Semiha Berksoy'da saklı. Solmuş bir kâğıda, mavi mürekkepli bir dolmakalemle yazılmış mektup, 14.10.1941 tarihini taşıyor:

«Anneciğim,

«Senin ve Semiha'nın mektubunuzu aldım. Çok sevindim. Semiha hâlâ Ankara'da mı, yoksa İstanbul'a mı döndü bilemediğim için, üzülerek ona cevap veremiyorum.Ne iyi, ne aslan yürekli kızdır.

«Sergine muvaffakiyetler dilerim. Dayı Paşa'yı gördüğün zamanlarda bana tercüme işi filan temin edebilirsen pek makbule geçer.

«Ben burada boyuna resim yapıyorum. Senin öyle tesirin altında kalmışım ki, adeta senin portrelerinin kötü birer kopyesi gibi oluyor. Mamafi renkleri sayende öğrendim.

«Semiha oradaysa yığınla selam ve hasret.

«Ellerinden öperim anacığım.

Nâzım»

Semiha Berksoy, bu mektubu Nâzım'ın annesinden aldıktan sonra İstanbul'dan bir mektup yazıyor. Mektupta artık Ankara'ya dönmeyeceğini söylüyor:

«Nâzım'cığım,

«Ben yirmi gündür İstanbul'dayım. Belki hiç Ankara'ya dönmeyeceğim. İstanbul çok güzel. Ben size Ankara'dan iki mektup göndermiştim. Cevap alamadım. Hoş, cevaplık yeri yoktu. Ankara'dan dönerken trende bacanağınız Vedat Bey'i gördüm. İki film senaryosu hazırlıyormuşsunuz. Çok memnun oldum. Behçet Kemal sözünü tuttu mu, bir tercüme aldınız mı? Ben burada haminnemin evinde kalıyorum. Burada kendime bir müzik odası yaptım. Radyom, gramofonum ve piyanom var. Çalışıyorum. Repertuvarımı yapıyorum. Viyana'ya gitmek istedim, izin çıkmadı. Cemal Reşit'le çalışmak istiyorum.

«İstanbul eski bildiğin gibi, Beyoğlu'nda adım başına bir sinema açılmış. İpekçiler dublaja devam ediyorlar. Adalet falan çalışıyorlarmış [Cimcoz]. Ferdi'nin ismi "doublaj kralı." Gelecek defaya daha iyi havadis veririm. Mektubunuzu beklerim.

Semiha»

Semiha Berksoy, İstanbul'da bulunduğu süre içinde bir ara Nâzım'ı görmeğe Bursa Hapisanesi'ne gider. Bu buluşmayı Nâzım'ın mektuplarından izleyelim:

26.10.1941

«Kızım,

«Sevimli mektubunu aldım. Sevindim. Bayram ertesi oldu. Yakında beni görmeğe geleceğini ümid ederim. Gelmeden önce hareket gününü bildir. Ve Bursa'ya gelince cezaevine telefon edip beni iste.

«Ben rahat, ümitli ve kuvvetliyim. Sabretmesini öğrendim.

Hasretle

Nâzım H.»

Karcli kâğıda yazılmış bir küçük kâğıtta da şöyle yazılı:

•

«Semiha kızım,

«Merhaba, gönderdiğin şekerleri afiyetle yedim ve kitabı zevkle okudum. Sen o şekerlerden tatlı ve kitaptan çok daha meraklı bir insansın.

«Ziyaretime gelirsen sevinirim. Yalnız, gelmeden önce mektup yaz, geleceğin günü bildir, sana burada bir otelde oda hazırlatalım.

«Haydi güle güle
ve çabuk gel.

Nâzım»

Bu mektuptan sonra Semiha, Bursa'ya gider ve Nâzım Selvinaz Otel'de ona bir oda ayarlatır. Kendisi de bu otelin kaplıcalarına gelmektedir. Semiha'nın gittiği gün yine iki jandarma refakatinde kaplıca için otele gelir. Jandarmalar otelin kapısında beklemektedir. Nâzım ve Semiha otelde buluşur, konuşur, birlikte olurlar. Semiha, Bursa'dan döndükten sonra Nâzım'a bir mektup yazarak Bursa izlenimlerini hapiste bulunan şaire anlatır. Nâzım, 19.11.1940 tarihli yanıtında şöyle yazıyor Semiha'ya:

«Semiha,

«Mektubuna —Bursa'daki intibalarını çok ustaca ve sanatkârane anlatan mektubuna— geç cevap verişimin sebebi hastalığımdır. Soğuk almışım. Ateş geldi biraz. Şimdi iyiyim. Ayaktayım. Sıhhatli olmağa çalışıyorum.

«Neşem, her şeye rağmen yerinde. Elimden geldiği kadar ihtiyarlamamağa çalışıyorum. Bunun da bir çaresi var ki, annem keşfetmiş: çalışmak.

«Ancak iş, sevilen, sevile sevile ve inanılarak yapılan iş insanı genç tutuyor. Ben, birçok sebepten, genç kalmağa mecburum. Resim yapıyorum, okuyorum, yazıyorum ve düşünüyorum.

«Günlerim böyle geçerken, ümitsiz olmak mümkün değil. Bilakis dehşetli ümitli ve nikbinim.

«Sen belki yakında gideceksin. Ben senin sesini bütün kudretiyle dinleyemediğim için mahzunum. Ama gün gelecek, sen daha olgun, daha ustalaşmış harikulade sesinle insanlara yaşamak aşkını vereceksin ve ben o zaman elbet de seni doya doya dinleyebileceğim.

Hasretle
Nâzım H.»

1942 yılında gazetelerde Semiha Berksoy'un bir fotoğrafı ve bir haber:

Bu başlıklardan sonra yazıda şunlar yer alıyor:

İlk opera sanatkârı
Semiha neden Türkiye'de çalışmıyor
Çalışmak için yabancı diyarlara
gidişinin sebeplerini anlatıyor

«Memlekette ilk opera sanatkârı Semiha Berksoy, çalışmak için Berlin'e gidiyor. Buna şaşmayınız. Evet çalışmak üzere yabancı bir diyara gidiyor.

«Bu seyahat etrafında bazı dedikodular dönüyor. Semiha neden yabancı diyarlarda çalışacak? Niçin burada çalışmıyor?

«Kendisini bulduk, görüştük. Bize şöyle dedi:

«—Evet, çalışmak üzere yakında Berlin'e gidiyorum. Çünkü çalışmaya mecburum.

«Sonra şöyle devam etti:

«— 1929 senesinden beri ses ve operada teganni sanatına çalışmaya başladım. 1936'da Şehir Tiyatrosu'nda beni gören sayın Milli Şef İnönü'nün kıymetli takdir ve teveccühlerine mazhar oldum. Ve yüksek himayeleriyle Berlin'e opera tahsiline gönderildim. Ankara'dan sonra İstanbul'da açılan müsabaka imtihanında kazanarak Berlin'e gönderildim. Üç senede opera tahsilimi ikmal ettim. Berlin Yüksek Musiki Mektebi'nde büyük bir operada başrolü oynadıktan sonra Berlin Operası'na girmek üzere iken ve muhtelif Alman şehirlerinde konser angajmanları almış bulunduğum halde, evvela memleketime hizmet etmek ve ilk operayı memleketimde oynamak emeliyle 1939 yılında yurda dönmeyi büyük bir vazife bildim.

«7 Nisan 1940'ta Devlet Konsetvatuvarı'nda tertip edilen bir Wagner gününde teganni ettim. Bu konserde Milli Şef'in ikinci defa taltifine mazhar oldum. Fakat, bütün bunlara rağmen, her

nedense. Ankara'daki opera temsillerinde bana ihtiyaç hissedilmedi. İlk temsilleri takip eden ikinci temsillerde doubleur olarak çalıştırıldım. Fakat bu vazife benim sanat aşkımı rencide ettiğinden, bu suretle uzaklaşmaya mecbur tutulmuş oldum ve İstanbul'a döndüm. Şimdi çalışmak üzere Almanya'ya gidiyorum.»

Semiha'nın bu demeci vermekteki amacı, kendisine sahneye çıkma imkânı verilmediğini kamuoyuna duyurmak, aynı zamanda da yöneticilerin ilgisini çekmektir herhalde. Ancak Almanya'ya gitmek istemesinin bir başka nedeni de vardır. Bu da Almanya'da yaptığı tahsile ilişkin belgeleri alabilmek isteğidir. Çünkü 1939 yılında Semiha Almanya'dan dönerken Berlin Devlet Yüksek Musiki Akademisi'ndeki tahsilini tamamladığına ilişkin bir belge getirmiştir. O günlerde İkinci Dünya Harbi patlamış ve Berlin'in ani bombardıman edileceği tehlikesi üzerine talebe müfettişliğinden aldığı bir emirle Berlin'i terk etmiştir.

Ankara'da *Madam Butterfly*'ı oynarken bir ara devlet memuru olması söz konusu edilmiş ve bunun için tahsil durumunu belgelemesi istenmiştir. 1941 yılında İstanbul'a Muhsin Ertuğrul'a yazdığı bir notta şöyle diyor:

«Muhterem hocam,

«Bu aydan itibaren beni hükümet memuru sıfatıyla bareme tabi tutuyorlar. Belki hatırlarsınız. Ben lise dokuzdan size gelmiştim. Tiyatro mektebini bitirdiğime dair diplomamı gönderirseniz maaşıma yardım edersiniz.»

Muhsin Ertuğrul bu yazıya "T.C. İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu" antetli bir kâğıda yazdığı üç satırla yanıt veriyor:

«Semiha, iki gözüm,

«Mektubunu aldım... Tiyatro mektebinin resmi bir diploması olmadığı için sana gönderemiyorum. Mamafi sen sicilinde ondan bahsedersin, nihayet inanmazlarsa buraya sorarlar, biz de cevap veririz. Muvaffakiyetlerine pek seviniyoruz. Temadisini dileriz. Gözlerinden öperim.

M.Ertuğrul»

Semiha bu durumda hem diploma almak, hem de Türkiye'de kendisini sahneye çıkarmayanlara karşı mesleğini kanıtlamak amacıyla kürkünü satıp haminnesinin köşesindeki üç beş kuruş parasını da alarak Almanya'ya gitmeye hazırlanmaktadır.

Bu arada Nâzım'dan gelen mektuplarda da bu Almanya'ya gitme sorunu geçmektedir.

«Semiha,

«Göndermiş olduğun, kendin gibi tatlı ve dost şekerleri aldım. Pek makbule geçti. Afiyetle yedim. Bitirdim.

«Bundan birkaç gün evvel sana uzunca bir mektup yollamıştım. Aldın mı?

«Muhsin yolculuğa çıkmış diye okudum. Senin yolculuk ne zaman? Mektubunu merak ve sabırsızlıkla bekliyorum.

Hasretle

Nâzım»

22.1.1942 tarihli mektup:

«Semiha, güzel kızım,

«Mektubunu aldım. Cevapta bu kadar geç kalışımın sebebi hastalığımdır. Epeyce hasta yattım. Yürek delikanlı, kafa on beş yaşında ama beden ihtiyarlamış. Ufak bir soğuk algınlığı yere seriyorartık bizi!...

«Yolculuğuna hem sevindim, hem üzüldüm. Haydi hayırlısı. Yolun; sesin ve yüreğin gibi açık ve şerefli olsun.

«Ben ümitli, sabırlı ve mahpus hayatını devam ettirip gitmekteyim. Dört seneyi bitirdim. Beşe bastım.

«Yola çıkmadan önce bana bir mektup yolla mutlaka. Seni yalnız temennilerimle yola çıkarabildiğim için biraz da müteessirim. Haydi güle güle benim güzel kızım.

Nâzım»

Yıl 1942, Hitler'in orduları Avrupa'yı hallaç pamuğu gibi atıyor. Bu arada İngilizler ve Amerikalılar da Almanya'yı bombalamak için uğraşıyor. Harbin bu en civcivli yıllarında Semiha Berksoy kendi başına yine Berlin yollarında. Berlin Müzik Akademisi'ne

başvuruyor. Diplomasını istiyor. Ayrıca Almanya'da konserler veriyor. Bu arada ilginç bir anısını şöyle naklediyor:

«O gidişimde Almanya'da 9 ay kaldım. Dresden ve Kotbuss orkestraları ile konserler verdim. Almanlar harp içinde bile çok disiplinli insanlardır. Oturduğumuz evin alt katında sığınak vardı. Ben müzik hocalarımdan birinin, ayrıldığı eşinin evinde kalıyordum. Yaşlı bir Alman kadınıydı. Ama sirenler başlayıp da sığınağa inceğimiz bir gün, aynanın karşısına geçip süslendiğini gördüm, şaşırdım. Bana, «insanın her koşul altında süslenip kendine bakması gerektiğini, insanların ancak bakımlı insanlara değer verdiğini» söyledi ve işine devam etti. Kalabalık sığınakta diğer insanlara bakımlı görünmek çabasındaydı.

«Bir başka gün de, Dresden'e konser vermeğe gitmiştim. Ertesi günü döndüğümde ne göreyim. Benim oturduğum ev bombalanmış. Evime dönüyorum ve evim yerinde yok. Düşünebiliyor musun? Eğer konser vermeye gitmeseydim ben o gece evde olacaktım ve bombalarla ölüp gidecektim. Tanrı beni koruyor. Mucize bu!»

Semiha Berksoy bu olay üzerine ilgili makamlara müracaat etmiş. Evinin bombalandığını, eşyalarının yandığını ve sadece üzerindeki elbisesi ve konsere giderken yanına aldığı birkaç parça eşyası ile sokakta kalakaldığını bildirmiş. Şöyle anlatıyor:

«Harp yıllarında bile bürokratik işlemler kestirmeydi adamlarda. Bana o evde yaşadığıma dair iki şahit getirmemi söylediler. Konu komşudan iki şahit alıp gittim. Dinlediler ve hemen bana bin marklık bir ödeme yaptılar.»

Savaş sırasında Almanlar kendi tüm sanatçılarını olduğu gibi, Almanya'da bulunan yabancı sanatçıları da cephelere göndererek askerlere moral vermeleri için sanat gösterileri düzenliyorlarmış. Berlin Operası'ndan da böyle bir istek geliyor ve Almanya'daki bazı yabancı sanatçılar ve hatta Semiha'nın bir başka ülkeden oda arkadaşı da birlikte cepheye gidiyorlar. Semiha bu teklife karşı çıkıyor ve gitmiyor. Daha sonra da yeniden Türkiye'ye dönüyor.

Türkiye'ye döndükten sonra Ercüment Siyavuşoğlu ile evleniyor. Nâzım'ı severken nasıl olup da evlendiğini soruyorum:

«Füsun Hanım, kocam çok yüksek kültürlü, saygıdeğer ve üstün bir insandı. Öyle olmasaydı Nâzım'dan sonra onu sevebilir miydim? Kocamı çok sevdim. Beni el üstünde tuttu ve çok mutlu günler geçirdik» diye anlatıyor.

Ercüment Siyavuşoğlu henüz Semiha ile evli değil. Sözlü veya nişanlılar. Semiha Berlin'e giderken babası oldukça meraklanıyor. Harp içindeki bir ülkeye gitmesine üzülüyor. Semiha'nın babasına Siyavuşoğlu'nun yazdığı bir mektup, müstakbel kocasının kendisini çok iyi anlayıp değerlendiren bir kişiliği olduğunu ortaya koyuyor. Bu mektubun ilgili bölümlerini de yayınlamadan geçemeyeceğim:

> «Bence insanları fikirleri ve hareketleri bakımından iki kısma ayırmalı. Birincisi hayatın normal şartlarını benimseyip yaşayışlarını ona göre tanzim etmek mecburiyetinde olduğunu kabul edenler. Diğeri de bizim normalin üstünde diye telakki ettiğimiz, bir mefkûre, bir gaye uğrunda maddi ve manevi hislerinde kuvvetli bir enerji sarf edenler ki, bunların hayatı, diğerlerinin yaşama gıdasını temin eder. Semiha'yı, ayırmak istediğim ikinci kısım insanlardan kabul edersem acaba hata etmiş olur muyuz? Burada size Semiha'yı her bakımdan tahlil edecek değilim. Onu siz benden daha iyi tanırsınız, ancak karakterinin mümtaz vasıflarından bazılarını kaydedeceğim. Semiha'nın ailesine, memleketine ve bilhassa babasına karşı beslediği sevgi ve bağlılığın kuvvetine hayran olmamak elde değildir. Bu necip ve asil duyguya ne kadar çok hürmet ediyor isem, onun, gayesi uğrunda sarfettiği feragat-i nefse de o derece bağlıyım. Yüksek emellere ulaşmak isteyenlerin kendilerinde bulunması icap eden en lüzumlu vasıf, feragat-i nefs değil midir? Bence nefislerin en güzeli, büyüğü, feragat-i nefstir. Semiha bizi bırakıp giderken müteessir değil midir? Gayesine ulaşmak hususundaki arzu onda o kadar kuvvetli ki, bence bu hareketi ile feragat-i nefsin manevi cephesinden büyüklüğün burcunu aşıyor. İnsanlar için yaşamakta gaye olan tekâmüle giden yol, hayatın dakik yaşayış şartları değildir. Semiha gayesi uğrunda yürürken, zamanın Hitler'i gibi, akıbeti meçhul bir mefkûre için milyonlarca insanın kanını

dökmüyor. Onun gayesinin hedefi temiz ve asildir. Kanaatime göre dünyanın murdar dedikodularından sıyrılabilen sanat âlemi, insanları manevi olgunluğa ve tekâmüle götüren en verimli yoldur, değil mi efendim. Böyle bir insanın babası olmakta cidden ne kadar iftihar etseniz yeridir.»

Semiha'nın kocası Ercüment Bey, Semiha'ın Nâzım'a olan aşkını ve onunla geçen beraberliklerini, daha sonra bu aşkın dönüştüğü dostluğu çok iyi değerlendirebiliyor. Hapisteki Nâzım için o da elinden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyor. O yıllarda Nâzım'ın, annesi Celile Hanım ile Semiha'ya ortaklaşa yazdığı bir mektup bunun örneği:

«Anneciğim ve Semiha'cığım,

«İkinize birden hitap ederek mektup yazmak ayrı bir saadet oldu benim için. Evvela annem o kadar üzülmesin, değmez, ne yapalım. İnşallah yerimde kalırım —ne kadar tuhaf bir temenni, yani hapishanede kalırım gibi bir söz oluyor, yani Bursa'da kalırım demek istiyorum— ama olmazsa başka bir hapishaneye sürülürüz. Anhası, minhası, hapishane ve ben çok şükür haksız muamele görmeğe alışkınımdır.

«Şu meseleyi kapatmadan önce bir şey daha sorayım. Dayım, Ercüment Bey'e, ertesi günü sabah dokuzda kendisine tekrar telefon etmesini söylediğine göre, ne demiş? Bunu öğrenmek istemekten maksadım, eğer burada kalmak kaabil olmayacaksa, benim bir iki külüstür tezgâh var, onları ucuz pahalı satayım, hem gittiğim yerde bir müddet harçlık olur, hem de tezgâhlara yatırdığım paranın bir kısmını olsun kurtarmış olurum. Bu bahis böylece bitti.

«Semiha'nın kocasına, Ercüment Bey'e, gösterdiği ilgiden dolayı çok çok teşekkür ederim. Semiha'nın anne olmasına ne kadar sevindim bilemezsiniz. Şüphesiz ki bir insan için dünyada ilk büyük vazife ve verebileceği en büyük verim baba, yahut ana olmaktır. Ben Zeliha – –Züleyha değil– – adını pek severim. Kızına isterse o adı koysun. Sonra Ankara'da Devlet Operası'nda çalışmağa başlayacağı da beni ayrıca bahtiyar etti. Pırlanta ne kadar toz toprak içine atılsa, günün birinde yine pırlantalığını

belli eder ve hakkını ister. Semiha da bizim Türk kadın sesinin pırlantasıdır. Haydi hayırlısı. Dünya onun, yolu açık olsun.

«Mektubunuzu bekler, hepinizi hasretle kucaklarım.

Nâzım»

Nâzım'ın mektubunda yazdığı ismi, Semiha ve kocası Ercüment Bey de çok sevdikleri için kızlarının adını Zeliha koyuyorlar. Böylece bu mektuptan, günümüzün önemli tiyatro şanatçısı Zeliha Berksoy'un adını büyük şair Nâzım'ın verdiğini de öğreniyoruz. Semiha, daha sonra kızı Zeliha'yı anlatan bir mektup yazıyor Nâzım'a. Nâzım'ın yanıtı şöyle:

«Semiha,

«Kızının yirmi dört saatlik hayatını öğrenmiş oldum. Anasına, babasına ve Türk halkına ve insanlığa faydalı olmasını, anası gibi büyük bir sanatkâr ve şahsen tanımadığım fakat hürmetkârı olduğum babası gibi de iyi yürekli bir insan olmasını temenni ederim. Bu vesileyle de beyefendiye hürmetlerimi bir kerre daha sunarım.

«Opera hakkında verdiğin müjdelere pek seviniyorum. Nihayet memleketinde çalışabilecek bir sahne kuruluyor demektir. Artık yolun açıktır. Temiz, yüksek bir sanatkâr olduğun için, iyi bir anne olacağını da bilirdim. Nitekim aldanmamışım. Kocana, kızına ve sana saadetler dilerim. Hepinizin yolu açık olsun.

Nâzım»

Semiha Berksoy'un Ankara'da Tatbikat Sahnesi'nden başlayarak operada geçen yılları ısrarlı bir mücadele ile geçiyor. Operanın beşiği olan ülkelerde Semiha'nın sesi çok beğeniliyor ve uzmanlarınca takdir ediliyor da, nedense bizim ülkemizde bir türlü kabul edilemiyor. Semiha sahneye çıkarılmak istenmiyor, solist olarak çıkarılmayıp koroda rol verilmek isteniyor, sesi inkâr ediliyor. Yıllar yılı süren bu nefes kesici mücadeleyi şimdi Semiha'nın ağzından dinleyelim:

«1947'de Ebert operadan ayrıldı. *Butterfly*'ın İstanbul turnesi yapılırken beni götürmediler. Tatbikat Sahnesi, Ankara'da opera temsillerine devam ediyor, ben profesyonel olduğum halde sahneye çıkarılmıyorum. Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu banayapılanın kıskançlık olduğunu söylüyor. Emir veriyor. 1948'de Konservatuvar Müdürü Necil Kâzım Akses beni çağırıyor. "Sizin sesinize bakacağız, hangi rollere çıkabileceğinizi saptayacağız" diyor. Ben de "benim sesim malum, neden benim sesime bakıyorsunuz?" diyorum. "Hayır, efendim, imtihan olur mu, yani hangi rolleri oynayacaksınız, diye rapor verecceğiz" diyor. Konservatuvarda beni bir odaya alıyorlar. Benimle evlenmek isteyip de reddettiğim Ferit Alnar da o tarihte Proteryus'un vefatı üzerine orkestra şefi olmuş. Başta o olmak üzere beni bir odada imtihan ediyorlar. *Carmen, Santuçya* söylüyorum. Çıktıktan sonra heyette bulunan Profesör Mordo elimi öpüyor. "Ben Cavallaria Rusticana'yı sahneye koyacağım. siz de Santuçya'sınız" diye bana rol veriyor. Ben sevinerek eve geliyorum. Bir de ne göreyim, bir süre sonra Ferit Alnar, hakkımdaki raporu vekâlete sunuyor.

«Benim tekniğim noksanmış, çalışırsam bu gibi rollere çıkabilirmişim. Necil Kâzım'ın bu davranışına da şaşırıyorum.»

Semiha Berksoy'a 12.1.1948 tarihinde Konservatuvar Müdürlüğü'nden gelen bir yazıda şöyle deniyor:

«Koro'da söyleyebilecek bir sese sahip olmanız dolayısıyla koro çalışmalarına katılmanız koro şefi tarafından bildirilmiştir. Çalışmalara devam etmenizi dilerim.»

Sanatçı için elbette ki en büyük hakaret, sanatına yapılan haksız eleştiridir. Semiha'ya da ancak koroda söyleyebilecek bir sese sahip olduğu bildirilince, sesinin nasıl bir ses olduğunu klasik müziğin beşiği Viyana'da ispatlamaya gidiyor. Olayı şöyle anlatıyor:

«Tam anlamıyla çılgına dönmüştüm. Gözüm hiçbir şey görmüyordu. Hiçbir angajmanım olmadan, elimden tutan kimse bulunmadan, kocamı da Türkiye'de bırakarak küçücük kızımı kaptığım gibi soluğu Viyana'da aldım. Viyana'da çok sıkıntı çektim. Neredeyse aç kalacaktım. Ama dayandım. Eğer benim sesim ancak koroya çıkabilecek bir ses olsaydı, Viyana'da solist olarak adıma konser düzenler ve beni sahneye çıkarırlar mıydı?»

Viyana'da verdiği konsere ilişkin öyküsü de oldukça ilginç:

«Ankara vapuru ile gittim Avrupa'ya. Param olmadığı için ikinci mevki ile gidiyordum. Kızımla birlikte. Birinci mevkide gazeteci Abidin Dâver Bey varmış. Beni gördü. Davet etti yukarı. Birinci mevkide orkestra da vardı. Derken ben orada bir piyano eşliğinde *Tosca*'dan filan parçalar söyledim. Hemen gemide birinci mevkide yer açtılar ve beni geçirdiler.

«Sonra Viyana'ya ulaştık. Bir lokantada oturuyorum. Zeliha çok küçük, ona bir şeyler yediriyorum. Karşıda da bir çift var. Çocukla karşılıklı işaretleşiyorlar. Gelip çocuğu seviyorlar. Derken konuşmağa başlıyoruz. Bana soruyorlar, kimsiniz diye. Opera artisti olduğumu söylüyorum. Kadın "ben de operadanım" diyor. "Viyana'da Prof. Nordberg ile çalışıyorum operada" diyor. Sonra beni davet ediyorlar çaya. Viyana Müzik Akademisi'nden Prof Nordberg ile tanışıyoruz. Prof., benim sesimi dinler dinlemez bana soruyor: "Benimle bir konser verir misiniz?" Sonra birlikte konser veriyoruz ve ben bu konserden 500 şilin kazanıyorum.»

Gerçekten de 2 Kasım 1949 günü verdiği resitalın basılı programına bakınca, Semiha Berksoy'un Ankara'dan gelmiş op-

WIENER MUSIKHISTORISCHE GESELLSCHAFT

Palais Palffy FIGARO-KAMMERSAAL I., Josefsplatz 6

Mittwoch, den 2. November 1949, um 19 Uhr

LIEDER- und ARIENABEND

Semiha Berksoy

von der STAATSOPER ANKARA (Türkei)

Am Ehrbar-Flügel: Prof. Hermann Nordberg

VORTRAGSFOLGE

Ludwig v. Beethoven	Mailied
	Mit einem gemalten Band
Robert Schumann	Ich grolle nicht
	Widmung
Johannes Brahms	Von ewiger Liebe
	Der Schmied
Richard Strauß	Ruhe, meine Seele
	Cäcilie
Cemal Reşid Rey	Türkische Volkslieder:
	Der Brunnen
	Weiße Schafe
	Die Schnitterin

PAUSE

George Bizet	Habanera aus „Carmen"
Giacomo Puccini	Gebet aus „Tosca"
Pietro Mascagni	Arie der Santuzza aus „Cavalleria rusticana"
Richard Wagner	Ballade der Senta aus „Der fliegende Holländer"

Programmpreis S 1·—

Prof. Hermann Nordberg'in sesini çok beğendiği

 era sanatçısı olarak Beethoven, Schumann, Brahms, Straus ve Cemal Reşit Rey'in eserlerinden oluşan ve Bizet, Puccini, Masogni ile Wagner'in eserlerinden şarkılarla süren büyük bir konser verdiği anlaşılıyor.

Viyana Ravak radyosunda da bir konser veriyor. Aruvaş operasından da angajman teklifi alıyor.

Bu konserlerin Türkiye'de yansımasından sonra Semiha'ya Viyana'daki Türk Büyükelçiliği kanalıyla bir resmi yazı geliyor. Yazı oldukça komik bir durumu yansıtıyor. Özetle şöyle:

> «15.7.1949 tarihinde kullanmağa başladığınız izin süreniz 1.8.1949 tarihinde sona erdiği halde şimdiye kadar göreviniz başına dönmediğiniz için Milli Eğitim Bakanlığı'nca müstafi sayılmış olduğunuz anlaşılmıştır.
>
> «Genel müdürlüğümüz yönetim kurulu tarafından Devlet Tiyatrosu sanatkârlığına sözleşme ile alınanların seçilmesi sırasında sizin de 375 lira aylık ücretle (opera solisti) olarak müessesemize alınmanız karalaştırılmıştır.
>
> «Bu görevi kabul ettiğiniz takdirde operadaki görevinize başlamak üzere yurda dönmeniz gerekmektedir.»

Yani önce korodaki görevinden çıkarılıyor. Sonra Opera'ya solist olarak atanıyor. Bir sanatçının Türkiye'de kendini kanıtlaması için demek ki mutlaka yurt dışına gidip "sesinin, ancak koroda söyleyebilecek değerde" olduğunu Viyana'da başarılı konserlerle göstermesi gerekiyormuş.

Semiha Berksoy, her türlü evrakını dikkatle saklamasını bilmiş bir insan. Bu evrakları incelerken bir de ne göreyim. Bu sözleşmeden bir yıl sonra yapılan sözleşmede yeniden Semiha'yı üçüncü sınıf korist kadrosunda göstermişler. Hani bu kadar haksızlığa insanın pes diyeceği geliyor. Ama Semiha demem iş. Anlatımını sürdürüyor:

«1950'de Devlet Operası açıldı. Solist olarak tayinim çıktı, ama bana oyunlarda rol verilmiyordu. Benim dramatik sesime uygun rolleri lirik sopranolara veriyorlar da yine beni sahneye

çıkartmıyorlar. Bu arada beni opera kadrosundan tiyatro kadrosuna kaydırmak istiyorlar.

«1950'lerde ses uzmanı Bayan Lombardini, bu işe çok kızıp bir akşam beni sahneye çıkardı. Santussa rolüne. Alkış kıyamet koptu. Muhsin Ertuğrul bana "Arkadaşlarınız söyledi, başarılı olamamışsınız" dedi. Ben "başarılı oldum" diyorum. Ses uzmanı Bayan Lombardini, Muhsin Bey'e benim başarımı anlattı. Muhsin Ertuğrul'a "onu tiyatro bölümüne almayın, bana bağışlayın" dedi. Bunun üzerine operada kalabildim.

«1950'de bir tamim çıktı. Muhsin çıkardı. Opera'da rolü olmayan bütün artistler koroya çıkacak, dedi. Dünyada böyle şey olmaz, solo ve koro ayrıdır. İlk zamanlar tüm artistlerle birlikte ben de koroya çıkmak zorunda kalıyorum. Herkes çekilince ben de çekiliyorum. Muhsin Bey bana tehdit mektubu yazıyor, ben genç çıkmıyorum.

«1951 yılında benimle resmen üçüncü sınıf korist kontratı yapıyorlar. Hastalanıyorum, sürmenaj. Rapor alıyorum. Koroya çıkmıyorum, çünkü korist değilim. Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye bir dilekçe veriyorum. Çünkü *Çukurova* operası sahneye konuyor. Marta rolü benim ses partim. Gene lirik sesli Leyla Gencer ve Belkıs Aran'a veriliyor, bana verilmiyor. Tevfik ileri benim bir akşam role çıkmam için emir veriyor. Çıksın da bakılsın diyor. Rolümde başarılı olduğum halde, opera yönetim kurulu bir daha beni çıkarmıyor. Bunun üzerine operanın hukuk müşaviri Remzi Oğuz Arık'a gidiyorum. Durumu anlatıyorum. Yönetim Kurulu dışında bir uzman heyeti topluyorlar. Başta ses uzmanı Lombardini, Konservatuvar'dan Mithat Fenmen, ses uzmanı Vahdet Nuri Esmen, Adolfo Kamodo (şef), Mükerrem Kayman (genel müdür yardımcısı)'ndan oluşan bir heyet, opera yönetim kuruluna rapor veriyor. Ses kadrosunun başına benim adımı yazıyor. Altında dramatik soprano yazıyor. Benim yanımda Ayhan Aydan, onun yanında Belkıs Aran, dördüncü Leyla Gencer yazılıydı. Nihayet ben baş artist olarak kabul ediliyorum Ankara'da, ve İstanbul'da Marta rolüne çıkıyorum.

«1951'de Muhsin Bey'e işten el çektiriyorlar. Ben birinci sınıf

kadromu alıyorum. Muhsin Bey'in yerine Cevat Memduh Altar genel müdür tayin ediliyor. 1952 sezonunda bana kadromu gene vermiyorlar.

1952'de *Tosca* sahneleniyor ve ben çıkıp en iyi eleştirileri alıyorum. Arkadan *Fidelyo* operası sahneleniyor. Bana rolüm olan Leonore verilmiyor. Eserin kalkacağı gün ben de Fidelio rolüne çıkıyorum. Doğal olarak, ses partim olduğundan en üstün başarıyı elde ediyorum. Tevfik İleri, opera rejisörü Vedat Gürten'e "hangi Fidelyo iyiydi" diye sorunca "Semiha Berksoy" diye yanıt veriyor.

«1953 opera sezonunda Fidelyo'da başarılı olduğum halde gene kadrom verilmiyor. Yönetim kurulu, keyfi ve hissi hareket ediyor. Wagner festivallerine Bayreuth'a davet ediliyorum. Geldiğimde Mithat Fenmen ile bir Wagner resitali veriyorum Ankara'da.

«1953'te *Konsolos* operası sahneye konuyor. Magra Sorel, benim ses partim. Gene lirik sesli sopranolara veriliyor. Necil Kâzım Akses de opera müdürü oluyor. Sahneye koyan da Aydın Gün. Bana bu operada figüran rolü veriyorlar. Necil Kâzım, bu figüran rolüne çıkmazsam kovacağını söyleyip beni tehdit ediyor. Ben Cüneyt (Gökçer) Bey'e gidip beni resmen tiyatroya alması için ricada bulunuyorum ve operadaki sanat şerefimi korumak için tiyatroya geçiyorum.

«1954 yılında Devlet Konservatuvarı Müdürü Mithat Fenmen, Konservatuvar sahnesinde *Hensel ve Gretel*'i sahneye koyuyor. Beni orada anne başrolüne çıkarıyor. Rejisör de Saadet İkesus.

«1955 yılında Sanatseverler Derneği'nde Mithat Fenmen ile bir resitale çıkıyorum.

«1959 yılında tekrar davetli olarak Bayreuth'a gidiyorum. Wagner'in torunu tarafından sahneye davet edilip *Uçan Hollandalı*'daki Zenta rolünü söylüyorum. Wolfrang Wagner beni Almanya'da alıkoymak istiyor. Fakat ben Ankara Devlet Operası başartistliğini almak inadı uğruna geri dönüyorum.

«1961'de dönünce opera rejisörü Feridun Altuna, *Henzel-Gratel* operasını Ankara'da sahneliyor ve başrol Heksa'yı bana

vermek üzere genel müdür Cüneyt Gökçer'e başvuruyor. Tiyatro genel müdürü Gökçer, "güveniyor musunuz?" diye sorunca, Altuna "güvenmiyorum" diyor. Bu operanın prömiyerine çıkıyorum. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de prömiyere gelip beğeniyor. Bu arada tiyatroda da önemli roller alıyorum.

«1963 yılında Verdi'nin *Il Traviatore* operası sahneleniyor Acuzena benim rolüm ama bana verilmiyor tabii. Ben bu rolle 30. sanat yılı jübilesi yapmak için Cüneyt Bey'le konuşuyorum. Beni Acuzena'ya çıkarıyor ve 30. sanat yılı jübilemi yapıyorum. Bütün sefaretler geliyor. İsmet Paşa çiçeklerle geldi. Artistler sahneye çıkıp elimi öptü. Alkışlarla inledi. Seste hiç kayıp yok, bantta kayıtlı ispatlı.

«Bir daha da operada bana rol verilmedi. Tiyatrolarda, tarihi yerli piyeslerde başrollere çıktım.

«Cüneyt Gökçer'e operadan emekli olmak ve jübileden birkaç yıl sonra operaya geçmek istediğimi söyledim. Opera kadrosuna geçtim. Opera'dan emekli oldum. Ancak kadromu tiyatrodaki düşük bir kadro ile geçirmişlerdi. Ben de emekli olduktan sonra operayı mahkemeye verdim. 41 yılındaki *Tosca* bandı ile 1963'teki *Il Traviatore* operası bantlarını Devlet Konservatuvarı Müdürü Mithat Fenmen, Saadet İkesus ve Kompozitör İlhan Usmanbaş'tan oluşan heyete dinletip sesimde teknik ve volüm bakımından hiçbir fark olmadığı tespit edildi. O sırada personel kanunu çıktı. Danıştay kararı ile 1'inci derecenin 4. kademesinden emekli oldum. Yıllar süren mücadele sonucu, başartist olduğum, Danıştay kararı ile tanınmış oldu.»

«Türkiye'de 32 senelik opera yaşamımda sadece 26 kere sahneye çıkabildim» diyor Semiha Berksoy. 32 yıl süren «operada sahneye çıkma mücadelesi» çeşitli engellemelerle ancak bu kadarcık gerçekleşebiliyor. Semiha, kendisini böylesine bir kenara itmeye kalkışanlara bugün bile öfkeli. O güzelim ses... Almanya'da müzik eğitiminde geçen yıllar. Hepsi Türkiye'ye, insanımıza daha fazla katkıda bulunmak için. Ama engelleniyor. Almanya'daki hocasının dediği doğru çıkıyor: "Seni kıskanacaklar, sesini kıskanacak arkadaşların" demiş müzik profesörü hocası.

Operada sahneye çıkamayınca, bu kez, tiyatroda sahnededir Semiha. «Bana kocakarı rolleri verdiler, ama sesimi çıkarmadım. "Bir ayağım hep operada olsun" diye tiyatroyu sürdürdüm. Ne yaptılarsa yine de beni uzaklaştıramadılar» diyor. 1930'larda başladığı tiyatro yaşamını 1970'lere kadar sürdürüyor. Aslında bu daldaki başarısı da başlı başına önemli. Ancak ana sanat kolu opera olduğu için tiyatrodaki başarılarını o kadar fazla önemsemiyor.

Operadan emekli olduktan sonra Semiha Berksoy kendini resim yapmaya veriyor. Tabloları gerçeküstücü bir anlayışta kendi içi dünyasını, anılarını, duygularını, bellek gücünü dile getiriyor. Eşraf Üren'in şu yazısı Semiha'nın resimlerinin Paris'te ve Almanya'da sergilenişinden sonra yazılmış:

SEMİHA BERKSOY'UN RESİM SERGİSİ

Şaştınız mı, tuhafınıza mı gitti? Evet büyük opera sanatçımızın konseri değil de resim sergisinden kelâma agaz eyleyeceğim. Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Güzel Sanatlar Galerisinde büyük ses sanatçımız Semiha Berksoy resimlerini sergiledi. Şimdi gerilere gidelim, geçmişe. Bizim de, O'nun da Akademi (Güzel Sanatlar

Akademisi) yıllarına. Berksoy, İstanbul Konservatuvarı'ndan gelirdi, boş vakitlerini değerlendirmek amacıyla. Kurdüsuvarlara, bir süre de Müdür rahmetli ressam Namık İsmail'in atölyesine devam etmiştir anlayacağınız. Bizdendir... O'nu boş sınıflardan birinin kürsüsüne çıkartır, biz de sıralara oturur, hayranıbillah bülbül gibi şakınmasını, dem çekişini dinlerdik. Şimdi rahmet istedi Turgut Zaim, içimizde müzikten bir anlayan oydu, konserlerin önayak olucusu. Semiha nazlanmaz, Kolin Mur'a taş çıkartan sesiyle ihya ederdi biz bedava dinleyicileri. Kolin Mur adını takmıştık ince, uzun kâküllü bu kıza. Durdurulamayan zaman ilerledi, olgunlaştı Semiha Berksoy, Almanya'ya gitti. Vagner operalarının eşsiz icracısı olarak döndü memlekete. Ses dünyasında yol aldı ışık hızı ile. Bir de kıskançlıklar vardır. O'nun sanatını nikbete düşüren. O'nu da maalesef tattı! Hikâye uzun. Bilmem hangi rüzgâr esti, bir Devlet Resim ve Heykel Sergilerinden birinde yeşil türbeden güzel bir peyzajını gördük. Sevindik. Eski sevgilisi resmi hatırlamıştı Berksoy. İçine isabet etmişti sevginin saikası (yıldırım). Kurt tiynetli, münafık insanlığın şomağızlığına göğüs gerdi. Resmin peşine düşmüştü. Almanya'da, Paris'te izledik onların üçte birini.

Resimlerinden bir kısmı şaşırtıcı, bunu ben söylemiyorum. Almanya'dan, Paris'ten, gelen sesler bunlar. Bazen plastik konulardan psikiyatrik konulara inmekten korkmamış, bazen mahuf (korkunç) fantastik âlemde kulaç atmıştır. Oynadığı büyük operaların yankısı hani görülmüyor da değil tablolarında.

EŞREF ÜREN

Almanya'daki sergisinden sonra *Die Welt* gazetesinde çıkan *Semiha Berksoy'un Eserleri Lutzowplatz Binasında* başlıklı bir yazıda «onun figürleri duyguyu, toplumsal ve kişisel efsanelerde buluyor» deniyor.

1982 yılında İstanbul'da Atatürk Kültür Merkezi'nde açılan sergisinden sonra Ferit Edgü, Berksoy'un resimleri hakkında şunları yazıyor:

«Atatürk Kültür Merkezi'nde sergilediği resimlerle olağandışı bir sanatçıyla karşı karşıyaydık. (Eleştirmenlerimiz bu serginin, bir resim sergisi olayını aşan niteliğini ayrımsamış olmalılar ki, bir sessizlik içinde geçti sergi)

«Niçin olağandışı?

«Çünkü, görmeye kanıksadığımız görüntümler, "nature-morte"lar, köylüler, şirin çıplaklar, soyutlamalar değil, bir "ruh durumunun" resimleriyle karşı karşıyaydık bu sergide.

«Bir insanın iç dünyası, tutkularıyla, saplantılarıyla, kurtulamadığı, belki kurtulmak da istemediği, sürekli olarak içinde yaşadığı anılarıyla bu sergideki resimlerde dışa vurulmuştu.

«Bu resimler önünde susan eleştirmenleri anlamıyor değilim, bir resim sergisinden bekledikleri hiçbir şey yoktu bu sergide.

«Çok şükür ki yoktu.

«Böylece ülkemizde kırk yılda bir karşılaştığımız bir olağandışı sanat olayı yaşandı.»

Semiha Berksoy, resim çalışmalarını üçüncü bir boyut katarak halen sürdürüyor. Son görüştüğümüzde bir sopanın üstüne bezden bir baş yapmıştı. Heyecanla anlatıyordu yeni çalışmasını:

«Bu son icadım. Bu sopalı resimde vücut yok. Yani ölmüş. Bezden başın üstüne, bakın şu portreleri yaptım. Böylece yüzü değiştirebiliyorum. Aksesuvar değişiyor, bez kafanın üstüne portre konuluyor. Bakın, görüyor musunuz, değişti. Şimdi bu ben oldum. Bu üvey valdemin portresi. Bezi değiştiriyorum, aksesuvarı değiştiriyorum, resim değişiyor. Görüyor musunuz?»

Bu görüşmemizde yine bir şey öğreniyoruz. Semiha bir ara Almanya'da CCC Film Stüdyolarının çevirdiği *7. Ölüm* isimli filmde rol almış. Çıkarıp kendisine aynı şirket tarafından başka filmler için yapılan angajman teklif mektuplarını gösteriyor. İstanbul'da *Söz Bir Allah Bir* isimli filmde rol aldığını ve bu filmde bir feministi oynadığını anlatıyor. *Kaybolan Zümrüt* isimli bir başka Türk filminde ise Cahide Sonku ve Cüneyt Gökçer'le birlikte oynadığını anlatıyor.

Semiha Berksoy'un yaşamı, sanat ve duygu dünyası öylesine dopdolu ki, yazmakla biter gibi değil. Tüm bu çalışmaları içinde

dostlarını, sevdiklerini de asla unutmuyor. Cemal Reşit Rey'in hastanede yattığını öğrendiği gün randevumuz var. Hemen randevuyu iptal ediyor, bir hafta hastaneye koşuyor. Masaj yapıyor, süt içiriyor ağzına büyük ustanın. Semiha Berksoy'un şu sözleri yaşamının, kişiliğinin aynası:

«Sanat insanlıktır. İnsan olan sanatkâr olur, sanatı sever; insan olmayan sanatkâr olur, sanatı sever mi?

NÂZIM'IN ÖLÜMÜNÜN 40. GÜNÜNDE SAMSUN'DA OKUTULAN MEVLİT

Semiha, Nâzım Hikmet'i çok sever, çok beğenir; şiirlerini beğenir, sanatını takdir eder, onu hep yüceltir ama bir yandan da Nâzım'ın düşünce yapısının, inançlarının, çevresinin oldukça dışında görüşleri, geleceklerine bağlılığı, Nâzım'ın yıkmak istediği değer yargılarına inanmışlığı vardır. Bunları kendisi böyle söylemiyor. Belki pek farkında da değil ama anlatımlarından, düşüncelerinden, davranışlarından, günlerce süren konuşmalarımızdan sonra bu yargıya varmak pek güç olmasa gerek.

Semiha'nın tüm yaşamı opera demek. Halen operayı düşlüyor. Zaman zaman telefonlara sarılıp bana parçalar okuyor. 75 yaşında sesinin bozulmadığından söz ediyor. Sigara içerken, sesi bozulmasın diye son birkaç yıldır içmez oldu. Nâzım ise opera için Moskova'da yayımladığı tiyatroya ilişkin anılarında şöyle diyor:

> «Doğrusunu isterseniz operayı sevmiş değilim. Büyük sanat, zor sanat, yapıları da büyük oluyor. Hem resmi tarafları da var. Opera her devlette resmi tiyatro, evet ne yapayım, ne ilk görüşte (Moskova 1920-1928) sevdim, ne de şimdi sevebiliyorum. Ama ders almadım değil. Hem yalnız dram yazarlığı alanında değil, şiir yazmak işinde de, hatta günlük hayatımda da opera'nın bana verdiği, daha doğrusu tersine verdiği derslerden yararlandım. Sanatta ve hayatta kestirmeliğin, sadeliğin, süssüzlüğün, yaldızsızlığın ve kadifesizliğin gerektiğini Bolşoy'da seyrettiğim operalardan öğrendim. Opera; resim ve heykel ve hatta mimarlık anlayışım üzerinde de etkili oldu. Opera sahnelerine, sahneye konuşlarına, opera artistlerinin jestlerine filan benzeyen resimleri, resim kompozisyonlarını, heykelleri hâlâ sevmem.»
>
> (*Oyunlarım Üstüne*, Moskova, Haziran 1962)

Semiha ile Nâzım'ın çevrelerindeki insanlara bakış açıları ve değerlendirişlerine baktığımızda da zıt ölçüler içinde olduklarını görmek mümkün. En önemli örnek Muhsin Ertuğrul.

Semiha, Muhsin Ertuğrul'a kızıyor. Belki de operada kendi hakkının yendiğine, kendi sesine uygun rollere çıkarılmayışına, operadan tiyatroya sürülmeye çalışılmasına kırgın. Kendisine bu oyunları edenler arasında Muhsin Ertuğrul'un da bulunduğunu ileri sürüyor. Ancak Muhsin Ertuğrul ile niçin aralarının bozulduğunu yeterli bir biçimde açıklayamadı bana. Daha doğrusu pek çok neden söyledi; hatta bunlardan biri de «ilk gençlik yıllarında *Bataklı Damın Kızı Aysel* çevrilirken, bir ara ünlü rejisörün, kendisine bir kadına yaklaşır gibi yakınlaşmak istediği» idi. Ancak bu söyledikleri de Semiha'yı İstanbul Belediye Tiyatro Mektebi'ne alan, sonra da her fırsatta bir sanatçının yetişmesi için teşvik eden Muhsin Ertuğrul'u böylesine bir suçlama altında bırakmak için pek de inandırıcı değildi. Aradan yıllar da geçse Semiha kendisine operada yapılanları unutamadığı için Muhsin Ertuğrul'a kızgınlığını da halen içinden atamıyordu.

Muhsin Ertuğrul'un Semiha ile arasının açılmasına hatıralarını dinleyip belgeleri, mektupları okuduktan ve tiyatro tarihi ile ilgili kitaplardan okuduklarımdan sonra bugün şöyle yaklaşıyorum. Eğer Semiha —o, zaman zaman hırçın ve ihtiraslı kişiliği ile ünlü rejisörü kendi fark etmediği davranışlarından dolayı— kırmış ve kızdırmış değilse, bu çekişmeler Carl Ebert ile Muhsin Ertuğrul arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklanmış olsa gerek. Nitekim Ebert, Semiha'ya kendisine yardımcı kıymetli bir sanatçı olarak bakarken, Muhsin Ertuğrul o yıllarda (1946'lar) Ebert ile anlaşmazlığa düşüyor. Semiha, Ebert'in yanında. Daha sonra Carl Ebert 1947'de Türkiye'den ayrılıyor ve Semiha için operada zor yıllar başlıyor. Ferit Alnar'a kızgınlığına Muhsin Ertuğrul'unki de eklenince, gerçekten önemli bir ses olan Semiha "üçüncü sınıf korist" kadrosuna kadar alınarak cezaya görüyor. Semiha bunun için, halen sevmiyor Muhsin Ertuğrul'u.

Nâzım Hikmet ise Muhsin Ertuğrul'dan övgü ile söz ediyor. Oyunlarım Üstüne adıyla yazdığı tiyatro anılarında Nâzım,

«Yıllardan yirmi sekiz, yirmi dokuzdu sanırsam. İstanbul'da evimde hasta yatıyorum. Yoldaşlar tevkif edilmişti. İstanbul'da polis müdürlüğünde çıplak göğüsleri sigara ateşiyle yakıldıktan, tabanlarının derisi sopayla soyulduktan, koltuk altlarına kaynar yumurta konduktan sonra yargılanmak için İzmir'e gönderilmişlerdi. Alabildiğine öfkeliydim, kederliydim, alabildiğine hastaydım ve meteliksizdim. Kapım açıldı,büyük Türk rejisörü Ertuğrul Muhsin girdi içeri. Modern Türk Tiyatrosunda modern tiyatro disiplinini, hele Rus-Sovyet tiyatrosununkini gerçekleştiren Muhsin, Stanislavski'nin, Meyerhold'un hayranlarındandı. Sovyetler Birliği'ne kaç kere gelip gitmişti. Dostumdu. Hazır bir piyesin var mı? dedi. Var, dedim. Oysa yoktu. Bir haftaya kadar verirsen sahneye koyabilirim, dedi. Olur, dedim. O günkü antikomünist terör havası içinde benim bir piyesimi, İstanbul'un biricik gerçek tiyatrosunda oynamak isteyişine şaşmadım. Dostumdu. Ben dostluğa inanırım. Muhsin gittikten sonra bir hafta içinde ne yazabilirim diye düşündüm. Aklıma polisin eline geçip yitirilmiş *Kafatası* piyesimin konusu geldi.»

İşte Nâzım'ın dostu Muhsin Ertuğrul *Kafatası* piyesini sahneye koyacak, Semiha bu piyes nedeniyle Muhsin Ertuğrul tarafından Nâzım'a tanıştırılacak, Semiha *Kafatası* piyesinde "kara gözlü sinyorina" şarkısını söyleyerek sahneye çıkacak, Fikret Muallâ da bu piyeste biraz para kazanması için küçük bir rol verilerek kayırılacaktır.

Yıl 1937. Nâzım Hikmet, İspanya İç Savaşı'nda faşizme karşı belki dünyanın en duygulu ve güzel "Karanlıkta Kar Yağıyor" şiirini yazarken, Madrit kapısını bekleyen nöbetçiye taze yumurta ve bir çift yün çorap gönderemediğine hayıflanıyor. Semiha ise Almanya'da Türk Büyükelçiliği'nde Hitler'in Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un önünde aryalar söylemekte ve davette yenen yemekleri, mantar, ananas ve şokoloları ve kendisine edilen iltifatları amcasına yazdığı sevinçle, bilinçsiz bir içtenlikle anlatmakta.

Nâzım Hikmet dinsiz, ateist. Bunu bilmeyen mi var. Daha 1921'lerde yazdığı bir şiirle bunu kendisi ilan ediyor. *Kara Kaplı Kitap Kitap-ı Mukaddes* isimli şiirinde haykırıyor Nâzım:

Çalışan esirlere İsa, Musa, Muhammet
Sade bir satır dua, bir tütsü buhar verdi,
Masal cennetlerinin yollarını gösterdi.
Ne beş vaktin ezanı, ne Anjelüs çanları
Zincirinden kurtardı yoksul çalışanları..

Evet bunu bilmeyen var. Hem de kim? En yakını. Yaşamı boyunca Nâzım için çıra gibi yanan kadın.

«Nâzım Hikmet'in öldüğünü duyduğumda delilere döndüm. Günlerce ağladım. 40'ında Samsun'da mevlit okuttum» demez mi!

Kahkahalarla gülüyorum. Ama benim gülmeme aldıran kim. Gözleri dolu dolu, hâlâ ağlıyor. Hâlâ anlatıyor. Gülmem dudaklarımda donup kalıyor. Şaşırıyorum. Nâzım'ın ikinci karısı Münevver'in, Nâzım'ın kızkardeşi Samiye'ye yazdığı mektubu okuyor bana. Yine ağlıyor. Sonra birlikte ağlıyoruz.

«Semiha'nım anlatsana şu mevlidin öyküsünü! Nerden çıktı Samsun? Nâzım dine inanmazdı, ardından mevlit okutmak da nereden aklına geldi.»

Semiha o günlerde Devlet Tiyatrosu ile birlikte turnede. Samsun'da sahneye çıkıyor. Nâzım ölmüş, Semiha üzgün, içi kan ağlıyor. Bir şeyler yapması lazım. Semiha dinsiz değil. Semiha tanrıya inanıyor. Nâzım Hikmet'in 40. ölüm günü 12 Temmuz 1963. O gün Samsun'da, deniz kenarında, Selçuklular zamanında yapılmış 730 senelik Hoca Hayrettin Camii'nde mevlit okutmaya karar veriyor.

«Tabii mevlidin Nâzım Hikmet için olduğunu söyleyemedim» diye anlatıyor. Kaldıkları Otel Vidinli'nin kâğıdına yazılı bir de mevlit daveti çıkarıp gösteriyor. Davet şöyle:

«Büyük Türk mütefekkir vatanseverleri için.

«Sanatkâr ve turnede bulunan bütün görevli arakadaşlara.

«12 Temmuz Cuma günü saat 13.30'da büyük Türk mütefekkir ve vatanseverleri için Hoca Hayrettin Camisi'nde okunacak mevlud-u Şerif'e sanatkâr ve turnede görevli bütün arkadaşların teşrifleri rica olunur. Semiha Berksoy»

Mevlidi 1340'ta Yunanistan Drama'dan mübadele ile gelmiş Hoca Selahattin Şengören okuyor. Samsunluların Yalı Camii dedikleri bu deniz kıyısındaki eski caminin parmaklıklı camlarının önünde bir de mevlitten fotoğraf çıkarıp gösteriyor Semiha. Nâzım'ın kırkı çıktığında okunan mevlidi de böylece şaşkınlıkla dinledikten sonra, Varşova'dan Münevver'in Samiye'ye yazdığı mektuba göz atıyoruz birlikte. Nâzım, Vera ile evlenmiştir. Münevver, oğlu ile Varşova'da, Nâzım da Vera ile Moskova'dadır. Münevver, Nâzım'ın gömülüşünü şairin kızkardeşi Samiye'ye şöyle anlatıyor:

Varşova, 18.6.1963

«Semiye'ciğim

«Deminden beri sana yazıp yazıp yazdıklarımı yırtıyorum. Çok mektup yazdım bugünlerde. Tanıdık, tanımadık insanlara, ama sana yazmak çok zor.

«Zaten Ayşe'ye de ancak birkaç satır yazabildim geçen gün. Sizlere yazmak çok daha zor geliyor. Halini tasavvur ediyorum. Ağabeyini ne kadar severdin. Kendisi bunu bildi mi, kim bilir. Telefonda bu haberi verdikleri zaman, hemen sen aklıma geldin. Bir telgraf mı çeksem dedim. Adresini bilmiyorum aksi gibi. Radyodan yahut gazeteden haber almanı hiç istemedim. Ama çaresizdim. Memo ile Moskova'ya gittik. Cenaze için. Çok muazzam, çok hazin bir merasimdi. Oğlan çok cesur davrandı. Erkek gibi durdu saatlerce. Yalnız en son dakikada, tabutu kapatacakları zaman "babanı öp" dediler. Öptü. Ama hıçkırmağa başladı. Talihsiz çocuk bu Memo. Baba nedir bilmedi, neyse! Senin için, Seyda için, Ayşe için tabutuna çiçek koydum. Hep sizleri düşündüm. Öyle tuhafıma gitti ki yalnız bulunmam orada. Yanındaki mezarlarda Çehof, Turgenyef, Gogol, Mayakovsky belki de bir teselli bir bakıma. Kim derdi, bir gün Moskova'da Nâzım'ın cenazesinde bulunacağımızı. Neyse...

Münevver»

Semiha'nın Nâzım'a ilişkin son bir anısı, daha doğrusu dolaylı bir haberleşmesi var. Nâzım, Moskova'da iken Semiha ona yine bir tespih yolluyor. Bir de, tütün değil ama memleket kokusu. Bu gönderdiklerinin Nâzım'a ulaştığını, Nâzım'ın ölümünden sonra okuduğu bir şiirinden anlıyor. Çok seviniyor. Semiha anlatıyor:

«Moskova'ya bir kanser kongresine katılmak üzere giden bir dostumla Nâzım'ın bir İzmir turnesinde iken almış olduğum, Ballıkuyu Mahallesi'nden Bezmi Nusret Kaygusuz'un (Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin) hayatını ve *Varidat* isimli eserini eklemiş bir kitabını ve "memleket kokusu, iyi bir koku değil ama" diyerek İzmir'den, Ferit Eczanesi'nden almış olduğum küçücük bir şişe "altın damlası" kokusunu ve bir de, Bursa'dan aldığım siyah, ucu kahverengi püsküllü bir tespih ve kendisinin tercüme ettiği ilk opera temsilimiz *Tosca*'dan bir portremi, Nâzım'ın Zeliha ismini koyduğu kızımın bir fotoğrafını göndermiştim. Ölümünden kısa bir zaman sonra Vâlâ Nurettin'in Nâzım'a ait hatıralarından şöyle bir şiirini okudum *Yön*'de (sayı 98, 12 Şubat 1965):

SON OTOBÜS

Gece yarısı son otobüs
Biletçi kesti bileti.
Beni ne kara haber bekliyor evde,
ne rakı ziyafeti.
Beni ayrılık bekliyor.
Yürüyorum ayrılığa korkusuz
ve kedersiz
İyice yaklaştı bana büyük karanlık.
Dünyayı telaşsız, rahat
seyredebiliyorum artık.
Artık şaşırtmıyor beni dostun kahpeliği.
elimi sıkarken sapladığı bıçak.
Nafile, artık kışkırtamıyor beni düşman.
Geçtim putların ormanından
baltalayarak,
ne de kolay yıkılıyorlardı.

Yeniden vurdum mihenge inandığım şeyleri,
çoğu katkısız çıktı çok şükür.
Ne böylesine pırıl pırıl olmuşluğum vardı,
ne böylesine hür.
İyice yaklaştı bana büyük karanlık.
Dünyayı telaşsız rahat
seyredebiliyorum artık.
Bakmıyorum başımı kaldırıp işten,
karşıma çıkıveriyor geçmişten,
bir söz,
bir koku
bir el işareti.
Söz dostça,
koku güzel,
el eden sevgilim.
Kederlendirmiyor artık beni hatıraların daveti.
Hatıralardan şikâyetçi değilim.
Hiçbir şeyden şikâyetim yok zaten,
yüreğimin durup dinlenmeden
Kocaman bir diş gibi ağrımasından bile.

İyice yaklaştı bana büyük karanlık.
Artık ne kibri nâzırın, ne kâtibin şakşağı.
Tas tas ışık dökünüyorum başımdan aşağı,
güneşe bakabiliyorum gözüm kamaşmadan.
Ve belki, ne yazık,
hattâ en güzel yalan
beni kandıramıyor artık.
Artık söz sarhoş edemiyor beni,
ne başkasınınki, ne kendiminki.

İşte böyle gülüm,
iyice yaklaştı bana ölüm.
Dünya, her zamankinden güzel, dünya.
Dünya, iç çamaşırlarım, elbisemdi,
başladım soyunmağa.

Bir tiren penceresiydim,
bir istasyonum şimdi.
Evin içerisiydim,
şimdi kapısıyım kilitsiz.
Bir kat daha seviyorum konukları.
Ve sıcak her zamankinden sarı,
kar her zamankinden temiz.

Prag, 21 Temmuz 957
Nâzım Hikmet

KRONOLOJİK SIRA

1928 İstanbul Belediye Konservatuvarı Nimet Vahit Şan bölümüne ödeneksiz öğrenci olarak giriyor. (Sınavda Wagner'in radyodan ezberlediği *Lohengrin* operasından "Elsa'nın Rüyası"nı Almanca söylüyor)

1929 Konservatuvar Konser Salonu'nda ilk konserini veriyor. (Rimsky Korsakof'un *Sadko* operasından Chansor Endu'yu söylüyor). Aynı yıl Güzel Sanatlar Akademisi Namık İsmail Atölyesi'ne resim öğrencisi olarak kabul ediliyor. Namık İsmail, Refik Ekipman ile bir süre resim ve heykel çalışıyor. Ancak sahne çalışmaları nedeniyle bir süre sonra akademiyi bırakıyor.

1930 İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu Tiyatro Mektebi'ne sınavı kazanarak öğrenci oluyor. Muhsin Ertuğrul'un da bulunduğu jüri önünde Shakespeare'in *Hırçın Kız* dramından bir sahne temsil ediyor. Aynı yıl ilk kez tiyatro sahnesine çıkarak Tolstoy'un *Yaşayan Kadavra* dramasında "Çiçek Satan Kız"ı oynuyor ve *Feodor Vasiliyeviç* şarkısını söylüyor.

1931 İlk sesli Türk filminde oynamak üzere Paris'e gidiyor. Bu, *İstanbul Sokaklarında* adlı filmde "Halil Ağa'nın Kızı Semiha"yı oynuyor. Paris'te ilk kez opera seyrediyor (Wagner'in *Walkure* operası).

1932 -- Nâzım Hikmet'le tanışıyoruz. Nâzım'ın yazdığı *Kafatası* piyesinde sahneye çıkıp tango söyleyen kızı oynuyor ve *Sinyorina, Kara Gözlü Sinyorina* şarkısını söylüyor.

1933 -- Tiyatro Mektebi'nden tek kadın sanatçı olarak mezun oluyor. Aynı yıl Schiller'in *Hile ve Sevgi* dramında başrol "Luise Müller"i oynuyor. Partneri aktör Hüseyin Kemal... Aynı yıl, şiirlerini Nâzım Hikmet'in yazdığı *Yalova Türküsü* müzikalinde Muammer Karaca ile başrolleri paylaşıyor ve "Sevim" rolünü oynuyor. Muammer Karaca ise

"Ruşen Bey" rolündedir. Aynı yıl Semiha kısa bir nişanlılık geçiriyor. Muhsin Ertuğrul, nişanlandığı için tiyatroyu bırakacak zannediyor ve Semiha'ya kızarak bir daha sahneye çıkarmayacağını bildiriyor ve "kadroda yer yok" diyerek Darülbedayi'den ayırıyor.

1933 Süreyya Paşa Opereti'nde başrol oynayan Suzan Lütfullah (Gülriz Sururi'nin annesi) vefat etmiştir. Süreyya Paşa Opereti'nden davet alıyor ve *Emir* operetinde sahneye çıkıyor. (*Emir* opereti: Tekst-Yusuf Sururi; müzik- N. Kapoçelli; oyuncular- Semiha Berksoy, Ömer Aydın, Salâh Cehdi, Celal Sururi, Reşit Gürzap)

1933 Süreyya Paşa Opereti'nin sahnelendiği *Çardaş, Şendul, Maskot; Leblebici Horhor* operetlerinde operet yıldızı oluyor. İstanbul'da ün yapıyor.

1933 İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ, «Niçin bizim yetiştirdiğimiz öğrenci özel operetlerde oynuyor» diye sorunca, Muhsin Ertuğrul, Semiha'yı yeniden Darülbedayi'ye çağırıyor. Yeniden Şehir Tiyatrosu'na dönen Semiha, Hauptmann'ın *Güneş Batarken* dramında Muhsin Ertuğrul'la birlikte başrole çıkıyor. "Klotild" rolünde kendisini izleyen Ekrem Reşit Rey, Semiha için *Lüküs Hayat* müzikalini yazıyor. Aynı yıl, Şehir Tiyatrosu'nda İbsen'in *Peergynt* dramında "Solweig" rolünü oynuyor. Yine aynı yıl, Ekrem ve Cemal Reşit Rey'lerin ünlü *Lüküs Hayat* operetinde "Atıfet" rolünde.

1934 -- Münir Hayri Bey, Tepebaşı'ndaki evine gelerek kendisini Atatürk'ün Ankara'ya çağırdığını, İlk Türk operası için seçildiğini bildiriyor. Konservatuvar'dan hocası Nimet Vahit Hanım ile birlikte Ankara'ya gidiyorlar. İlk Türk operası *Özsoy*'da "Ayşin" rolünü Atatürk ve İran Şahı'nın önünde Ankara'da oynuyor. Diğer başrollerde Nurullah Taşkıran ve Nimet Vahit Hanım bulunuyor. Operanın sahnelenmesinden sonra Çankaya Köşkü'ne davet ediliyor ve Atatürk'e aryalar söylüyor. Atatürk bu genç Türk kızının Avrupa'ya gönderilerek eğitilmesini söylüyor.

1934 Ekrem Reşit Rey'in yazdığı *Adalar* revüsü Şehir Tiyatrosu tarafından sahneleniyor. Yat kulübü'nde oynanan *Adalar* revüsünde Semiha "Büyükada", Feriha Tevfik "Heybeliada", Cahide Sonku da "Kınalıada" rolünde.

1935 Şehir Tiyatrosu'nda Nâzım Hikmet'in "Selma Muhtar" takma adıyla yazdığı *Bu Bir Rüyadır* oyununda başrol "Fatma"yı oynuyor. Yine, Ekrem ve Cemal Reşit Rey'lerin *Deli Dolu* operetinde ve Necip Fazıl Kısakürek'in *Tohum* piyesinde Muhsin Ertuğrul'la birlikte başroldedir. Dostoyevski'nin *Karamazof Kardeşler* oyununda Katerine İvanova rolünü oynuyor, bu oyunda Cahide Sonku da "Gruşa" rolünde. *Saz Caz* müzikalinde (Ekrem ve Cemal Reşit Rey) başrolde oynuyor. İsmet İnönü operete gelip Semiha'yı seyrediyor ve kutluyor. Ankara'ya Devlet Tiyatrosu ve Konservatuvarı kurmak üzere davet edilmiş olan ünlü tiyatro adamı Carl Ebert ve ses uzmanı Paul Lohman bu müzikalde Semiha'yı dinleyip sesini çok beğeniyor ve Semiha'nın yurtdışına gönderilerek eğitilmesini konuşuyorlar. Aynı yıl, Carl Ebert'in de katıldığı bir gecede opera komik olarak sahnelenen *Yarasa*'da oynuyor.

1936 İstanbul'da açılan bir sınava katılıp devlet bursu ile Almanya'ya gönderiliyor ve Berlin Devlet Yüksek Müzik Akademisi opera bölümüne kabul ediliyor.

1936 1939 yılları arasında Berlin'de müzik tahsil ediyor. Bu arada Almanya'daki büyükelçiliğimizde Hitler'in Dışişleri Bakanı Ribbentrop önünde özel konser veriyor.

1939 Berlin'de yapılan Richard Strauss'un 75. doğum yılı festivalinde *Ariande auf Naxos* operasının başrolü olan "Ariande"ye çıkarılıyor ve ilk Türk sopranosu olarak Avrupa'da opera sahnelerinde başrol oynuyor. Opera sınıfını birincilikle bitiriyor ve Berlin Operası'nda ses uzmanı Frau Funk ile çalışmalara başlıyor. Harp patlayınca Türkiye'ye dönüyor.

1940 Ankara'ya gidiyor. Devlet Konservatuvarı yeni kurulmuştur. Cumhurbaşkanlığı senfonik orkestrası eşliğinde şef Emil Preatorius yönetiminde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de dinleyici olarak hazır bulunduğu ilk konserini veriyor. İnönü kendisini tebrik ederken *Tosca*'yı oynamak istediğini söylüyor.

1941 *Tosca* operası Ankara'da ilk profesyonel opera olarak temsil ediliyor. Semiha "Tosca", Nurullah Taşkıran "Scarpia" rolünde Ankara Halkevi binasında ikinci perde temsil ediliyor. Aynı yıl yine Puccini'nin *Butterfly* operası sahneleniyor ve Semiha "Madam Butterfly" rolünü oynuyor; Carl Ebert bu kez de Semiha'nın oynaması için *Fidelio* operasını (Beethoven) hazırlamaya başlıyor. Ancak Semiha Berlin'e gittiği için bu operayı Tatbikat Sahnesi öğrencileri oynuyorlar.

1942 - Semiha Berlin'de hem harpte darmadağın olan müzik akademisinden diplomalarını almaya uğraşıyor hem de konserler veriyor. Bu arada Avrupa'da savaş bütün dehşeti ile sürüyor.

1943 Türkiye'ye dönerek Ercüment Siyavuşoğlu ile evleniyor. Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurarak Almanya'dan aldığı opera bölümünü tamamladığına ilişkin belgeleri tasdik ettirerek Devlet Operası'nda kadrolu çalışmak istediğini belirtiyor.

1943- -1949 yılları arası, Tatbikat Sahnesi ve operada sahneye çıkabilme mücadeleleri ile geçiyor. Bu arada kızı Zeliha doğuyor.

1949 yılında hakkında "tekniği zayıf" diye rapor düzenlenince Viyana'ya gidip konserler veriyor.

1950-- Operada solist kadrosuna tayini çıktığı belirtilerek Viyana'dan çağrılıyor. Ankara'ya dönüyor, ama yine sahneye çıkarılmıyor. Daha sonraki yıllarda Semiha'yı "korist" kadrosuna alıyorlar. Bu arada, ara sıra operalarda başrole çıkmakla birlikte, bir türlü opera yönetimine kendini kabul ettiremiyor.

1953-- Almanya'ya Bayreuth Festivali'ne davet ediliyor. Avrupa'da, aranan bir Türk sanatçısı olduğu halde; Türkiye'de, Konsolos operasında figüran rolü veriliyor. Bunun üzerine operadan ayrılıp tiyatro kadrosuna geçiyor.

1959 yılında yeniden Almanya'ya davet edilip *Uçan Hollandalı*'da "Zenta" rolünü oynuyor.

1961 - Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne tabloları ile katılıp ödül alıyor.

1963 - Verdi'nin *Il Travitore* operasında "Acuzenda" rolü ile 30. sanat yılı jübilesini yapıyor. İsmet İnönü jübileye çiçeklerle geliyor. Daha sonraki yıllarda Devlet Tiyatrosu'nda çeşitli roller alıyor.

1969 Almanya'da açtığı resim sergisi ilgi topluyor, *Die Velt* gazetesinde resimleri konusunda övücü eleştiriler alıyor.

1972 Ankara Güzel Sanatlar Galerisi'nde sergi açıyor.

1982 İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nde resim sergisi açıyor.

1984 Ankara'da TBMM başkanı Necmettin Karaduman'dan "Kamu sektöründe ilk görev alan bayan opera sanatkârı" şildini alıyor.

DÂR-ÜL-BEDAYİ'DEN ŞEHİR TİYATROSUNA

1914 yılında İstanbul Şehremini (belediye başkanı) Cemil Paşa, İstanbul'daki başıboş tiyatro hayatına bir çekidüzen vermek ve tiyatrocuların yetişmesini sağlam bir temele dayandırmak, Batıdaki örneklerine benzeyen bir konservatuvar kurmak amacıyla Paris'ten Andre Antoine'ı davet etti. Antoine'ın yardımı ile oluşturulan kuruma "Dar-ül-bedayi-i Osmani" adı verildi. Paris'te Antonie'ın çalışmalarını izleyen Muhsin Ertuğrul da Dar-ül-bedayi'de hem öğretmen hem oyuncu olarak görevlendirildi. Dar-ül-bedayi halka ilk temsilini 20 Ocak 1920'de Muhsin Ertuğrul'un sahneye koyduğu ve başrolünü oynadığı *Çürük Temel* ile verdi. Birinci Dünya Savaşı başlayınca Antoine ülkesine döndü ve çalışmaların asıl amacı olan Tiyatro Mektebi de daha uygun bir zamana bırakıldı.

Dar-ül-bedayi'nin çalışmaları, daha sonraki yıllarda idari heyet, edebi heyet ve sanatçılar arasında çatışma ve çekişmelerle geçti; ancak meşrutiyet döneminin tüm önemli sanatçıları da Darülbedayi'de yer almaktaydı.

1921'de çıkarılan bir tüzük, Darülbedayi'yi, bir sanatçı yetiştirme kurumundan çok, tiyatro topluluğu görünümüne getiriyordu. Bu topluluk, Cumhuriyet'in kuruluş yılında tamamen dağılmıştı. 1925'te Tepebaşı'nda Raşit Rıza'nın, Şehzadebaşı'nda da Muhsin Ertuğrul'un yönetiminde iki bölüme ayrılmış durumda çalışmalar yapan Darülbedayi, İstanbul Valisi Muhittin (Üstündağ) Bey tarafından yeniden ele alındı. İstanbul Belediyesi'ne bağlandı ve İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu (kısaca Şehir Tiyatrosu) adını aldı. Beyoğlu'ndaki Odeon tiyatrosu kiralandı. Yurtdışından dönen Muhsin Ertuğrul, Şehir Tiyatrosu rejisörlüğüne getirildi ve Türk tiyatrosunun yeniden doğuşu olan Şehir Tiyatrosu'nda oyuncu, rejisör ve yönetici olarak büyük hizmetlerde bulundu.

Muhsin Ertuğrul 1930 yılında Darülbedayi'nin ilk kuruluş amacı olan tiyatro sanatçısı yetiştirmek ilkesine yeniden dönüyor ve Şehir

 Tiyatrosu içinde bir Tiyatro Mektebi açıyordu. Bu okula 50 lira aylıkla ve sınavla öğrenci alınıyordu.

Tiyatro Mektebi'nden iki değerli sanatçı mezun olmuştu. Semiha Berksoy ve Sami Ayanoğlu. Şehir Tiyatrosu tiyatro mektebinin sonunu 27 Eylül 1932 günlü *Cumhuriyet* Gazetesi şöyle bildiriyor:

«Tiyatro mektebi Maarif Vekaletinden tahsisat gelmediği için maalesef bu sene faaliyetine devam edemeyecektir. Geçen sene 10 talebemiz vardı. Bu sene de açılacak zannıyla müracatta bulunanlarla birlikte geri çevrilmiştir.»

TATBİKAT SAHNESİ'NDEN DEVLET TİYATROSU'NA

1936 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara'da bir konservatuvar kurulması için çalışmalara başladı. Önemli besteci ve müzik pedagogu Paul Hindemith ile ünlü tiyatro adamı Carl Ebert Ankara'ya davet edildi. Bu iki kişinin önderliğinde Devlet Konservatuvarı kurulduktan sonra, buradan yetişmekte olan talebelerin çalışmalarını sergiledikleri Tatbikat Sahnesi doğdu. 1941 yılından başlayarak Opera ve Tiyatro bölümünün temsilleri Halkevi salonunda sergilenmeye başlandı. 1941 yılında Tatbikat Sahnesi'nde Puccini'nin *Tosca* operasının ikinci perdesi oynanmış ve Semiha Berksoy ile Nurullah Taşkıran bu operada başrolleri paylaşmışlardı. İki ay sonra da *Madam Butterfly* operasının bu kez tümü sahnelenmiş ve Semiha Berksoy bu operada da başrole çıkmıştı.

1947 yılında Tatbikat Sahnesi'nin yönetiminde bulunan Carl Ebert, ülkesine dönerken 1941-47 döneminde 14 tiyatro ve 6 operayı sahnelemiş bulunuyordu.

Carl Ebert'in ayrılması ile kuruluş halinde bulunan Devlet Tiyatrosu ve Operası'nın başına Muhsin Ertuğrul getirildi. Devlet Tiyatrosu Kuruluş Kanunu çıkartılarak 1949 yılında kurulmuş oldu. Aynı tarihte Ankara'da Büyük Tiyatro salonu da açılarak Devlet Tiyatrosu bu salonda çalışmalarını yürütmeye başladı. 1958 yılında ise Devlet Operası, Devlet Tiyatrosu'ndan ayrıldı. Opera'nın yönetimine Necil Kâzım Akses getirildi.







Bu da yeni Colleen Moore, yani Semiha. Tıpkı kardeşi gibi Amerikalı artistle benziyor ve kendisine "Colin mur" Semihası deniyor.

Colleen Moore, 1920 lerin ünlü Amerikalı film yıldızı. Semiha ile mukayesesi yok!





Yalova Türküsü: Şiirlerini Nazım Hikmet'in yazdığı *Yalova Türküsü* müzikalinde Semiha (ortada) önce koro ile sahneye çıkıyor, oyunun daha sonraki gösterimlerinde Semiha başrol Sevim'i oynuyor. Rol arkadaşı Muammer Karaca.



Semiha'nın Nâzım'ın annesi Celile Hanım tarafından yapılan bir portresi



Nazım'ın annesi Celile Hanım'ın yap bir portre. Oğlunu 1931 de nasıl gördüğünü resimlemiş

Lüküs Havat'ta Atiiet rolünde Semiha





Semiha Berksoy 1939'da ilk Türk opera sanatçısı olarak Almanya'da Richard Strauss'un 75. doğum yılı festivalinde.



"Madam Butterfly" rolünde Semiha Berksoy.



1915'lerde Çengelköy'de Moralı Mehmet Bey yalısının bahçesinde bir anne kız. Anne Sıdıka Canap Hanım bu fotoğraftan kısa bir süre sonra olecek, küçük Semiha ise annesinden öğrendiği rontları şarkıları ömrünce unutmayacak, Avrupa boya mecmualarına birlikte yaptıkları boyamaları halen saklıyor.



Barış Bayırahat bahçesinde amcası Prof. Kemal Canap Berksoy ile.





Nâzım Hikmet, Moskova'da Ömer Sami Coşar ve Ekber Babayef ile birlikte. Bu fotoğrafı Ömer Sami Semiha'ya armağan etmiş





Ruhi Su ile *Fidelio*nun salonu arasında



Vali Nevzat Tandoğan, Samsun ya Çankırı cezaevinde Nâzım'ı ziyarete gittiği için uyarıda bulunuyor.



Fuat Akyol: "Samsun ya 'Ben Nâzım'ı sordum seni ilmiyacaklar' diyor



Fuat Akyol: Nâzım'ın kahkahasını son yıllarda nadir bir şey gördüm. Ama Nâzım bir şakayla bile ciddiydi.



Fuat Cebesoy, Atatürk'ün silah arkadaşı, Nazım Hikmet'in Dayı Paşa'sı. Tosca operasının tercümesinin Nazım'a verilmesini sağlıyor



Alman Hariciye Nazırı Ribbentrop Semiha'yı Berlin'deki Türk büyükelçiliğinde verilen resm kabulde dinliyor



Nezihe Muallâ ağzında dış kalmadığı [illegible] hükümet erkânından hoşlanmadığı [illegible] Muallâ'nın eşeği [illegible]





Fikret Muallâ'dan bir Semiha portresi.



Semiha Berksoy un Güzel Sanatlar Akademisi'ne sunduğu ilk yağlıboya çalışmalarından biri.



1941'de *Tosca* operasının ikinci perdesi ilk profesyonel Türk operası olarak sahneleniyor.



Tosca'nın ikinci kez sahnelenişinde Semiha yine Tosca rolünde.



Tosca'da Semiha Berksoy ve Nurullah Taşkıran. Seçkin sanatçının en onunde cumhuriyet
temel İnönü oyunu izlemişti.

Ankara Halkevi Sahnesi'nde Tosca'nın Nemrud'dan konuk temel İnönü,
Semiha, Cari Ebert, Cüneyt Gökcer, Muazzez Kurdoğlu ve arkada
Prömiyus (gösteri).











Feridun Akünd'ün sahneye koyduğu Hansel ve Gretel operasında "Hansel" rolünü yü-
lenlerden biri, yıl 1967



Asiye Nasıl Kurtuldu'nun ilk sahnelerinde Ankara'da kızı Zeliha ve Halil Ergün ile
birlikte



7 yaşında doğru ve sanatla iç içe, evinde. Resimleri, piyanosu, bir kenarda kurulu sahnesi ve çok sevdiği köpeği ile



Ömer Sami Coşar'ı Semiha'ya armağan etmiş bir fotoğraf daha. Nâzım ve Ekber Babaoğlu da yanında

FİKRET MUALLÂ Ünlü Türk ressamı Fikret Muallâ Saygı, 1903 yılında İstanbul'da doğdu. 1920'lerde mühendislik öğrenimi için gönderildiği Almanya'da resim sanatı ile tanıştı ve o günden sonra resim ve içki, yaşamının temel taşları oldu. Almanya'dan sonra Paris'e geçti ve sanat çevreleriyle tanıştı. Parasızlık nedeniyle 1930'larda Türkiye'ye döndü. Ayvalık Ortaokulu resim öğretmenliğine atandı, ancak «elektriği olmayan yerde resim öğretmenine gerek yoktur» diyerek İstanbul'a geldi. İstanbul'da çeşitli dergilere resimler, desenler yapıyordu. Nâzım Hikmet'in *Varan 3* adlı şiir kitabını da resimledi. 1936'da Bakırköy akıl hastanesinde bir süre gözetim altında kaldı. 1939'a kadar New York Fuarı Türk pavyonu için 30 "İstanbul Tablosu" yaptı. 1939'da ölen babasından bir miktar miras alıp Paris'e göçtü. Fransa'da 26 yıldan fazla bir süre yaşayan Fikret Muallâ, içki, resim, polis korkusu ile dolu günler geçirdi. 1954'te açtığı bir sergiden sonra bir süre akıl hastanesinde kaldı.

Fikret Muallâ, resimlerinin sürekli müşterisi Madam Anglès ile bu sıralar tanıştı. Bir milletvekilinin eşi olan Madam Anglès, Muallâ'yı koruması altına aldı. 1962'de felç geldiğinde hastaneye yatırttı ve daha sonra Nice yakınlarındaki Reillane kasabasında sayfiye evine yerleştirdi. Muallâ, 1967'de burada öldü.

HASAN FERİD ALNAR - 1906'da İstanbul'da doğdu. 26 Temmuz 1978'de Ankara'da öldü. Müzikle ilişkisi kanun çalan annesinin etkisiyle başladı. Darüttalimi Musiki'de kanun eğitimi gördü. 16 yaşında besteciliğe başladı. Bir yandan da, Sadettin Arel'den armoni, Edgar Manas'tan kontrpuan ve füg dersleri aldı. 1927'de S. Arel'in desteğiyle Viyana'ya gitti; Devlet Müzik ve Görsel Sanatlar Akademisi'ne girdi. Joseph Marx'la bestecilik, Oswald Kabasta ile orkestra yönetimi üzerine çalıştı.

1932'de Viyana Konservatuvarı'nın bestecilik, Avusturya Devlet Müzik Akademisi'nin de orkestra şefliği bölümlerini bitirmiş olarak Türkiye'ye döndü. İstanbul Konservatuvarı'nda müzik tarihi dersleri vermeye başladı ve Şehir Tiyatrosu Orkestrası'nı yönetti. 1936'da Ankara'ya yerleşti ve Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın şef yardımcısı oldu. 1946'da aynı orkestranın şefliğini üstlendi. 1937 - 1946 arasında Ankara Devlet Konservatuvarı'nda bestecilik dersleri okuttu. 1952'de hastalandı ve orkestra yöneticiliğinden ayrıldı. Konservatuvarda kompozisyon, armoni ve orkestralama derslerini sürdürdü. Daha sonra yurtdışına gitti. Bir süre Avusturya ve Almanya'da yaşadı. Avrupa'da

bulunduğu yıllarda da çeşitli orkestraları yönetti. 1964'te Türkiye'ye döndükten sonra, kimi konser ve temsillerde Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın ve Devlet Opera Orkestrası'nın şefliğini yaptı. **(Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi)**

HİKMET KIVILCIMLI 1902'de İştip'te doğdu, 1971'de Belgrad'ta öldü. Milli Mücadele yıllarında Köyceğiz Kuvayı Milliye örgütünde çalıştı. Vefa Lisesi'ni, 1925'te de Askeri Tıbbiye'yi bitirdi. 1926'da *Aydınlık* dergisindeki yazılarından dolayı 10 yıl kürek cezasına çarptırıldı. 1938'de de 15 yıl hapse mahkûm edildi. 1950'de çıkarılan afla serbest bırakıldı. Sosyalist mücadelesini, kurduğu Vatan Partisi'yle (1950) ve *Vatandaş* gazetesindeki yazılarıyla sürdürdü. 1957'de partisinin kapatılmasından sonra, devrimci eylemini teori alanındaki çalışmaları ve işçi sınıfının örgütlenmesi yönünde yoğunlaştırdı. *Sosyalist* haftalık gazetesini çıkardı (1967-1968-1970); İşsizlikle Mücadele Derneği'ni kurdu. 12 Mart Muhtırası'ndan sonra yurtdışına çıktı. Türkiye sosyalizminin teorik sorunlarıyla yakından ilgilenen Kıvılcımlı, 1935'te Marksizm Bibliyoteği adlı bir yayınevi kurmuş, tarihi maddecilik yayınları arasında *Emperyalizm: Geberen Kapitalizm* (1935); *Bugünkü Türkiye Ekonomi Politikası Hakkında; Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı;* İnsanlığın tarih öncesi dönemleriyle ilgili: *Tarih-Devrim-Sosyalizm; İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş: Ingiltere; Tarih Tezi; Toplum Biçimlerinin Gelişimi* (1971) adlı araştırmalarını yayımlamıştı. Bilimsel sosyalizmin Türkiye'nin koşullarına uygulanmasını savunan ve Türk solundaki sapmaları eleştiren Kıvılcımlı, bu konuda *Oportünizm Nedir; Halk Savaşının Planları: Devrim Zorlanması, Demokratik Zorlama* (1970); *Anarşi Yok-Büyük Derleniş; 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıf. al Eleştirisi* (1970) vb. eserlerini yayımladı. (*Cumhuriyet Ansiklopedisi*)

KEMAL TAHİR 13 Mart 1910'da İstanbul'da doğdu, 21 Nisan 1973'te kentte öldü. Çocukluğu Anadolu'nun çeşitli kentlerinde geçti. Savaş sonunda aile İstanbul'a döndü. Galatasaray Lisesi'nin onuncu sınıfından ayrıldı. 1928-1932 arasında avukat kâtipliği, Zonguldak Kömür İşletmeleri'nde ambar memurluğu yaptı. Daha sonra İstanbul'da gazeteciliğe başladı. *Vakit, Haber, Son Posta* gazetelerinde düzeltmenlik, röportaj yazarlığı, çevirmenlik; *Yedigün* ve *Karikatür* dergilerinde sekreterlik; *Karagöz* gazetesinde başyazarlık; *Tan* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yaptı. 1938'de «askeri isyana tahrik ve teşvik suçunu

işlediği» savıyla, Nâzım Hikmet'le birlikte tutuklandı. Donanma Komutanlığı Askeri Mahkesi'nce Erkin gemisinde yargılandı, on beş yıl ağır hapse mahkûm edildi. İki yıl İstanbul Tevkifhanesi'nde, on yıl da Çankırı, Malatya, Çorum, Nevşehir cezaevlerinde yattı. 1950'de genel af yasasından yararlanarak cezaevinden çıktı. İstanbul'a yerleşti, geçimini yazılarıyla sürdürmeye çalıştı, Körduman, Bedri Eser, Samim Aşkın, Ali Gıcırlı gibi değişik adlarla gazetelere romanlar yazdı. Fransızca'dan çeviriler yaptı. *İzmir Ticaret Gazetesi*'nin İstanbul temsilcisi oldu. İktisat konularında yazılar yazdı.

Sağırdere romanı ilk kez Körduman imzasıyla *Son Posta*'da, *Esir Şehrin İnsanları* ise *Yeni İstanbul*'da tefrika edildi. 1955'te 6-7 Eylül olaylarında tutuklandı. Altı ay tutuklu kaldı. 1957'de Aziz Nesin'le birlikte Düşün Yayınevi'ni kurdu. *Son Posta, Yeni İstanbul, Vatan, Öncü, Yeni Gazete, Milliyet* gazetelerinde romanları yayımlandı. 1960'ta *Dost* dergisinin düzenlediği bir soruşturmada yılın en beğenilen romancısı seçildi. *Yorgun Savaşçı* ile 1967-1968 Yunus Nadi Armağanı'nı, *Devlet Ana* ile de TDK Roman Ödülü'nü kazandı. (*Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*)

MUHSİN ERTUĞRUL 1892'de İstanbul'da doğdu. 1909 yılında ilk kez Burhanettin Tepsi topluluğunda *Şerlok Holmes* piyesi ile sahneye çıktı. Bir süre Fransa'da tiyatro çalışmaları yaptıktan sonra 1913'te Kemal Emin Bara ve İ. Galip Arcan ile bir tiyatro topluluğu kurdu. Tekrar Paris'e gitti ve döndüğünde Darülbedayi'nin kuruluş çalışmalarına katıldı. Burada yardımcı öğretmen oldu ve 1915'te Darülbedayi'nin ilk temsil ettiği *Çürük Temel* piyesinde başrol oynadı. 1916'da Almanya'ya gitti, gündüzleri film stüdyolarında geceleri tiyatrolarda çalıştı.

Bir süre Sovyetler Birliği'nde de sinema ve tiyatro üzerine çalışmalar yapan Ertuğrul, 1928'de Darülbedayi'nin başına getirildi. 1947'ye kadar bu görevde kaldı. Daha sonra Devlet Tiyatrosu'nun başına getirilen Ertuğrul 1951 yılında ayrılarak Küçük Sahne adıyla özel bir topluluk kurdu. 1954 yılında yeniden Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'ne getirildi ve 1959 yılına kadar bu görevi sürdürdü. Daha sonra Şehir Tiyatrosu'na geçerek başrejisör olarak 1966 yılına kadar çalıştı. 1974 yılında Şehir Tiyatroları başyönetmenliğine getirildi.

İki yüzü aşkın oyunda başrol oynayıp bir o kadar eseri de sahneye koyan Ertuğrul, tiyatroda ilerici hamleleri ile ün yapmış ve Cumhuriyet dönemi tiyatrosunun kurucusu olarak tarihe geçmiştir. Muhsin Ertuğrul 17 yıl süreyle de Türk filmlerinin başrejisörü olmuştur.

NÂZIM HİKMET 1901 yılında Selanik'te doğdu. 1917'de girdiği Heybeliada Bahriye Mektebi'ni bitirip 1919'da Hamidiye Kruvazörü'ne güverte subayı oldu. Geçirdiği Zatülcemp hastalığından ötürü askerlikten çürüğe çıkarılınca bir süre İstanbul'da şiir ve edebiyatla uğraştı, sonra Milli Mücadeleye katılmak üzere Ankara'ya geçti. İstanbul gençliğini Milli Mücadeleye çağıran şiirler yazdı, öğretmen olarak Bolu'ya atandı. Arkadaşı Vâlâ Nurettin ile Zonguldak'tan Sovyetler Birliği'ne geçti, Doğu Halkları Üniversitesi'nde okudu. 1924'te Türkiye'ye gizlice döndü. Takrir-i Sükûn Kanunu çıkınca ve çalışmakta olduğu *Aydınlık* dergisi kapatılıp arkadaşları tutuklanınca, bir süre İzmir'de gizlendi, sonra yeniden Sovyetler Birliği'ne gitti. Bu arada İstiklâl Mahkemesi'nce gıyabında 15 yıla mahkûm oldu. 1926'da af kanunu çıkınca yeniden yurda döndü.

Birkaç kez tutuklanıp kısa sürede serbest bırakıldı. 1928'den 1932'ye kadar İstanbul'da *Yeni Ay* Dergisi'ndeki çıkışları ve büyük ilgi ile karşılanan şiirleri ile destanlaştı. Şiirlerini okuduğu plaklar elden ele, dilden dile dolaşıyordu.

1932'de İstanbul'da dağıtılan bildiriler nedeniyle tutuklandı. Bursa'da gizli toplantılarda şiirleri okunmuştu. Bu suçlamalarla Bursa Hapishanesi'nde idam talebiyle yargılandı; 1.5 yıl hapis yattı.

İstanbul'da İpek Film'de çalıştı, Muhsin Ertuğrul'un yanında rejisörlük ve oyun yazarlığı yaptı. 1930'da tanıştığı Piraye Altınoğlu ile 1935'te evlendi. 1936'da bildiri dağıtmak suçundan kısa bir süre yeniden tutuklandı. 1937'de ise askeri kişileri isyana teşvik etmek suçlamasıyla yeniden tutklanarak 28 yıl 4 ay ağır hapse mahkûm oldu. 1940'ta Bursa Cezaevi'ne gönderildi ve 15 Temmuz 1950'de çıkan af yasası ile cezaevinden çıktı.

Hapisten çıkınca karısı Piraye'den ayrıldı ve dayı kızı Münevver Andaç ile evlendi. 1951'de oğlu Mehmet doğdu. Askerlikten hastalanarak çürüğe çıktığı halde yeniden askere alınmak istenmesi üzerine kendisine komplo hazırlandığı düşüncesiyle İstanbul'dan bir tekne ile kaçarak Romanya'ya geçti, oradan Moskova'ya geçince Türk vatandaşlığından çıkarıldı. 1959'da Vera Tulyakova ile evlendi. İkinci eşi Münevver yurtdışına kaçarak oğlu ile Nâzım'ı görmeğe gittiğinde, Nâzım onları Varşova'da bırakarak Vera'yla birlikteliğini sürdürdü. 1952 yılında geçirdiği ağır bir enfarktüsten sonra 1963'te yineleyen kalp krizi sonucu Moskova'da öldü. Türk şiirinde serbest nazma geçip yerleşik değerleri yıkan Nâzım Hikmet'in şiirleri Türkiye'de 1939'dan 1965'e kadar yayınlanamazken ünü sınırları aşıyor ve kendisi dünyanın en önemli ozanları arasında yerini alıyordu.

Güneşi İçenlerin Türküsü; 835 Satır; Jakond ile Si-Ya-U; Varan 3; 1+1=1; Sesini Kaybeden Şehir; Benerci Kendini Niçin Öldürdü; Gece Gelen Telgraf; Taranta Babu'ya Mektuplar; Portreler; Şeyh Bedrettin Destanı; Kurtuluş Savaşı (Kuvâyi Milliye) Destanı; Saat 21-22 Şiirleri; Memleketimden İnsan Manzaraları; Dört Hapishaneden Türkiye'de yazdığı şiir kitaplarıdır. Ayrıca *Rubailer; Yeni Şiirler; Son Şiirleri* adlı şiir kitapları vardır. Oyunları, romanları, mektupları ve çeşitli türlerde eserleri bulunan pek çok inceleme yayınlanmıştır. Şairin, *Sabahat; Ferhat ile Şirin; Dört Hapishaneden; Memleketimden İnsan Manzaraları; Rubailer; Saat 21-22 Şiirleri* adlı eserlerinin dünyada ilk eksiksiz basımlarını ise üvey oğlu Memet Fuat, De Yayınevi'nde gerçekleştirmiştir.

Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum okurları, kitapla ve Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan dizi yazı ile ilgili duygularını ve beğenilerini sıcacık mektupları ile yolladılar. Okurların, dostların ilgilerine yürekten teşekkür ediyor ve ikinci basımın son sözünü okurlarımdan gelen mektuplardan beni etkileyen bir demete bırakıyorum.

İlk aldığım mektup "Tutuklu Mektubu-Görüldü" damgasını taşıyordu:

Sayın Özbilgen,

Biliyorum sizin için epey şaşırtıcı olacak ama beni anlayışla karşılayacağınıza inanarak yazıyorum. Ki, yazmadan önce bir iki günlük kararsızlık yaşadığımı da belirtmek isterim. Çünkü bugüne kadar dostlarım ve yakınlarım dışında kalan insanlara mektup yazdığımı anımsamıyorum.

Yazmamın nedeni henüz geçen cumartesi günü sona ermiş olan yazı dizinizle ilgili. Bugün günlerden salı. Yirmi dokuz ekim. Aradan üç gün geçti. Şu anda önümde duruyor. Yayınlandığı her gün düzenli olarak okumama karşın iki grecedir de topluca okudum. Her biri bilincimde ayrı bir yere yerleşmiş olsalar da, son zamanlarda okuduklarım içinde beni en çok etkileyen sizin hazırladığınız dizi oldu. Evet, "Semiha Berksoy'un anıları"ndan söz ediyorum. Ya da yaşadığım koşullarda güzel çağrışımlara yol açan *Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum*'dan...

Ama bu konu üzre söz etmeden önce bir şey söylemek istiyorum. Yazarken Semiha Berksoy'a, her zaman sıkıcı ve soğuk bulduğum bazı seslenme sözleriyle değil de Semiha Teyze diye seslenmek istiyorum. Sanıyorum öğrense o da izin verirdi buna.

Yazdıklarınız Semiha Teyze'yi yeterince tanımama yetmedi elbet. Ancak düşünce ve birikimlerimi bazı cümleleriniz üzerinde yoğunlaştırdığımda onu anlar gibi oldum. Belki yanılıyorum, bilemem. Çünkü insan basit ve yüzeysel yaklaşımlarla anlaşılamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahip. Mesleğiniz gereği siz daha iyi bilirsiniz bu karmaşıklığı. Fakat ne olursa olsun, oluşturduğu değeri, yaratılmış değerleri yok etmekten başkaca işleri olmayanlarca çok kolay harcanabilen toplumumuzda Semiha Berksoy'lara her zaman gereksinimimiz var. Ve onların hep güzel bir yeri olmalı içimizde. Sizin çabanız da işte bu yüzden daha çok anlam kazanıyor.

Dizide, Semiha Teyze dışında beni ilgilendiren bir başkası daha vardı. Nâzım... On iki yıl önce okuduğum ilk şiirinden beri bıkmadan, gece gündüz, öfkelerde ve sevinçlerde yanımda taşıdığım Nâzım.

Bir iki ay sonra yirmi yedi yaşıma gireceğim. Yani Nâzım'ı ilk okuduğumda çocuk sayılırdım. Yüreğimi savura savura coşarak okumuştum. Ama bugünkü bilincimle o günleri düşündüğümde anlamadan okuduğum sonucuna varıyorum. İşte sizin yazınızda geçen bir mektup da vardığım sonucu doğrulamaya yaradı. Nâzım "amca", Semiha Teyze'ye yazdığı bir mektubunda "*Güneşli güzel günler göreceğiz diye şiirler yazdığım zamanlar en felaketli sanılan günlerimin içindeydim*" diyor. Şiirle çok yakından ilgilendiğim için böylesi bir açıklama benim için değerli bulgu oldu. Çünkü dostlarla aramızda geçen ve çözüme bağlanmadan bugüne sarkan bir konuşmada "*okuyucunun dizeler arasında yakaladığı duygu ya da anlatımın ozanın şiiri yazdığı andaki durumu ile çakışmayabileceğini*" belirtmiştim. Kabul edilmemişti o zaman. Oysa doğruluğuna hâlâ inanıyorum. Bir ozan en karamsar olduğu zamanlarda en iyimser şiirleri yazabilir. Bizler okuyucular olarak işin kolayına kaçıyor ve sanat ürünlerinde kendi istemlerimize yankı yapabilecek şeyleri arıyoruz. Belki bu yüzden sanat ürününün ardında sanatçıyı, sanatçının duygusallığını arama zahmetine katlanmıyoruz. Bu yüzden de ürünle birleşme ya da sahiplenme olayı hep eksik gerçekleşiyor.

Şimdi bunca sözün ardından size bir ricamı yazmak istiyorum. Eğer mümkün olursa—Semiha Teyze'de olması büyük ihtimal olan— Nâzım "amca"nın yayınlanmamış şiirlerini gönderip gönderemeyeceğinizi öğrenmek istiyorum. Bir de sizin aracılığınızla Semiha Teyze'ye saygı ve selamlarımı gönderiyorum. Bugüne kadar hiç tespih kullanmadım. Ama olsaydı hiç düşünmeden ona yollardım. Nâzım "amca"nın tespihlerinden sonra, kendisine yıllar sonra saygı duyan bir idam hükümlüsünün tespihi onu sevindirirdi sanıyorum... En güzel dünyalar adına çaba ve başarılarınızın devamını dilerim.

Sağmalcılar Tutukevi
Abdullah Şahin
G 42 Hücresi

*

Aziz meslektaşım, sanatsever Füsun Özbilgen,

Sanat dostum, Devlet Konservatuvarı arkadaşım sanatçı Semiha Berksoy'la yaptığınız ilginç röportajları kıvançla izliyor ve 1941-42-43 yıllarını yine yaşayarak, özlem yaşlarımı döküyorum.

Ankara Devlet Konservatuvarımızın ilk yıllarına ait üç albümde topladığım, makyajlarını yapıp resimlerini çektiğim ve imzalarını attırdığım o anılarımın sizce de görülmesini çok istiyorum. Tam 37 yıl Cumhuriyet Balıkesir muhabirliği yapmış olan bu Cahit, o sanat yapıtlarını ve sanatçılarıyla dolu olan albümlerinden şimdilik bir fotoğraf sunuyor...

Bu *Tosca* anısını arkasını göstermeden, sevgili Semiha Berksoy'a göstermenizi, acaba hangi sanatçı arkadaşlarını anımsayacağını çok merak ediyorum.

Kendisine *Madam Butterfly* kimonosunu kimin diktiğini, onu minicik bir (çoçosan) haline soktuğunu, Japon makyajını kimin yaptığını acaba anımsıyor mu? Çoçosan giysi ve makyajıyla olan resmi kendisinde var mı?...

Serbest gazeteci - Balıkesir
Cahit Albayrak

*

Merhaba,

İki üç gün gecikmeyle okuyabildiğim Cumhuriyet'teki Semiha Berksoy, Nâzım Hikmet - Fikret Muallâ dizi yazılarını zevkle izliyorum. Buradaki pek çok arkadaşa okumalarını önerdim. Hemen hepsi de beğendi.

Sanırım, konu gazetede yayınlanabilenlerin dışına taşıp, güzel bir kitap olabilir. Kutlarım, başarılar dilerim.

Ali Dinçer
Riyad

*

Sevgili Füsun,

Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum dizisini çok büyük bir zevkle okudum. Yıllardan beri okuduğum en güzel ve zevkli dizi diyebilirim. Biraz sonra da gidip kitabını alacağım. Seni kutlarım. Sevgiler ve başarılar.

Metin Münir
İstanbul

*

Öylesine güçlü, yürekli, onurlu ve büyük sevgiyi yaşamakla kalmayıp, bize de tanıma fırsatı veren Semiha Berksoy'u kutluyorum. Ve bu kocaman yüreğe saygılarımı yolluyorum. İletin lütfen.

Yüzbaşılar Mahallesi
Gülsüm Coşkun
Değirmendere

Semiha Berksoy hayatını 'pür' yaşamış, deyim yerindeyse 'ideolojiler üstü' bir yaşama telaşıyla, sanat açlığıyla. Füsun Özbilgen'in anılarının sahibesiyle konuşurken hayret ettiği kimi şeyler, örneğin Türkiye'de Nâzım Hikmet'i ziyarete giden Semiha'nın Almanya'da Ribbentrop'un önünde konser vermesi, ya da Nâzım Hikmet için okutulan mevlit, bu büyük ve nefis telaşın, yani hayatın, yaşanan olayların ve günlerin, insana ayrılmış biçimlerinin tümünü birden kapsama arzusunun açık kanıtları. Nâzım Hikmet'e olan aşkından (doğrusu ya, ben bu aşkı biraz fazla Semiha tarafından yaşanmış buldum, ama hiç önemi yok) Gazi'nin elinden içilen şuruba, Almanya'da *Ariande auf Naxos* söylemekten, sürrealist hikâye denemelerine, Fikret Muallâ'ya yollanan sucuklardan, *Asiye*'deki anne rolüne (Semiha Berksoy oyunculuğunun tanık olabildiğim tek zirvesi) hiçbir şey atlanmadan, hiçbir anı kaçırılmadan yaşanmış bir hayat Semiha Berksoy'un hayatı. Cumhuriyet kuşağından bir kızın, herkesin hâlâ korka çekine yaşadığı, sümsük bir "ne şiş yansın, ne kebap"çılıkta direndiği sevgili Türkiye'mizde böylesine geniş ve cesur yaşamış olması, üstelik de yaşadığı her anın tadını çıkarmış ve çıkarıyor olması, kendi başına bir mucize bence...

Fatih Özgüven
Yeni Gündem Dergisi

*

Semiha Berksoy'un anılarında ilginç bir mektubunu okuyoruz Nâzım'ın. Ressam annesine ve Semiha'ya 14.10.1941'de yazılan mektuptan bazı satırları (sadece onları) aktarayım:

"Senin ve Semiha'nın mektubunuzu aldım. Çok sevindim. Sergine muvaffakiyetler dilerim. Ben burda boyuna resim yapıyorum. Senin öyle tesirin altında kalmışım ki, adeta senin portrelerinin birer kopyası gibi oluyor. Mamafi renkleri sayende öğrendim. Ellerinden öperim anacığım."

Bu mektup, bazılarının Nâzım'ın annesini hiç sevmediği yolundaki iddialarının ne kadar dayanıksız ve masabaşı savlar olduğunu bir kez daha kanıtlıyor. Böylece Berksoy'un anılarını gerçeklere bağlı kalarak

belgelerini açıklayıcı bilgilerle daha iyi anlaşılır duruma getiren Füsun Özbilgen'i ne kadar kutlasak azdır. *Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum* adlı yapıtın akıcı bir dille yazılması, Broy Yayınları'nın özenli baskısıyla okura sunulması bu yıl sonunun [1985] en ilgi uyandıran yazın olayıdır hiç kuşkusuz.

Sanırım ki Nâzım, bu doyurucu ve duygulandırıcı kitabın içeriğiyle sanki yeniden İstanbul'a geldi, okurlarının arasında gezindi, dostlarıyla konuştu...

Kemal Sülker
Cumhuriyet Kitap Kulübü
Aralık Kataloğu

SEMİHA BERKSOY KİMDİR? 5
AĞZIMDAN TEK SÖZCÜK ÇIKTI: ONU SEVİYORUM 8
BABACIĞIM BENİM RUHUMU SANAT AŞKI SÜRÜKLÜYOR 18
HİÇBİR ERKEKLE KONUŞMAYACAKSIN 26
SİNYORİNA, KARA GÖZLÜ SİNYORİNA 34
BİR MASAL DÜNYASIDIR TANGO 41
NÂZIM BENİ KUCAKLAYIP HAVALARA KALDIRDI 47
STÜDYODA AŞKINDAN BAHSEDİYORDUN AMA 52
MEZARDAN GELEN MEKTUP 61
ATATÜRK'ÜN ELİNDEN İÇİLEN ŞURUP 68
KARANLIKTA KAR YAĞIYOR 74
BİR DİLBERİN SAĞ GÖZÜNE TÜKÜRDÜ Kİ 83
HARİCİYEMİZİ HAKKI TEALA DAHA İYİ ETSİN 94
İMDAT DİYECEĞİM, AMA KİME? 105
TESPİHE, ARMUDA, ÇİÇEĞE TEŞEKKÜR 112
BİR DÜZİNE ÇOCUĞUN OLSUN 121
TOSCA'LIĞIN LÜZUMU YOK 128
SELVİNAZ OTELİ'NDEKİ BULUŞMA 136
ZELİHA ADINI PEK SEVERİM 144
AVRUPA'DA SOLİST, TÜRKİYE'DE KORİST 151
ÇOK YÖNLÜ BİR SANATÇI 158
NÂZIM'IN ÖLÜMÜNÜN 40. GÜNÜNDE SAMSUN'DA OKUTULAN MEVLİT 162
SEMİHA BERKSOY'UN SANAT YAŞAMININ KRONOLOJİSİ 170
CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLK RESMİ TİYATROLARIMIZ 175
ANILAR ALBÜMÜ 177
PORTRELER 193
SON SÖZ OKURUN 199
KİTAP İÇİN YAZILANLAR 203

Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum

Yıl: 1934-1935-1936
İstanbul'da Tepebaşı, Gül Apartmanı.
Üç arkadaş, üç sanatçı, üç yürek, üç insan
burada sıkça bir araya geliyor:
Semiha Berksoy: Billur gibi bir ses, şakıyor.
Nâzım Hikmet: Büyük şair, mısralaları
hançer gibi batıyor.
Fikret Muallâ: Renge ahenk katıyor.
Biri müzik, biri şiir, biri resimde
üç büyük isim.
Sanatlarını olduğu gibi yüreklerini de
paylaşmayı bilen bu üç dostun,
üç arkadaşın isimleri yıllar yılı
büyüdükçe büyüyor, sınırları aşıp
yurtdışına taşıyor.
Üç arkadaş, üç sanatçı, üçü de ayrı acılar,
habretler, yoksunluklar çekiyor.
Üçü de umut etmesini, sevmesini;
yüreğini sanatına işlemesini biliyor.
Bugün bu üç arkadaştan, üç sanatçıdan
hayatta kalan; ölen dostlarının anılarını,
mektuplarını, resimlerini, desenlerini
sımsıkı saklayan –Semiha Berksoy.
"Sana Tütün ve Tespih Yolluyorum"
diye yazıyor mektuplarında.
Sana yüreğimi yolluyorum.

FÜSUN ÖZBİLGEN

kapak tasarımı FENNİ ÖZALP